Wet natuurbescherming
onderdeel soortenbescherming

kennisplatform CROW

Gedragscode Provinciale Infrastructuur

Bestemd voor bestendig beheer en onderhoud en kleinschalige ruimtelijke ingrepen

Colofon

Gedragscode Provinciale Infrastructuur
Bestemd voor bestendig beheer en onderhoud en kleinschalige ruimtelijke ingrepen

Wet natuurbescherming,
onderdeel Soortenbescherming

Opdrachtnemer	*i*dverde Advies B.V. Willemsplein 2-4 5211 AK 's-Hertogenbosch T 073 205 11 00 E advies@idverde.nl
Opgesteld door	Cati Smulders, *i*dverde Advies (senior adviseur ecologie) Ingeborg Bax, *i*dverde Advies (senior adviseur ecologie)
Vrijgegeven door	Arjan Schoenmakers, *i*dverde Advies (projectleider sr. ecologie en natuur-wetgeving)
Opdrachtgever	CROW, in opdracht van Vakberaad Beheer en Bouw Horaplantsoen 18 6717 LT Ede
Werkgroepvoorzitter	Ton Hesselmans, CROW (projectmanager)
Procesbeheersing	Ewout Dam, CROW (procescoördinator)
Status	Definitief
Datum	14 februari 2021

Met medewerking van en dank aan de leden van de werkgroep: dhr. J. Bok, provincie Groningen; dhr. R. de Ridder, provincie Noord-Holland; dhr. C. Klemann en dhr. W. Wijsman, provincie Utrecht; dhr. P. Aardema, provincie Flevoland; mw. M. Lemson, provincie Zuid-Holland; mw. O. van de Veer, provincie Gelderland; dhr. T. Brands, provincie Limburg; mw. M.W. Kelder, provincie Drenthe; mw. N. Elzinga en mw. J. Arisz, provincie Overijssel; dhr. T. Peelen en dhr. M. Schoenmaker, provincie Noord-Brabant; dhr. P. Westerbeek en dhr. H. Talsma, provincie Friesland; dhr. J. Reijnders, provincie Limburg; dhr. R. Esser, provincie Zeeland voor de actieve bijdrage aan de inhoud van de gedragscode en met dank aan alle afdelingen binnen de provincies voor de ontvangen reacties op zowel de gedragscode als ten behoeve van de evaluatie van het gebruik van de gedragscode. Tevens dank aan Pauline Maas.

idverde Advies

kennisplatform CROW

Gedragscode Provinciale Infrastructuur

Bestemd voor bestendig beheer en onderhoud en kleinschalige ruimtelijke ingrepen

Voorwoord

Voor u ligt de geactualiseerde gedragscode Provinciale Infrastructuur van de 12 provincies van Nederland op basis van de Wet natuurbescherming (hierna kortweg: gedragscode). De gedragscode richt zich op de terreinen in beheer en/of onderhoud en/of eigendom van de provincies, hoofdzakelijk provinciale (water)wegen en bijbehorende bermen.

De eerste gedragscode voor provinciale infrastructuur is op 21 september 2007 goedgekeurd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. In 2012 is de gedragscode geëvalueerd en op basis van de evaluatieresultaten en relevante ontwikkelingen aangepast, en in januari 2013 goedgekeurd. Omdat de geldigheid van dit document reeds is verstreken, is onderhavige gedragscode opgesteld. Daarbij is het gebruik van de gedragscode uit 2013 geëvalueerd door verschillende afdelingen van de 12 provincies. Hiervoor is een uitgebreide vragenlijst uitgezet bij de deelnemers van de werkgroep, waarin alle 12 de provincies vertegenwoordigd zijn. Omdat uit de evaluatie blijkt dat de gedragscode uit 2013 goed toepasbaar is, is getracht om in de geactualiseerde gedragscode zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke beschrijvingen en voorwaarden te blijven.

Met onderhavige gedragscode leggen de provincies vast hoe bij werkzaamheden in relatie tot de provinciale infrastructuur wordt gewaarborgd dat zorgvuldig wordt omgegaan met in het wild levende beschermde planten en dieren en hun directe leefomgeving. Het Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft in 2021 goedkeuring gegeven aan deze gedragscode van de 12 provincies. U kunt de exacte datum hiervan vinden in het goedkeuringsbesluit. Vanwege de invoering van de Omgevingswet is de gedragscode goedgekeurd tot 1 juni 2023. Hierna wordt de gedragscode opnieuw geëvalueerd en verlengd voor vijf jaar.

De belangrijkste veranderingen die zijn doorgevoerd bij de actualisatie van onderhavige gedragscode hebben betrekking op veranderde wet- en regelgeving. Op 1 januari 2017 is de Wet natuurbescherming van kracht geworden (hierna Wnb genoemd). Vanwege de inwerkingtreding van de Wnb zijn de Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet en de Boswet komen te vervallen. De Wet natuurbescherming regelt de bescherming van soorten op een vergelijkbare manier als in de Flora- en faunawet. Er zijn echter wel enkele verschillen, waaronder de lijst van beschermde soorten die (deels) is gewijzigd. De Wnb kent daarnaast een wijziging in het van toepassing zijnde bevoegd gezag.

Door de beschikbaarheid van een gedragscode voor de meest voorkomende werkzaamheden aan (water)wegen en bermen zorgen de provincies voor een praktische invulling van verplichtingen die de Wet natuurbescherming, betreffende het onderdeel soortenbescherming, aan de uitvoering van de werkzaamheden stelt. Door te werken volgens de gedragscode verkrijgen opdrachtnemers voor alle of een deel van de werkzaamheden vrijstelling. Hierdoor hoeven ze geen individuele ontheffing in het kader van de Wet natuurbescherming aan te vragen.

Veel van de werkzaamheden aan de provinciale infrastructuur worden door externe partijen, zoals opdrachtnemers, uitgevoerd. De provincies specificeren opdrachten, en geven hierbij op verschillende wijze uitvoeringsvrijheden aan de opdrachtnemers. Om te zorgen voor een praktische uitvoerbaarheid van werkzaamheden waarbij risico op schade aan beschermde soorten wordt voorkomen of beperkt zijn werkprotocollen opgenomen per activiteit. Deze werkprotocollen geven aan wanneer activiteiten uitgevoerd mogen worden en welke maatregelen genomen kunnen worden om de schade aan beschermde soorten te voorkomen of tot een minimum te beperken.

Bij het overtreden van verbodsbepalingen van de Wet natuurbescherming of wanneer niet aan de gedragsregels van de gedragscode kan worden voldaan is een ontheffing nodig, provincies zijn hiervoor in de meeste gevallen het bevoegde gezag. In alle gevallen is het raadzaam de naleving van de gedragscode goed te documenteren, zodat aangetoond kan worden dat volgens de voorschriften uit de gedragscode is gehandeld.

Verschillen met voorgaande versie

Van de gedragscode voor soortenbescherming voor de provinciale infrastructuur verschenen twee eerdere door de Minister goedgekeurde versies, namelijk die van september 2007 en een geëvalueerde versie van januari 2013. De huidige versie is opnieuw een actualisatie van deze gedragscode. Onderstaande zijn de belangrijkste verschillen opgesomd.

- Onderhavige gedragscode is gebaseerd op de Wet natuurbescherming die sinds 1 januari 2017 de Flora- en faunawet vervangt. De huidige versie is om die reden gebaseerd op de nieuwste soortenlijsten en verbodsbepalingen.
- De onderhavige gedragscode is tevens gebaseerd op de evaluatie door de 12 provincies van de eerdere gedragscode(s). Door alle provincies is een evaluatie gegeven.
- De gedragscode is in samenwerking met alle provincies opgesteld. Door middel van verschillende 'werkgroepsessies' is door de provincies input en commentaar geleverd op de inhoud van de gedragscode.
- De tekst is aangevuld met beter gedefinieerde gedragsregels met betrekking tot het flora- en faunaonderzoek, de jaarrond beschermde nesten en verblijfplaatsen en het verplaatsen van soorten. Daarnaast is een beschrijving opgenomen van de wijze waarop de provincies zorgen dat zij actuele verspreidingsgegevens voorhanden hebben, opgesteld vanuit de antwoorden die zij hebben gegeven over het gebruik van de NDFF.
- De kleinschalige ruimtelijke ingrepen zijn duidelijker afgebakend. In de bijbehorende werkprotocollen is daarnaast aangegeven welke soort(groep)en voor wat betreft de kleinschalige ruimtelijke ingrepen binnen de gedragscode vallen.
- De leesbaarheid is verbeterd, hiervoor is onder andere de indeling van de hoofdstukken gewijzigd. Bijlage 4 geeft een overzicht van de verschillende onderwerpen in de gedragscode en waar deze terug te vinden zijn. In deze bijlage is ook aangegeven waar de teksten uit de voorgaande versie in onderhavige gedragscode te vinden zijn. Hiermee zijn de wijzigingen ten opzichte van de vorige gedragscode in beeld gebracht.
- Eveneens omwille van de duidelijkheid zijn in deze gedragscode geen limitatieve gedragsregels opgenomen die betrekking hebben op de algemene zorgplicht. De zorgplicht geldt voor alle in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving, dus ook de niet juridisch beschermde soorten. De algemene zorgplicht is en blijft van toepassing voor alle handelingen van (opdrachtnemers van) de provincies.
- De gedragscode biedt meer ruimte voor flexibiliteit en maatwerk door middel van de inschakeling van een ecologisch deskundige en/of aanvulling op de te beschermen soorten door provincies in de contracten voor opdrachtnemers.

Inhoudsopgave

Voorwoord 3

Verschillen met voorgaande versie 4

1 Inleiding 7
1.1 Aanleiding 7
1.2 Doel van de gedragscode 7
1.3 Geldigheidsduur en evaluatie 8
1.4 Leeswijzer 8

2 Toepassing gedragscode 9
2.1 Reikwijdte van de gedragscode 9
2.1.1 Door wie mag met deze gedragscode worden gewerkt? 9
2.1.2 Wanneer mag met deze gedragscode worden gewerkt? 9
2.1.3 Bestendig beheer en onderhoud 10
2.1.4 Kleinschalige ruimtelijke ingrepen 10
2.1.5 Bestendig gebruik 11
2.2 Verbodsbepalingen 11
2.3 Vrijstellingsmogelijkheid op basis van deze gedragscode 12
2.4 Belangen van werkzaamheden in de gedragscode 13
2.4.1 Volksgezondheid of openbare veiligheid 14
2.4.2 Bescherming van flora en fauna 14
2.4.3 Dwingende reden van groot openbaar belang 14
2.4.4 In het kader van beheer en onderhoud 15
2.4.5 Algemeen belang 15
2.5 Zorgvuldig handelen 15
2.6 Voorwaarden voor afwijken van de gedragsregels uit voorliggende gedragscode 15
2.7 Gebruik door derden 16
2.8 Bijzondere situaties (calamiteiten en andere onvoorziene omstandigheden) 16
2.8.1 Overmacht door onveilige situaties (calamiteiten) 16
2.8.2 Soorten die onverwacht aanwezig zijn 17
2.9 Wijzigingen in de wet- en regelgeving 17

3 Taken en verantwoordelijkheden 18
3.1 Verantwoordelijkheden van de provincie 18
3.1.1 Naleving van de gedragscode 18
3.1.2 Implementatie en bevorderen van het gebruik van de gedragscode 18
3.2 Verschillende contractvormen 18
3.2.1 Traditionele contractvormen 18
3.2.2 Innovatieve en geïntegreerde contractvormen 19
3.3 Processtappen 19
3.3.1 Periodieke inventarisatie, beheren en gebruiken van verspreidingsgegevens 19

3.3.2 Ecologisch onderzoek 19
3.3.3 Opstellen van een ecologisch werkprotocol 20
3.3.4 Aantoonbare uitvoering van maatregelen conform gedragscode 22
3.3.5 Afronding van het project en evaluatie gebruik gedragscode 22

4 Werkprotocollen 24
4.1 Zorgplicht 24
4.1.1 Algemeen voorkomende beschermde soorten 24
4.2 Algemene toelichting op de maatregelen 24
4.2.1 Concreetheid 24
4.2.2 Risicovolle perioden 24
4.2.3 Overzicht van de mogelijk aanwezige soortgroepen per activiteit 26
4.3 Werkprotocollen bij bestendig beheer en onderhoud 27
4.3.1 Beslisboom bestendig beheer en onderhoud 27
4.3.2 Snoeien en dunnen van bomen en beplantingen 27
4.3.3 Maaien van bermen en droge oevers 32
4.3.4 Maatregelen in de bebakeningsstrook anders dan maaien 36
4.3.5 Maaien van rietland 38
4.3.6 Schonen van vaarwegen, watergangen en -partijen 40
4.3.7 Baggeren van waterbodems 44
4.3.8 Onderhoud wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair 48
4.4 Werkprotocollen bij kleinschalige ruimtelijke ingrepen 53
4.4.1 Beslisboom kleinschalige ruimtelijke ingrepen 54
4.4.2 Vellen en rooien van bomen en beplantingen 54
4.4.3 Graafwerkzaamheden 58
4.4.4 Afdammen, dempen en graven aan wateren 60
4.4.5 Sloop en renovatie van bouw- en kunstwerken 62
4.4.6 Aanleggen wegen en verhardingen binnen de bebakeningstrook 65
4.5 Werkprotocol omgang beschermde soorten bij bestrijding en of beheersing ziekten, plagen en invasieve soorten 67

Literatuurlijst 69

Bijlage 1 – Wettelijk kader 70

Bijlage 2 – Soorten waarvoor deze gedragscode geldt 74

Bijlage 3 – Begrippen en definitielijst 81

Bijlage 4 – Overzicht van wijzigingen 84

Bijlage 5 – Model waarnemingenformulier 86

Bijlage 6 – Goedkeuringsbesluit 89

1 Inleiding

In de Gedragscode Provinciale Infrastructuur is vastgelegd hoe de provincies zorgvuldig handelen ten aanzien van de bij Wet natuurbescherming beschermde soorten. Dit hoofdstuk beschrijft de mogelijkheid tot vrijstelling en het doel van deze gedragscode, welke een uitwerking vormt van het soortenbeschermingsdeel van de Wet natuurbescherming.

1.1 Aanleiding

Groen(structuren) langs en/of grenzend aan provinciale wegen vormen een belangrijk leefgebied en/of verbinding voor verschillende soorten beschermde planten en dieren. Hierbij vinden provincies het belangrijk om functionaliteiten voor deze soorten te behouden. In de bermen, oevers en schouwpaden vinden allerlei werkzaamheden plaats, zoals maaien, reconstructies, bermverlagingen en het leggen van kabels en leidingen. Verkeersveiligheid staat bij de uitvoering van deze werkzaamheden voorop.

De Wet natuurbescherming, onderdeel soortenbescherming, ziet toe op de duurzame instandhouding van dier- en plantensoorten in Nederland. Naast een algemene zorgplicht kent deze wet een aantal verbodsbepalingen, waarvoor ontheffing mogelijk is. Onder bepaalde voorwaarden zijn sommige handelingen ook toegestaan zonder ontheffing.

Bepaalde activiteiten die mogelijk schade aan (beschermde) soorten toebrengen, zijn van de ontheffingsplicht vrijgesteld indien gewerkt wordt volgens een door de Minister van LNV goedgekeurde gedragscode. Dit document bevat de gedragscode in het kader van de Wet natuurbescherming, onderdeel soortenbescherming en is van toepassing op bestendig beheer en onderhoud en kleinschalige ruimtelijke ingrepen voor de provinciale infrastructuur.

1.2 Doel van de gedragscode

Het gebruik van een gedragscode maakt het eenvoudiger om de werkzaamheden uit te voeren binnen de kaders van de Wet natuurbescherming. Een gedragscode verkleint risico's voor in de gedragscode beschreven activiteiten, doordat in een vroeg stadium voor iedereen duidelijk is hoe moet worden omgegaan met in het wild levende planten en dieren en hun directe leefomgeving. Het werken volgens de gedragscode beperkt daarnaast de administratieve last rond het aanvragen van ontheffingen, de uitvoeringstijd en kosten van de benodigde werkzaamheden.

De Wnb heeft een drieledig doel (zie de bijlage 1 voor het volledige wettelijke kader):

a. het beschermen en ontwikkelen van de natuur, mede vanwege de intrinsieke waarde, en het behouden en herstellen van de biologische diversiteit;
b. het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de natuur ter vervulling van maatschappelijke functies;
c. het verzekeren van een samenhangend beleid gericht op het behoud en beheer van waardevolle landschappen, vanwege hun bijdrage aan de biologische diversiteit en hun cultuurhistorische betekenis, mede ter vervulling van maatschappelijke functies.

De bescherming van het verspreidingsgebied van beschermde planten- en diersoorten is vastgelegd in de verbodsbepalingen van Hoofdstuk 3 van de Wnb. Naast een algemene zorgplicht ter bescherming, instandhouding en zorgvuldig handelen ten aanzien van in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving (artikel 1.11 van de Wnb), bevat de Wnb een bijzonder beschermingsregime (verboden, geboden) voor ongeveer 500 soorten planten en dieren (zie bijlage 1 van deze gedragscode voor het wettelijke kader). De Wnb kent de mogelijkheid om onder bepaalde voorwaarden vrijstelling te krijgen. Op grond van artikel 3.31 Wnb wordt voor bepaalde activiteiten vrijstelling verleend mits er gewerkt wordt volgens een door LNV goedgekeurde gedragscode.

Door te werken volgens onderhavige, door de Minister van LNV, goedgekeurde gedragscode:

- zijn de provincies voor de soorten waarvoor de gedragscode geldt en de in de gedragscode beschreven werkzaamheden in het kader van bestendig beheer & onderhoud en kleinschalige ruimtelijke ingrepen vrijgesteld van een ontheffingsaanvraag soortenbescherming, en;

- omdat het aanvragen van een ontheffing voor deze werkzaamheden dus niet aan de orde is, vervalt daarmee een groot deel van de procedurele onzekerheid die met het aanvragen van ontheffingen is gemoeid.

De gedragscode bevordert daarnaast de structurele inbedding van soortenbescherming bij het uitvoeren van werkzaamheden in het kader van bestendig beheer en onderhoud en kleinschalige ruimtelijke ingrepen van de provinciale infrastructuur en schept duidelijkheid vooraf. De kans op een probleemloze voortgang van de uitvoering van werkzaamheden neemt daardoor toe. De praktische uitvoerbaarheid van deze gedragscode uit zich in de haalbaarheid, efficiëntie en de duurzaamheid van de voorgeschreven gedragsregels. Al in een vroeg stadium kan rekening worden gehouden met beschermde planten en dieren en kan hier de projectplanning op worden afgestemd.

1.3 Geldigheidsduur en evaluatie

Geldigheidsduur

De Gedragscode Provinciale Infrastructuur treedt in werking op de datum van goedkeuring door de Minister van LNV en is geldig tot 1 juni 2023. Vanwege de invoering van de Omgevingswet is de gedragscode goedgekeurd tot 1 juni 2023. Hierna wordt de gedragscode opnieuw geëvalueerd en verlengd voor vijf jaar. Onderhavige gedragscode geldt voor heel Nederland, dus niet voor één bepaald gebied of plaats. De gedragscode wordt samen met het Goedkeuringsbesluit gepubliceerd door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) op haar website. Na goedkeuring door LNV mogen alle organisaties in die sector met de gedragscode werken als zij kunnen aantonen dat ze volgens de voorwaarden in de gedragscode werken.

Evaluatie

Voorafgaand aan het verstrijken van de geldigheid moet worden getoetst of het aanpassen van de gedragscode nodig is, bijvoorbeeld naar aanleiding van opgedane ervaringen met het werken volgens de gedragscode. Voor de verlenging na 1 juni 2023 wordt getoetst in hoeverre de Gedragscode Provinciale Infrastructuur voldoet aan de Omgevingswet. Een uitgebreide evaluatie van de gedragscode door de gebruikers zal worden uitgevoerd voor de verlenging na 1 juni 2028. Hiertoe wordt door het Vakberaad Beheer en Bouw twee jaar voor het einde van de geldigheidsperiode van de gedragscode een evaluatie uitgevoerd. Deze evaluatie maakt deel uit van het proces om de gedragscode te verlengen of een gewijzigde gedragscode op te stellen. Hierbij worden ook de opdrachtnemers benaderd, zodat een volledig beeld ontstaat over het gebruik en de toepasbaarheid van de gedragscode. Hierbij worden opmerkingen en ervaringen per provincie verzameld. Op basis daarvan worden verbeteringen en wijzigingen doorgevoerd. Daarna wordt de gedragscode opnieuw ter goedkeuring aangeboden bij de Minister van LNV. Tussentijdse aanpassing van de gedragscode kan enkel op redelijk verzoek van het Vakberaad Beheer en Bouw of vanwege ontwikkelingen in de praktijk die aanpassing noodzakelijk maken, zoals veranderende wet- en regelgeving.

1.4 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van de reikwijdte en toepasbaarheid van deze gedragscode, waarbij aan de orde komt wie gebruik kan maken van de gedragscode en voor welke werkzaamheden en soorten de gedragscode geldt. In hoofdstuk 3 is aangegeven op welke manier de gedragscode in het werkproces van de provincies als opdrachtgever wordt ingebed. Tot slot zijn in hoofdstuk 4 maatregelen op hoofdlijnen uitgewerkt waarmee het zorgvuldig handelen wordt gewaarborgd. Deze gedragscode bevat enkel beschermende maatregelen op hoofdlijnen. Het nemen van optimale maatregelen ten behoeve van zorgvuldig handelen vereist namelijk soort- en gebiedsspecifiek maatwerk dat inspeelt op de specifieke omstandigheden ter plaatse.

In bijlage 1 is een overzicht van de meest relevante wettelijke bepalingen en de uitleg van relevante begrippen opgenomen (bijlage 3), evenals een overzicht van beschermde soorten die onder de reikwijdte van deze gedragscode vallen (bijlage 2) en van de wijzigingen ten opzichte van de vorige versie van deze gedragscode. Tot slot is ook een model waarnemingenformulier opgenomen (bijlage 5).

2 Toepassing gedragscode

Dit hoofdstuk geeft aan op welke werkzaamheden de gedragscode betrekking heeft. Allereerst wordt ingegaan op de reikwijdte van de gedragscode in relatie tot de werkzaamheden en de verbodsbepalingen en belangen van de Wet natuurbescherming. Vervolgens wordt ingegaan op de geldigheidsduur en de omgang met tussentijdse wijzigingen in wet- en regelgeving. Tot slot wordt beschreven onder welke voorwaarden het afwijken van deze gedragscode toch valt onder de reikwijdte van de goedkeuring.

2.1 Reikwijdte van de gedragscode

De reikwijdte van de vrijstellingsmogelijkheden op basis van deze gedragscode wordt bepaald door de aard van de werkzaamheden en de verbodsbepalingen uit de Wet natuurbescherming. De verboden, bedoeld in de artikelen 3.1, 3.5, 3.6 tweede lid, of 3.10, en de krachtens artikel 3.11, eerste lid, geldende verplichting tot melding, zijn niet van toepassing op handelingen die zijn beschreven in en aantoonbaar worden uitgevoerd overeenkomstig een door onze minister goedgekeurde gedragscode (artikel 3.31 Wnb) en die plaatsvinden in het kader van:

a. een bestendig beheer of onderhoud aan vaarwegen, watergangen, waterkeringen, waterstaatswerken, oevers, vliegvelden, wegen, spoorwegen of bermen, of in het kader van natuurbeheer of;
b. een bestendig beheer of onderhoud in de landbouw of de bosbouw of,
c. een bestendig gebruik, of;
d. ruimtelijke ontwikkeling of inrichting.

De werkzaamheden die zijn opgenomen in deze gedragscode vallen onder de categorieën a en d.

2.1.1 Door wie mag met deze gedragscode worden gewerkt?

De gedragscode mag worden gebruikt door personen of partijen die in opdracht van een provincie werkzaamheden aan de provinciale infrastructuur uitvoeren en door medewerkers van de provincie zelf. De werkzaamheden in deze gedragscode worden uitgevoerd in het kader van de wettelijk opgedragen plicht van de provincies tot het uitvoeren van onderhoud aan (water)wegen. Het beheer en onderhoud van de (vaar)wegen zorgt ervoor dat deze in een goede en veilige staat verkeren. Daarnaast dragen de opgenomen kleinschalige ruimtelijke ingrepen ook bij aan de goede staat van de infrastructuur en de veiligheid van de (vaar)weggebruiker.

2.1.2 Wanneer mag met deze gedragscode worden gewerkt?

Onderhavige gedragscode is opgesteld voor zowel bestendig beheer- en onderhoudswerkzaamheden rondom provinciale infrastructuur als voor afgebakende kleinschalige ruimtelijke ingrepen. Het gaat om werkzaamheden die vaak voorkomen of voorzienbaar zijn, zoals het maaien van bermen en het schonen van waterwegen. Voor deze werkzaamheden zijn werkprotocollen opgesteld, die zijn opgenomen in hoofdstuk 4 van deze gedragscode. In deze werkprotocollen zijn de werkzaamheden nader afgebakend en zijn maatregelen benoemd die voorkomen dat verbodsbepalingen worden overtreden of voorkomen dat negatieve effecten optreden op de populaties van beschermde soorten (mitigerende maatregelen). Van deze maatregelen is bewezen dat ze effectief werken. Voor een aantal soorten zijn deze maatregelen opgenomen in de kennisdocumenten van BIJ12.

Een ontheffing moet worden aangevraagd:

1. Voor werkzaamheden die niet binnen één van de beschreven werkzaamheden vallen, tenzij men in staat is om het werk uit te voeren zonder dat verbodsbepalingen worden overtreden op de bewuste locatie of omgeving. Bij twijfel wordt aangeraden om hierover contact op te nemen met het Bevoegd Gezag.
2. Wanneer niet gewerkt kan worden conform de in deze gedragscode voorgeschreven mitigerende maatregelen.

Deze gedragscode mag dus worden toegepast voor regelmatig terugkerende werkzaamheden die worden verricht in het kader van bestendig beheer en onderhoud of eenmalige maatregelen in het kader van kleinschalige ingrepen. In de paragrafen 2.1.3 en 2.1.4 is een limitatieve opsomming opgenomen van de werkzaamheden die onder deze gedragscode vallen.

2.1.3 Bestendig beheer en onderhoud

Beheer dat bedoeld is om de gebruiksfunctie in stand te houden en dat valt onder bestendig beheer en onderhoud mag worden uitgevoerd onder deze gedragscode. Hieronder wordt bijvoorbeeld verstaan het in stand houden van de afwateringscapaciteit en het begaanbaar houden van de eerste meters van de berm. Bij bestendig beheer en onderhoud zijn de werkzaamheden een voortzetting van bestaande werkzaamheden die zijn gericht op behoud van de bestaande situatie. Deze werkzaamheden hebben kennelijk niet verhinderd -of er zelfs aan bijgedragen- dat zich beschermde soorten in het gebied hebben gevestigd. Vaak ligt er een beheer- of onderhoudsplan voor de langere termijn opgesteld aan ten grondslag.

Het element bestendigheid is in dit kader cruciaal. Zodra grote veranderingen worden doorgevoerd, zoals wijziging in frequentie of materieel of toepassing van nieuwe technieken (tenzij wetenschappelijk is onderbouwd dat deze natuurvriendelijker zijn dan de huidige techniek) of ingrijpende grootschalige maatregelen, is er geen sprake meer van bestendig beheer of onderhoud. Dan is sprake van een ruimtelijke ingreep.

Binnen de gedragscode 'Provinciale Infrastructuur' zijn de volgende beheerwerkzaamheden als bestendig aangemerkt:

- snoeien en dunnen van bomen en beplantingen (§ 4.3.2);
- maaien van bermen en droge oevers (§ 4.3.3);
- maatregelen in de bebakeningsstrook anders dan maaien (§ 4.3.4);
- maaien van rietland (§ 4.3.5)
- schonen van vaarwegen, watergangen en -partijen (§ 4.3.6);
- baggeren van waterbodems (§ 4.3.7);
- onderhoud wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair (§ 4.3.8).

Voor bovengenoemde werkzaamheden zijn werkprotocollen opgesteld. Werkzaamheden die niet in deze werkprotocollen zijn opgenomen, vallen niet onder de vrijstellingsmogelijkheden van deze gedragscode. Deze gedragscode biedt ook geen vrijstelling voor achterstallig beheer en onderhoud. Ook wanneer werkzaamheden niet volgens een vaste frequentie worden uitgevoerd, worden werkzaamheden aangemerkt als 'kleinschalige ruimtelijke ingrepen'.

2.1.4 Kleinschalige ruimtelijke ingrepen

Ook werkzaamheden die vallen onder 'ruimtelijke ontwikkeling of inrichting' (punt d. in § 2.1) kunnen worden opgenomen in een gedragscode. Onder ruimtelijke ingrepen worden werkzaamheden verstaan die voorziene functionele of ruimtelijke (en daarmee uiterlijke) veranderingen met zich mee brengen voor een gebied. In voorliggende gedragscode is een afgebakend aantal kleinschalige ruimtelijke ingrepen opgenomen. Het betreft regelmatig voorkomende werkzaamheden die voorzienbaar zijn en waarvoor effectief bewezen mitigerende maatregelen beschikbaar zijn.

De volgende werkzaamheden worden tot de kleinschalige ruimtelijke ingrepen gerekend:

- vellen en rooien van bomen en beplantingen (§ 4.4.2);
- graafwerkzaamheden (§ 4.4.3);
- afdammen, dempen en graven aan wateren (§ 4.4.4);
- sloop en renovatie van bouw- en kunstwerken (§ 4.4.5);
- aanleggen wegen en verhardingen binnen de bebakeningstrook (§ 4.4.6).

Voor de benoemde werkzaamheden zijn in de gedragscode 'Provinciale Infrastructuur' en specifiek in paragraaf 4.4 'werkprotocollen bij kleinschalige ruimtelijke ingrepen' opgesteld. In deze werkprotocollen zijn de ruimtelijke ingrepen nader afgebakend.

Het is verplicht om een melding te maken bij het bevoegd gezag van de provincie wanneer een werk wordt uitgevoerd als kleinschalige ruimtelijke ingreep onder de Gedragscode Provinciale Infrastructuur.

2.1.5 Bestendig gebruik

Omdat de provincie zelf nauwelijks activiteiten verricht in de rol van gebruiker van terreinen maar anderen dit doen op terreinen van de provincie (zoals automobilisten), is bestendig gebruik niet nader uitgewerkt in deze gedragscode. De activiteiten die onder bestendig gebruik vallen, vinden al langer op dezelfde manier plaats en hebben niet verhinderd dat beschermde soorten er voorkomen. Wanneer de provincie toch te maken krijgt met een wijziging in bestendig gebruik, wordt project specifiek bepaald hoe hiermee wordt omgegaan.

2.2 Verbodsbepalingen

In de Wet natuurbescherming wordt onderscheid gemaakt in drie categorieën (zie bijlage 1):

- beschermingsregime Vogelrichtlijnsoorten (artikel 3.1 tot en met 3.4);
- beschermingsregime Habitatrichtlijnsoorten (artikel 3.5 tot en met 3.9);
- beschermingsregime Andere (nationaal) beschermde soorten (artikel 3.10 en 3.11).

Per categorie zijn verschillende verboden van toepassing. In het overzicht op de volgende pagina zijn de van toepassing zijnde verboden per beschermingsregime weergegeven (tabel 2.1). Voor de categorie Andere soorten kunnen soorten worden aangewezen waarvoor een vrijstelling geldt en dus geen ontheffing van verbodsbepalingen hoeft te worden aangevraagd. Hoewel de lijst met landelijk vrijgestelde soorten in de meeste gevallen geheel overeenkomt met de provinciale lijsten met vrijgestelde soorten, kan het toch voorkomen dat een provincie om haar eigen redenen een eigen invulling geeft aan de landelijke lijst. Het is om die reden belangrijk om voorafgaand aan de werkzaamheden na te gaan of op provinciaal niveau van de landelijke lijst wordt afgeweken. Lijsten met vrijgestelde soorten zijn te vinden op de websites van de desbetreffende provincies. Tenslotte mag niet uit het oog worden verloren dat naast de verbodsbepalingen te allen tijde een algemene zorgplicht voor alle in het wild levende planten- en diersoorten geldt.

Tabel 2.1. Overzicht van de van toepassing zijnde verbodsbepalingen voor de Vogelrichtlijnsoorten (VRL), Habitatrichtlijnsoorten (HRL) en Andere beschermde soorten onder de Wet natuurbescherming.

Overzicht van de verbodsbepalingen per beschermingsregime		
Beschermingsregime	**Verbodsbepalingen**	
VRL-soorten	3.1, lid 1	Het is verboden opzettelijk van nature in Nederland in het wild levende vogels van soorten als bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn te doden of te vangen
	3.1, lid 2	Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels als bedoeld in het eerste lid te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen
	3.1, lid 3	Het is verboden eieren van vogels als bedoeld in het eerste lid te rapen en deze onder zich te hebben
	3.1, lid 4	Het is verboden vogels als bedoeld in het eerste lid opzettelijk te storen
	3.1, lid 5	Het verbod, bedoeld in het vierde lid, is niet van toepassing indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort
HRL-soorten	3.5, lid 1	Het is verboden in het wild levende dieren van soorten, genoemd in bijlage IV, onderdeel a, bij de Habitatrichtlijn, bijlage II bij het Verdrag van Bern of bijlage I bij het Verdrag van Bonn, met uitzondering van de soorten, bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn, in hun natuurlijk verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen
	3.5, lid 2	Het is verboden dieren als bedoeld in het eerste lid opzettelijk te verstoren
	3.5, lid 3	Het is verboden eieren van dieren als bedoeld in het eerste lid in de natuur opzettelijk te vernielen of te rapen
	3.5, lid 4	Het is verboden de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld in het eerste lid te beschadigen of te vernielen
	3.5, lid 5	Het is verboden planten van soorten, genoemd in bijlage IV, onderdeel b, bij de Habitatrichtlijn of bijlage I bij het Verdrag van Bern, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen
Andere beschermde soorten (provinciaal beschermde soorten)	3.10, lid1a	Het is verboden in het wild levende zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen en kevers van de soorten, genoemd in de bijlage, onderdeel A, bij deze wet, opzettelijk te doden of te vangen
	3.10, lid1b	Het is verboden de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld in onderdeel a opzettelijk te beschadigen of te vernielen
	3.10, lid1c	Het is verboden vaatplanten van de soorten, genoemd in de bijlage, onderdeel B, bij deze wet, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

2.3 Vrijstellingsmogelijkheid op basis van deze gedragscode

Primair doel van de gedragscode is om de provincies gelegenheid te bieden gebruik te maken van de vrijstellingsmogelijkheid (artikel 3.31 Wnb) ten aanzien van de verbodsbepalingen van de Wet natuurbescherming. Deze vrijstelling geldt pas wanneer de gedragscode ook daadwerkelijk per uit te voeren project/contract aantoonbaar wordt nageleefd, waarbij ook rekening wordt gehouden met de cumulatie van de effecten van (opeenvolgende) werkzaamheden opgenomen in deze gedragscode.

De gedragscode is niet op alle activiteiten van toepassing. Voor die activiteiten waarop de gedragscode niet van toepassing is, moet een ontheffing worden aangevraagd tenzij men in staat is om de activiteiten uit te voeren zonder dat verbodsbepalingen worden overtreden op de bewuste locatie of omgeving. Ook is bij ruimtelijke ingrepen de gedragscode niet van toepassing op alle beschermde soorten. In hoofdstuk 4 is per werkprotocol nader uitgewerkt voor welke soortgroepen de gedragscode mag worden toegepast. Bijlage 2 geeft een overzicht van de soorten waarop de gedragscode betrekking heeft. In de specifieke werkprotocollen wordt expliciet aangegeven welke soorten onder de gedragscode vallen bij de desbetreffende werkzaamheden. Voor soorten die niet in het werkprotocol zijn opgenomen, is de gedragscode niet van toepassing en moet bij overtreding van de verbodsartikelen van de Wnb een ontheffing worden aangevraagd.

In hoofdstuk 3 Taken en verantwoordelijkheden is opgenomen door wie deze ontheffing moet worden aangevraagd.

Het werken volgens de gedragscode beperkt de administratieve last rond het aanvragen van een ontheffing, waardoor de uitvoeringstijd en de kosten van de werkzaamheden ook worden beperkt. Tevens worden door het werken conform deze gedragscode, ook maatregelen genomen om overtreding van verbodsbepalingen van de Wnb te voorkomen.

Door het werken conform deze gedragscode worden maatregelen genomen om overtreding van verbodsbepalingen van de Wnb te voorkomen. Daarnaast beperkt het werken volgens deze gedragscode de administratieve last rond het aanvragen van een ontheffing, waardoor de uitvoeringstijd en de kosten van de werkzaamheden ook worden beperkt.

De vrijstelling voor VRL-soorten is alleen van toepassing indien wordt voldaan aan de vereisten van artikel 3.3, vierde lid van de Wnb, voor HRL-soorten is de vrijstelling alleen van toepassing indien wordt voldaan aan de vereisten van artikel 3.8, vijfde lid van de Wnb en voor de Andere beschermde soorten is artikel 3.10 tweede lid van toepassing (tabel 2.2). In deze artikelen is opgenomen dat geen andere bevredigende oplossing mag bestaan en zijn belangen opgenomen, waarvoor een vrijstelling kan worden verleend. Deze belangen worden nader uitgewerkt in paragraaf 2.4.

Tabel 2.2. Overzicht van de toepasbaarheid van de gedragscode voor de activiteiten 'bestendig beheer en onderhoud' en 'ruimtelijke ingrepen' wanneer beschermde soorten van beschermingsregimes Vogelrichtlijn, Habitatrichtlijn of Andere soorten aanwezig of niet uit te sluiten zijn.

Toepasbaarheid gedragscode			
Activiteit	**VRL-soorten**	**HRL-soorten**	**Andere soorten**
Bestendig beheer en onderhoud	Vrijstelling met gedragscode, mits voldaan wordt aan de vereisten van artikel 3.3, vierde lid Wnb	Vrijstelling met gedragscode, mits voldaan wordt aan de vereisten van artikel 3.8, vijfde lid Wnb	Vrijstelling met gedragscode, mits voldaan wordt aan de vereisten van artikel 3.10, tweede lid Wnb
Ruimtelijke inrichting en ontwikkeling	Vrijstelling met gedragscode, mits voldaan wordt aan de vereisten van artikel 3.3, vierde lid Wnb	Vrijstelling met gedragscode, mits voldaan wordt aan de vereisten van artikel 3.8, vijfde lid Wnb	Vrijstelling met gedragscode, mits voldaan wordt aan de vereisten van artikel 3.10, tweede lid Wnb
Bestendig gebruik	Geen vrijstelling onder gedragscode, bij overtreding kan ontheffingsplicht aan de orde zijn	Geen vrijstelling onder gedragscode, bij overtreding kan ontheffingsplicht aan de orde zijn	Geen vrijstelling onder gedragscode, bij overtreding kan ontheffingsplicht aan de orde zijn

2.4 Belangen van werkzaamheden in de gedragscode

Gebruikmaken van een vrijstelling door te werken met de gedragscode kan alleen als een beroep kan worden gedaan op één van de in de wet genoemde belangen. Deze belangen zijn opgenomen in artikel 3.3 lid 4, artikel 3.8 lid 5 en artikel 3.10 lid 2. Deze belangen verschillen per categorie beschermde soorten. Voor de werkzaamheden beschreven in deze gedragscode gelden de wettelijke belangen zoals opgenomen in tabel 2.3.

Tabel 2.3. Overzicht van de van toepassing zijnde wettelijke belangen voor de Vogelrichtlijnsoorten (VRL), Habitatrichtlijnsoorten (HRL) en Andere beschermde soorten onder de Wet natuurbescherming.

Belangen			
Wettelijk belang	**VRL-soorten**	**HRL-soorten**	**Andere soorten**
Volksgezondheid of openbare veiligheid	x	x	x
Bescherming flora en fauna	x	x	x
Dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten		x	x
In het kader van bestendig beheer en onderhoud aan o.a. (vaar)wegen, watergangen, waterstaatwerken, oevers en bermen			x
In het algemeen belang			x

Werkzaamheden die worden uitgevoerd ten behoeve van andere belangen kunnen niet op basis van deze gedragscode worden uitgevoerd.

2.4.1 Volksgezondheid of openbare veiligheid

Openbare veiligheid is het grootste wettelijk belang van de in deze gedragscode beschreven werkzaamheden. Het veilig houden van de (vaar)wegen behoort tot de kerntaken van de provincies. Hiertoe is beheer en onderhoud van groenvoorzieningen nodig om de zichtbaarheid van wegmeubilair en uitzichthoeken te behouden en obstakels in de berm te voorkomen. Ook ten behoeve van de draagkracht van de berm, een goede afwatering van het wegdek en een gezond en veilig bomenbestand is bestendig beheer en onderhoud nodig. Dit voorkomt ongelukken of onveilige situaties.

Daarnaast gaan de werkzaamheden in deze gedragscode ook in op het niet groene onderhoud van wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken, (vaar)wegmeubilair en het uitvoeren van kleinschalige ruimtelijke ingrepen. Dit omvat onder andere het verwijderen van zwerfvuil, gladheidsbestrijding, het zichtbaar houden van verkeersborden, het aanbrengen van een nieuwe asfaltlaag met bijbehorende bermafwerking en het onderhoud aan viaducten en oeverconstructies en faunakerende rasters. Ook het renoveren of vervangen van kunstwerken en het vervangen van bomen worden uitgevoerd uit het oogpunt van verkeersveiligheid. Het bestrijden van plaagsoorten als eikenprocessierupsen behoort hier ook bij, indien zij de volksgezondheid bedreigen.

2.4.2 Bescherming van flora en fauna

Met bestendig beheer en onderhoud worden leefgebieden in stand gehouden van onder andere beschermde soorten die anders zouden verdwijnen. Ook betekent het feit dat dit bestendig beheer of onderhoud al langere tijd plaatsvindt dat deze activiteiten niet in de weg hebben gestaan bij de vestiging en het behoud van individuen van beschermde soorten in de gebieden waarin de activiteiten plaatsvinden. Het maaien en afvoeren van maaisel levert hieraan een belangrijke bijdrage. Het leidt tot verschraling van de bodem en gunstige groeicondities voor waardevolle en beschermde plantsoorten. Gewasbeschermingsmiddelen zijn niet toegestaan. Ook dat levert een belangrijke bijdrage aan de bescherming van flora en fauna. Het regelmatig schonen van sloten en baggeren levert een bijdrage aan waterkwaliteit en beschermt daardoor eveneens de flora en fauna. Een ander voorbeeld is het snoeien, dunnen en terugzetten van beplanting en bomen dat resulteert in de instandhouding van ecologische structuren.

2.4.3 Dwingende reden van groot openbaar belang

De dwingende redenen van groot openbaar belang kunnen gevonden worden in de wettelijke taken van de provincies, uit onder andere de Wegenverkeerswet en de Scheepvaartverkeerswet. Beide schrijven voor dat (vaar)wegen onderhouden moeten worden teneinde de veiligheid van wegverkeer en scheepvaartverkeer te borgen. Dit sluit ook aan op het belang volksgezondheid of openbare veiligheid zoals beschreven in paragraaf 2.4.1. Daarnaast doet de wet een beroep op provincies tot het in stand houden van wegen en scheepvaartwegen en het waarborgen van de bruikbaarheid daarvan. Hiermee wordt met redenen van sociale (leefbaarheid) of economische (goed functionerende infrastructuur) aard invulling gegeven aan een groot maatschappelijk

belang. Tot infrastructuur behoort ook de aanleg en het beheer van kabels en leidingen. De bermen van wegen vormen namelijk een omvangrijk netwerk waarvan gebruikt wordt gemaakt bij de aanleg van kabels en leidingen, zoals elektriciteit en glasvezel. Er zijn daarvoor geen redelijke alternatieve (aanleg)locaties aanwezig.

Onder dwingende redenen van groot openbaar belang vallen eveneens werkzaamheden die leiden tot wezenlijk gunstige effecten voor het milieu. Hierbij kan gedacht worden aan baggeractiviteiten zoals beschreven in deze gedragscode. Baggerwerkzaamheden worden weliswaar ook in het kader van openbare veiligheid uitgevoerd (onderhoud van vaarwegen en afvoer of berging van water), maar leveren ook een gunstig effect op voor de waterkwaliteit, natuurwaarden en het milieu. Bij aanwezigheid van strikt beschermde soorten (zoals grote modderkruiper) dienen de werkzaamheden uitdrukkelijk zorgvuldig uitgevoerd te worden. Voor de activiteit baggeren geldt daarom naast het belang 'bescherming van planten en dieren' ook een milieukundig belang.

Ook de aanleg van natuurvriendelijke oevers draagt bij aan de verhoging van de natuurwaarden en de waterkwaliteit. De bescherming van planten en vegetaties heeft daarnaast een indirect positief effect op (niet-beschermde) ongewervelde diersoorten, en daarmee op de biodiversiteit.

2.4.4 In het kader van beheer en onderhoud

Om de functionaliteit en veiligheid van de provinciale infrastructuur in stand te houden is beheer en onderhoud nodig. Zie hiervoor ook de toelichting bij volksgezondheid en openbare veiligheid.

2.4.5 Algemeen belang

Een veilig, leefbaar en bereikbaar Nederland is van algemeen belang. De provinciale infrastructuur draagt hieraan bij door een veilig en functioneel (vaar)wegennet. Daarnaast is in de bermen en oevers ruimte voor biodiversiteit door de aanleg van natuurlijke oevers en een berm- en oeverbeheer dat bijdraagt aan de natuurwaarden langs de provinciale wegen.

2.5 Zorgvuldig handelen

Een gedragscode kan slechts worden goedgekeurd wanneer deze het zorgvuldig handelen voldoende waarborgt. Het begrip 'zorgvuldig handelen' vormt hiermee een belangrijk onderdeel in een gedragscode. Zorgvuldig handelen houdt in dat van de activiteiten of werkzaamheden geen wezenlijke invloed uitgaat op de beschermde soort(en) en dat voorafgaand aan en tijdens het uitvoeren van de activiteit in redelijkheid alles wordt gedaan of gelaten om schade aan beschermde soorten te voorkomen. Zorgvuldig handelen gaat verder dan eerder genoemde zorgplicht (artikel 1.11 Wnb en Bijlage I van deze gedragscode). De initiatiefnemer moet proactief optreden om schade aan de soort(en) te voorkomen. Wat dat in de praktijk betekent, verschilt per situatie en is onder andere afhankelijk van de locatie, de specifieke soort, het tijdstip en het type activiteit en dient verantwoord te kunnen worden middels onderbouwing in een ecologisch logboek.

2.6 Voorwaarden voor afwijken van de gedragsregels uit voorliggende gedragscode

Wanneer niet volgens de gedragscode wordt gewerkt, moet een ontheffing worden aangevraagd voor het overtreden van de desbetreffende verboden. Ook wanneer wel wordt gewerkt conform de gedragscode, kan het voorkomen dat toch een ontheffing moet worden aangevraagd. Dit kan voorkomen als in een specifieke situatie blijkt dat de gedragsregels in de werkprotocollen niet gevolgd kunnen worden of dat de werkzaamheden of de aanwezige beschermde soorten niet binnen de reikwijdte van de gedragscode vallen.

In specifieke gevallen is het echter mogelijk om af te wijken van de gedragsregels en toch onder de goedkeuring van deze gedragscode te werken. Afwijking van een in de gedragscode beschreven gedragsregel valt slechts onder de reikwijdte van de goedkeuring, wanneer wordt voldaan aan de volgende voorwaarden:

- in het ecologisch werkprotocol of projectplan dient overtuigend te worden gemotiveerd waarom het in dit concrete geval niet mogelijk is om te handelen volgens de in de gedragscode beschreven gedragsregel.
- in het ecologisch werkprotocol of projectplan dient overtuigend te worden gemotiveerd dat de gekozen alternatieve werkwijze voor de betreffende soort minimaal hetzelfde effect heeft als de in de gedragscode beschreven gedragsregel, dan wel een gunstiger effect heeft en bewezen effectief is.
- de afwijking dient door een ecologisch deskundige gemotiveerd te worden en ter acceptatie worden voorgelegd aan de opdrachtgever. De opdrachtgever dient deze onderbouwing te controleren en voorafgaand aan de werkzaamheden te accepteren, alvorens deze mag worden toegepast.

- De gedocumenteerde motivatie dient te allen tijde beschikbaar te zijn ten behoeve van het toezicht op de naleving van de wet, én dient minimaal tot twee jaar na afloop van de werkzaamheden te worden bewaard met het oog op een eventuele controle door het bevoegd gezag.

In alle andere gevallen moet een ontheffing worden aangevraagd.

Bij de uitvoering van projecten of beheer en onderhoud kunnen naast deze gedragscode ook andere eisen worden voorgeschreven ten behoeve van het beschermen van soorten. De gedragscode is echter leidend en bij mogelijke conflicten tussen de verschillende eisen heeft de gedragscode een hogere hiërarchie. Het stellen van striktere aanvullende eisen is toegestaan, maar minder striktere eisen is niet mogelijk in verband met de bescherming van beschermde soorten. De gedragscode beschrijft de ecologische ondergrens voor de omgang met beschermde soorten.

2.7 Gebruik door derden

Het werken conform de gedragscode is verplicht voor alle activiteiten waarvoor één van de provincies of een marktpartij via een contract met de provincie een beroep doet op de wettelijke vrijstellingsbepaling voor het werken met een gedragscode.

De provincies bevorderen het zorgvuldig handelen en zorgen voor het naleven van de gedragscode door partijen die in opdracht van de provincie handelen. Dit bewerkstelligen provincies door middel van voorlichting en door het verstrekken van de gedragscode en bekende verspreidingsgegevens van (beschermde) soorten aan haar opdrachtnemers.

Derden zijn er zelf voor verantwoordelijk dat zij zich aan de wet houden. Dat wil zeggen dat zij dienen te handelen conform de goedgekeurde gedragscode, mits het handelen nodig is vanwege de in de wet genoemde belangen waar de (goedkeuring van de) gedragscode op is gebaseerd, of dat zij een ontheffing aanvragen bij het bevoegd gezag wanneer beschermde soorten in het geding zijn.

2.8 Bijzondere situaties (calamiteiten en andere onvoorziene omstandigheden)

Ondanks een goede voorbereiding, inclusief inventarisatie, kunnen onverwacht beschermde soorten aanwezig zijn waarvoor aanvullende maatregelen moeten worden getroffen. Ook kunnen situaties ontstaan, waarbij direct gehandeld moet worden. Onderstaand is beschreven hoe moet worden gehandeld wanneer een dergelijke situatie zich voordoet.

Namens de opdrachtnemer wordt door een ecologisch deskundige een waarnemingenformulier ingevuld van uitgevoerde handelingen, (mogelijke) overtreding(en) van de verbodsbepalingen en het effect op de betreffende beschermde soort(en) in het geval van bijzondere situaties. Dit waarnemingenformulier wordt door de opdrachtnemer aan de opdrachtgever van het werk en het bevoegd gezag ter beschikking gesteld. Het ter beschikking stellen van het waarnemingenformulier bij afwijkingen moet onderdeel zijn van het Verificatie- en validatieplan van de opdrachtnemer.

2.8.1 Overmacht door onveilige situaties (calamiteiten)

Zeer acute bedreigingen van de openbare veiligheid of volksgezondheid (calamiteiten) gelden als overmacht. Voorbeelden van dergelijke situaties zijn levensbedreigende situaties: bijvoorbeeld door overstromingen en brandgevaar en situaties waarbij ongevallen kunnen ontstaan: bomen en takhout welke elk moment kunnen vallen, bomen en takhout op de rijbaan, stormschade aan bomen, stagnerend water op de rijbaan of stagnerend water in watergangen langs de rijbaan waardoor water onvoldoende afgevoerd kan worden.

Het risico wordt zo snel mogelijk weggenomen, op de voor de natuur minst schadelijke manier (waar nodig met inzet van en begeleiding door een ecologisch deskundige), waarbij mogelijk de voorschriften uit deze gedragscode niet kunnen worden opgevolgd. Dit moet achteraf door middel van het waarnemingenformulier worden gemeld aan de opdrachtgever en het bevoegd gezag. Op het waarnemingenformulier moet ook door ecologisch deskundige worden vermeld of én welke maatregelen nodig zijn ter mitigatie, verzachting of compensatie. Na goedkeuring door het bevoegd gezag, worden de mitigerende en compenserende maatregelen zo snel mogelijk uitgevoerd en vastgelegd op het waarnemingenformulier. In geval van overmacht moet onomstotelijk zijn dat het gaat om een calamiteit met een acute bedreiging voor de openbare veiligheid of volksgezondheid. Deze handelwijze valt niet onder de vrijstelling van de gedragscode, maar wordt gezien als een algemeen rechtsbeginsel.

2.8.2 Soorten die onverwacht aanwezig zijn

Ondanks goede inventarisaties en het nemen van (voorzorgs)maatregelen kan tijdens de uitvoering van de werkzaamheden, een beschermde soort in het werkgebied worden aangetroffen die niet vooraf werd verwacht.

Als onverwacht beschermde soorten aanwezig zijn waarvoor aanvullende maatregelen moeten worden getroffen, worden alle werkzaamheden die invloed kunnen hebben op de aangetroffen soort stilgelegd en informeert de opdrachtnemer de opdrachtgever. In deze situaties is het ook goed het bevoegd gezag hiervan direct op de hoogte te stellen. Indien de onverwacht aanwezige soort en/of de werkzaamheden niet binnen de reikwijdte van deze gedragscode vallen, moet een ontheffing worden aangevraagd. De opdrachtnemer kan de werkzaamheden pas hervatten nadat hij de noodzakelijke beschermende maatregelen, gebaseerd op de gedragscode en opgenomen op het waarnemingenformulier of afkomstig uit een nieuw te verlenen ontheffing, heeft getroffen. De opdrachtnemer schakelt hierbij altijd een ecologisch deskundige in voor advies.

Bij hervatting van de werkzaamheden dient door de opdrachtnemer of ecologisch deskundige melding gemaakt te worden bij het bevoegd gezag en in het ecologisch logboek dient een beschrijving van aangetroffen soort(en) en de genomen maatregelen opgenomen te worden.

2.9 Wijzigingen in de wet- en regelgeving

Bij belangrijke wets- en beleidswijzigingen die relevant zijn voor de gedragscode, worden het Vakberaad Beheer en Bouw en de provincies hier door het verantwoordelijke ministerie middels een schrijven van op de hoogte gesteld. Hierbij geldt dat de wets- en beleidswijzigingen altijd leidend zijn boven de regels die opgenomen zijn in de gedragscode.

3 Taken en verantwoordelijkheden

De provincie zorgt op basis van gedelegeerde verantwoordelijkheid voor het naleven van de gedragscode door opdrachtnemers die in opdracht van de provincie handelen (opdrachtnemers, aannemers, loonwerkers, onderzoekers e.d.). Hiertoe worden door de betrokken partijen afspraken gemaakt en vastgelegd. Dit hoofdstuk beschrijft de taken en verantwoordelijkheden van de provincie als opdrachtgever en de opdrachtnemer tijdens de verschillende fasen van een project of (onderhouds)contract.

3.1 Verantwoordelijkheden van de provincie

De gedragscode vormt een middel voor de provincie om op een juiste wijze invulling te geven aan de Wet natuurbescherming. Alle provincies in Nederland wordt geadviseerd om zich hieraan te conformeren. Hierbij geldt dat elke provincie eindverantwoordelijke is voor de naleving van de gedragscode binnen het werkterrein van de provinciale infrastructuur.

3.1.1 Naleving van de gedragscode

Met het inwerking treden van de Wet natuurbescherming heeft een verschuiving van het bevoegd gezag plaatsgevonden. De provincie is nu bevoegd gezag voor uitvoering en handhaving van de Wet natuurbescherming. Daarnaast is de provincie ook opdrachtgever voor het beheer en onderhoud van de provinciale infrastructuur. Het is van belang dat de provincies bij de implementatie van de gedragscode binnen hun organisatie ook invulling geven aan thema's als belangenverstrengeling en integriteit.

De provincie is hoofdverantwoordelijk voor de naleving van deze gedragscode. Dit laat onverlet dat een opdrachtnemer ook een eigen verantwoordelijkheid heeft en aanspreekbaar is door het bevoegd gezag. Hij kan ook door de provincie als opdrachtgever aansprakelijk gesteld worden voor eventuele schade die ontstaat door het niet correct naleven van de gedragscode.

3.1.2 Implementatie en bevorderen van het gebruik van de gedragscode

Omdat provincies verschillen van organisatiestructuur, onderling andere (aanvullende) ambities kunnen hebben aangaande bescherming van planten en dieren en ook het soortenspectrum per provincie anders is, vergt het implementatietraject van de gedragscode maatwerk per provincie. Het is belangrijk dat provincies de gedragscode actief openbaar maken en verspreiden, zodat eigen werknemers, (potentiële) opdrachtnemers en belangstellenden tijdig over het bestaan en de inhoud worden geïnformeerd.

Het is daarnaast te adviseren de gedragscode standaard onderdeel te laten zijn van de opdrachtformuleringen en standaard als bijlage bij de uitvragen bij te voegen. Om te zorgen dat de opdrachtnemer zich bij UAV-GC contracten aan de gedragscode houdt, moet deze worden voorgeschreven in zowel de Basisovereenkomst als Annex. Bovendien moeten de expliciete eisen worden opgenomen in het Procesdeel van de Vraagspecificatie. Dit kan in de vorm van de eis dat de opdrachtnemer aantoonbaar moet voldoen aan de eisen uit de gedragscode.

Documenten die de Opdrachtnemer ter toetsing/acceptatie moet produceren moeten als eis zijn opgenomen in de Vraagspecificatie (Procesdeel), alsook in Annex III of Annex IV van de Basisovereenkomst.

3.2 Verschillende contractvormen

Bij uitbesteding van werkzaamheden waarbij de gedragscode toegepast wordt, liggen in het werkproces verantwoordelijkheden bij zowel opdrachtgever als de opdrachtnemer. Dit is onder meer afhankelijk van het type contract dat gehanteerd wordt en nadere afspraken die worden gemaakt.

Indien een provincie andere ambities heeft ten aanzien van het beschermen van planten en dieren dan in deze gedragscode staat beschreven, bijvoorbeeld ten aanzien van de Rode Lijst-soorten die niet door de Wet natuurbescherming worden beschermd, kan de provincie ervoor kiezen hiervoor aanvullend beleid op te stellen. Maatwerk is hiermee mogelijk. De provincie als opdrachtgever, dient hierover duidelijk te zijn richting de opdrachtnemer (eventueel middels voorwaarden/eisen in het contract).

3.2.1 Traditionele contractvormen

Bij traditionele contractvormen (RAW-UAV) is de provincie als opdrachtgever verantwoordelijk voor de planvorming en heeft ook een belangrijke rol in de fase van de werkvoorbereiding. Voor de opdrachtnemer ligt het zwaartepunt in de fase van (werkvoorbereiding en) uitvoering.

3.2.2 Innovatieve en geïntegreerde contractvormen

Bij innovatieve contractvormen en geïntegreerde contracten (UAV-gc) kan de verdeling van taken en verantwoordelijkheden anders liggen. Dezelfde taken moeten worden uitgevoerd, maar een verschuiving treedt op van de verantwoordelijkheden tussen de provincie als opdrachtgever en diens opdrachtnemer.

3.3 Processtappen

Onderstaand schema illustreert de verschillende stappen die moeten worden doorlopen, wanneer gewerkt wordt met de Gedragscode Provinciale Infrastructuur (tabel 3.1). De stappen zijn onder het overzicht beschreven, waarbij ingegaan wordt op de taken en verantwoordelijkheden van provincie als opdrachtgever (OG) en opdrachtnemer (ON).

Tabel 3.1. Overzicht van de processtappen bij het toepassen van de gedragscode bij het uitvoeren van de werkzaamheden, waarbij per contractvorm de taken en verantwoordelijkheden van de dan wel de provincie dan wel de opdrachtnemer zijn aangegeven .

PROCESSTAP	RAW-UAV	UAV-gc
1. Periodieke Inventarisatie van verspreidings-gegevens	OG	OG
2. Ecologisch onderzoek	OG	ON voert de toets uit OG controlerende rol
3. Opstellen van een ecologisch werkprotocol	ON of OG	ON stelt ecologisch werk-protocol op OG toetsende rol
4. Aantoonbare uitvoering van maatregelen conform gedragscode	OG houdt toezicht en directie, verantwoordelijk voor juiste uitvoering ON verzorgt verslaglegging	ON is verantwoordelijk voor juiste uitvoering en verzorgt verslaglegging OG waarborgt kwaliteits-borging
5. Afronding project en evaluatie gebruik gedragscode	OG en ON samen	OG en ON samen

3.3.1 Periodieke inventarisatie, beheren en gebruiken van verspreidingsgegevens

De opdrachtgever is verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen van bij haar bekende verspreidingsgegevens aan haar opdrachtnemers. Binnen de provincies wordt op verschillende wijze voor verschillende soorten en soortgroepen project brede inventarisaties uitgevoerd. Hierbij wordt vanzelfsprekend verder dan de projectgrenzen gekeken, omdat de gevolgen van maatregelen ook buiten de projectgrenzen kunnen reiken. De verzamelde gegevens worden toegevoegd aan de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF).

Indien deze gegevens niet of niet volledig beschikbaar zijn, kan de opdrachtgever deze inventarisatie uitbesteden aan de opdrachtnemer. Deze dient dan uitgevoerd te worden door een ecologisch deskundige conform de geldende soortinventarisatieprotocollen (zie § 3.3.2). Ook in dat geval moeten de verzamelde gegevens worden toegevoegd aan de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF).

3.3.2 Ecologisch onderzoek

Ecologisch onderzoek moet te allen tijden worden uitgevoerd door een ecologisch deskundige. Onder een ecologisch deskundige verstaat het RVO iemand die ecologisch advies geeft of werkzaamheden begeleidt op het gebied van habitats en soorten. Deze persoon heeft schriftelijk aantoonbare ervaring en specifieke ecologische kennis. Voor de meest recente omschrijving van de ecologisch deskundige wordt verwezen naar de website van RVO.

Per project kunnen de opdrachtgever en opdrachtnemer, afhankelijk van de contractvorm, verschillende taken en verantwoordelijkheden hebben bij de uitvoer van het ecologisch onderzoek:

- bij RAW-UAV wordt het ecologisch onderzoek door of in opdracht van de opdrachtgever uitgevoerd. Het ecologisch onderzoek wordt in de voorbereidende fase van het contract uitgevoerd en de rapportage van het ecologisch onderzoek wordt onderdeel van de aanbestedingsstukken. Tijdens de planning van de

werkzaamheden moet in het geval van de aanwezigheid van beschermde soorten de afweging worden gemaakt of een andere bevredigende oplossing bestaat voor de werkzaamheden. Deze afweging moet ook worden opgenomen in de rapportage van het ecologisch onderzoek;
- bij UAV-gc of vergelijkbare innovatieve contractvorm wordt de rapportage van het ecologisch onderzoek opgesteld door de opdrachtnemer. Deze heeft immers de vrijheid om zelf te bepalen op welke wijze hij de opdracht uitvoert en of andere bevredigende oplossingen bestaan voor de werkzaamheden. De opdrachtgever is verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen van de verspreidingsgegevens aan de opdrachtnemer (levering opnemen in de Basisovereenkomst) of voor het verlenen van opdracht tot verzamelen van de verspreidingsgegevens door opdrachtnemer. De opdrachtnemer schakelt hiervoor een ecologisch deskundige in. De rapportage van het ecologisch onderzoek wordt ter acceptatie aangeboden aan de opdrachtgever. De verplichting om een ecologisch onderzoek uit te voeren, de rapportage van het ecologisch onderzoek op te stellen en ter acceptatie aan te bieden aan de opdrachtgever wordt door de opdrachtgever opgenomen in Annex III van het contract.

Nader ecologisch onderzoek moet worden uitgevoerd op locaties waar op basis van de projectbrede inventarisatie de aanwezigheid van vaste rust- en verblijfplaatsen van beschermde soorten en/of jaarrond beschermde nesten niet uitgesloten kan worden. Oorzaken kunnen zijn dat:

- bij de projectbrede inventarisatie uit § 3.3.1 niet alle soortgroepen zijn onderzocht of;
- bij de projectbrede inventarisatie uit § 3.3.1 niet alle beschermde soorten zijn uitgesloten of;
- bij de projectbrede inventarisatie uit § 3.3.1 niet alle functionele periodes zijn onderzocht of;
- het onderzoek niet is uitgevoerd conform de geldende soortinventarisatieprotocollen of;
- de houdbaarheidsduur van de beschikbare verspreidingsgegevens is verstreken. Dit betekent verspreidingsgegevens ouder dan 5 jaar voor het beschermingsregime Andere soorten (artikel 3.10) of ouder dan 3 jaar voor de beschermingsregimes voor VRL-soorten en HRL-soorten (artikelen 3.1 en 3.5). Met betrekking tot de houdbaarheidsduur van verspreidingsgegevens gaat het om de periode tussen de inventarisatie en daadwerkelijke uitvoering van het project.

Het nader ecologisch onderzoek moet worden uitgevoerd door een ecologisch deskundige op basis van de meest recente en geldende Soortinventarisatieprotocollen van het Netwerk Groene Bureaus (NGB) en de NDFF protocollen (BIJ12).

De rapportage van het ecologisch onderzoek bevat minimaal:

- inzicht in de volledigheid en actualiteit van de verspreidingsgegevens;
- inzicht in de resultaten van het ecologisch onderzoek;
- inzicht in de benodigde maar ontbrekende informatie;
- wat de effecten van de voorgenomen maatregelen zijn op (mogelijk) aanwezige beschermde soorten;
- inzicht in het benodigde nader ecologisch onderzoek;
- het resultaat van het nader ecologisch onderzoek en noodzakelijke vervolgstappen;
- een overzicht van de aangetroffen beschermde soorten inclusief weergave op kaart;
- een onderbouwing van de toepasbaarheid van de gedragscode;
- andere bevredigende oplossingen voor de werkzaamheden.

3.3.3 Opstellen van een ecologisch werkprotocol

Het ecologisch werkprotocol wordt opgesteld op basis van de aangeleverde verspreidingsgegevens en de rapportage van het ecologisch onderzoek en wordt opgesteld door een ecologisch deskundige. Bij het opstellen van het ecologisch werkprotocol kunnen de opdrachtgever en opdrachtnemer, afhankelijk van de contractvorm, verschillende taken en verantwoordelijkheden hebben:

- bij RAW-UAV kan het ecologisch werkprotocol zowel door de opdrachtgever als door de opdrachtnemer worden opgesteld. Bij de aanbesteding moet duidelijk worden gemaakt of het wordt aangeleverd door de opdrachtgever of dat dit nog moet worden opgesteld door de opdrachtnemer. Indien het ecologisch werkprotocol wordt opgesteld door de opdrachtnemer, moet dit door de opdrachtgever worden getoetst en geaccepteerd, alvorens met de werkzaamheden mag worden gestart.
- bij UAV-gc of vergelijkbare innovatieve contractvorm worden op basis van de gekozen uitvoeringswijze de effecten op beschermde soorten en de te nemen maatregelen project specifiek uitgewerkt in een ecologisch werkprotocol. Het ecologisch werkprotocol wordt namens de opdrachtnemer opgesteld door een ecologisch deskundige. Het ecologisch werkprotocol wordt ter acceptatie aangeboden aan de

opdrachtgever. De opdrachtnemer mag pas starten met de werkzaamheden wanneer het ecologisch werkprotocol is geaccepteerd door de opdrachtgever. De verplichting om een ecologisch werkprotocol uit te voeren wordt opgenomen in Annex III van het contract.

Het ecologisch werkprotocol moet zo concreet mogelijk worden opgesteld. Bij aanwezigheid van beschermde flora en fauna moeten specifieke waarden (zoals afstanden of perioden) worden vermeld waarbinnen geen werkzaamheden mogen worden uitgevoerd.

Het ecologisch werkprotocol bevat ten minste:

- een samenvatting van de resultaten van het uitgevoerde ecologisch onderzoek;
- de voorgenomen werkzaamheden inclusief de werkvolgorde, werkmethode en planning;
- een plaatsaanduiding van de werkzaamheden op kaart;
- de effecten van de voorgenomen werkzaamheden op beschermde soorten en/of hun instandhoudingsdoelstelling;
- de onderbouwing dat de gedragscode van toepassing is op basis van de voorgenomen activiteiten;
- voorwaarden en richtlijnen vanuit een eventuele ontheffing;
- de te nemen mitigerende maatregelen (inclusief planning, materieel, maten werkvrije beschermingszones, etc.);
- bij welke werkzaamheden ecologische begeleiding door een ecologisch deskundige noodzakelijk is;
- de wijze waarop wordt omgegaan met het onverwacht aantreffen van beschermde soorten;
- de ecologisch deskundige die bij het project is betrokken (inclusief contactgegevens);
- de wijze van risicobeheersing en communicatie;
- de wijze waarop het werken met het ecologisch werkprotocol wordt geborgd;
- waarnemingsformulier en ecologisch logboek;
- procesbeschrijving evaluatie en actualisatie bij meerjarige contracten.

Bij meerjarige contracten actualiseert de opdrachtnemer het ecologisch werkprotocol jaarlijks. Een evaluatie van het ecologisch werkprotocol maakt deel uit van deze jaarlijkse actualisatie. De actualisatie gebeurt daarnaast onder andere op basis van nieuwe vindplaatsen van soorten (uit de NDFF of via andere bronnen), wijzigingen in het areaal, of nieuwe effectief gebleken maatregelen om schade aan beschermde soorten te voorkomen.

Het waarnemingsformulier vormt een belangrijk onderdeel van het ecologisch werkprotocol. Het waarnemingenformulier wordt gebruikt bij het uitvoeren van inspecties door de ecologisch deskundige en dient als registratieformulier voor het werken conform de gedragscode. Het verdient de aanbeveling dat een op maat gemaakt waarnemingenformulier in het werkprotocol wordt opgenomen, conform het modelformulier dat is opgenomen in bijlage 5 en de beschikbare verspreidingsgegevens per provincie.

Het waarnemingenformulier bevat minimaal de volgende invulvelden:

- werkzaamheden waarvoor het waarnemingenformulier wordt gebruikt;
- start en einddatum van deze werkzaamheden;
- beschermde soort met beschermingsstatus;
- kenmerken van deze soort (zoals waardplanten of schuilplaatsen);
- plaatsaanduiding van de waarneming;
- soort markering;
- gemaakte afspraken naar aanleiding van nieuw aangetroffen soorten: in dit veld worden aanvullende afspraken vastgelegd, indien tijdens de inspectie soorten worden waargenomen die niet al uit de aangeleverde verspreidingsgegevens van de opdrachtgever of het ecologisch onderzoek naar voren zijn gekomen (en daarom niet in het ecologisch werkprotocol zijn opgenomen). Het kan hierbij gaan om mitigerende maatregelen maar ook over het aanvragen van een ontheffing;
- onvoorziene omstandigheden: dit veld wordt gebruikt bij calamiteiten of wanneer tijdens de uitvoering van het werk onverwacht beschermde soorten worden aangetroffen. De gewenste werkwijze bij onvoorziene omstandigheden staat beschreven in paragraaf 2.8.

3.3.4 Aantoonbare uitvoering van maatregelen conform gedragscode

Tijdens de uitvoering van de werkzaamheden moet het ecologisch werkprotocol aanwezig zijn op de werklocatie, getoond kunnen worden op verzoek bevoegd gezag en bekend zijn onder de werknemers die betrokken zijn bij de werkzaamheden.

De opdrachtnemer voert de werkzaamheden uit volgens het ecologisch werkprotocol en legt dit ook vast conform de wijze die in het ecologisch werkprotocol is opgenomen. Gewoonlijk betreft dat het invullen van een ecologisch logboek of waarnemingenformulier, dit mag ook op een andere, in het ecologisch werkprotocol beschreven, schriftelijke wijze gebeuren. Eventuele afwijkingen worden in een bijlage bij het ecologisch werkprotocol of in een geactualiseerd ecologisch werkprotocol vastgelegd inclusief een onderbouwing van de gewijzigde mitigerende maatregelen. Dit geactualiseerde ecologisch werkprotocol of de bijlage bij het ecologisch werkprotocol moet eveneens worden geaccepteerd door de opdrachtgever alvorens het mag worden toegepast.

Bij het aantoonbaar uitvoeren van de maatregelen conform de gedragscode kunnen de opdrachtgever en opdrachtnemer, afhankelijk van de contractvorm, verschillende taken en verantwoordelijkheden hebben. De provincie heeft te allen tijde tijdens de uitvoering een controlerende rol.

- bij RAW-UAV houdt de opdrachtgever controle over het werk, door middel van toezicht en directie;
- bij UAV-gc of vergelijkbare innovatieve contractvorm is de opdrachtnemer verantwoordelijk voor de juiste en zorgvuldige uitvoering van de werkzaamheden, als ook voor de verslaglegging hiervan. De opdrachtgever waarborgt de kwaliteitsborging door het opnemen van specifieke eisen in het desbetreffende contract.

In de fase van uitvoering gelden de volgende aandachtspunten:

- in de week voorafgaand aan de aanvang van de (deel) werkzaamheden vindt een veldbezoek plaats door een ecologisch deskundige namens de opdrachtnemer die het voorkomen van beschermde soorten controleert en registreert aan de hand van een waarnemingenformulier. Indien de opdrachtgever geen op maat gemaakt waarnemingenformulier aanlevert (als Bijlage bij Vraagspecificatie Proces) wordt gebruik gemaakt van het ‘model waarnemingenformulier’ (opgenomen in bijlage 5);
- indien tijdens de inspectie nieuwe soorten worden waargenomen die niet in het ecologisch werkprotocol zijn opgenomen, dan worden hier aanvullende afspraken over gemaakt door opdrachtgever en opdrachtnemer met medewerking van een ecologisch deskundige. Deze afspraken worden vastgelegd op het waarnemingenformulier. Dit waarnemingenformulier wordt als bijlage bij het ecologisch werkprotocol of ecologisch logboek gevoegd.

In het ecologisch logboek worden alle wijzigingen, afspraken en afwijkingen vastgelegd. Alle zaken die raken aan beschermde soorten en het gebruik van de gedragscode worden door de opdrachtnemer verzameld als bijlage bij het ecologisch logboek. Dit gaat onder andere over ecologische onderzoeken, ecologische werkprotocollen, ontheffingen, waarnemingenformulieren en eventuele afwijking bijvoorbeeld door calamiteiten. Op deze wijze is ook voor de opdrachtgever en het bevoegd gezag inzichtelijk of en hoe voor het desbetreffende project wordt gewerkt conform de gedragscode.

3.3.5 Afronding van het project en evaluatie gebruik gedragscode

Na afronding van het project vindt een evaluatie plaats met opdrachtnemer en opdrachtgever. Tijdens dit overleg wordt het verloop van het project besproken en worden gegevens met betrekking tot beschermde soorten overgedragen. Aangetroffen beschermde soorten worden opgenomen in de NDFF. Voor het opnemen van de gegevens in de NDFF kunnen de opdrachtgever en opdrachtnemer, afhankelijk van de contractvorm, verschillende taken en verantwoordelijkheden hebben.

- bij RAW-UAV worden de waarnemingen door de opdrachtnemer aan de opdrachtgever aangeleverd, en voert de opdrachtgever de gegevens in de NDFF in, via het invoerportaal.
- bij UAV-gc of vergelijkbare innovatieve contractvorm worden gegevens door de opdrachtgever op een door de opdrachtgever vooraf bepaalde wijze aangeleverd aan dan wel de opdrachtgever dan wel direct ingevoerd in de NDFF, via een door de opdrachtgever beschikbaar gesteld invoerportaal (Opnemen in Vraagspecificatie bij Opleverdossier).

Alle documentatie (ecologisch werkprotocol, toetsresultaten, etc.) zoals hiervoor benoemd moet tot minimaal twee jaar na afloop van een activiteit of project worden gedocumenteerd en gearchiveerd door de opdrachtnemer (zie ecologisch logboek in § 3.3.4).

4 Werkprotocollen

De werkprotocollen in dit hoofdstuk gaan in op specifieke activiteiten en vormen een aanvulling op de taken en verantwoordelijkheden zoals beschreven in hoofdstuk 3. Per activiteit is beschreven welke aandachtspunten gelden voor beschermde planten en dieren met betrekking tot de uitvoering van het werk en de bijbehorende planning. De maatregelen zoals opgenomen in de werkprotocollen zijn minimum uitvoeringseisen voor zorgvuldig handelen, voor de provincie dan wel diens opdrachtnemer.

4.1 Zorgplicht

De werkprotocollen in dit hoofdstuk zijn gericht op die soorten die onder de Wet natuurbescherming als beschermde soort zijn aangewezen. Daarnaast geldt vanuit de Wet natuurbescherming een zorgplicht voor alle in het wild levende planten en dieren en hun directe leefomgeving. Zorgplicht betekent dat je maatregelen neemt om te zorgen dat negatieve effecten op beschermde soorten (zoveel mogelijk) worden voorkomen. Daarbij hoort dat de initiatiefnemer onderzoek uitvoert naar aanwezige (beschermde) soorten flora en fauna en wat de effecten van een project op deze soorten zijn. In het kader van de zorgplicht moeten ook nadelige effecten voor dieren en planten die niet beschermd zijn of een provinciale vrijstelling hebben (zie § 4.1.1), worden voorkomen, beperkt of ongedaan worden gemaakt voor zover dit in redelijkheid verwacht kan worden. Naast de regels die in de werkprotocollen worden gesteld aan de uitvoering van activiteiten, wordt daarom altijd de zorgplicht in acht gehouden. Per activiteit moet ter plaatse bekeken worden hoe invulling wordt gegeven aan de zorgplicht. Het gaat hierbij om maatregelen die verstoring of doding van dieren en/of vernietiging van planten voorkomen dan wel beperken. Daarnaast gaat het om de instandhouding van hun verblijfplaatsen/groeiplaatsen.

4.1.1 Algemeen voorkomende beschermde soorten

Naast de maatregelen in het kader van de algemene zorgplicht (zie § 4.1) gelden geen nadere voorwaarden voor wat betreft periode en werkwijze voor handelingen die betrekking hebben op de onderstaande beschermde soorten. Deze soorten komen overeen met de soorten die zijn genoemd in bijlage 13 van de Regeling natuurbescherming van 16 oktober 2016 en die in de meeste provincies zijn vrijgesteld van nadere voorwaarden. Deze vrijstelling betekent dat voor deze soorten de meldingsplicht niet geldt als bij bestendig beheer en onderhoud voorliggende gedragscode wordt gevolgd.

Soortengroep	Vrijgestelde soorten
Zoogdieren	Aardmuis, Bosmuis, Bunzing*, Dwergmuis, Dwergspitsmuis, Egel*, Gewone bosspitsmuis, Haas, Hermelijn*, Huisspitsmuis, Konijn, Ondergrondse woelmuis, Ree, Rosse woelmuis, Tweekleurige bosspitsmuis, Veldmuis, Vos, Wezel*, Woelrat
Amfibieën	Bastaardkikker, Bruine kikker, Middelste groene kikker, Meerkikker, Gewone pad, Kleine watersalamander

* Voor de kleine marterachtigen en egel geldt dat deze wel in bijlage 13 worden genoemd, maar dat in een aantal provincies de vrijstelling voor deze soorten niet geldt. De opdrachtnemer dient zelf te achterhalen of de egel en kleine marterachtigen in de provincie waar de werkzaamheden worden uitgevoerd, zijn vrijgesteld of niet.

4.2 Algemene toelichting op de maatregelen

4.2.1 Concreetheid

De omschreven maatregelen uit de gedragscode worden door een ecologisch deskundige uitgewerkt tot concrete project-, soort- en gebiedsspecifieke maatregelen. Deze uitwerking, inclusief onderbouwing, wordt opgenomen in een ecologisch werkprotocol (zie de beschreven processtappen in Hoofdstuk 3). De kennisdocumenten Soorten van BIJ12 zijn daarbij een belangrijk hulpmiddel voor het bepalen van de effecten van een ingreep op een soort en de maatregelen waarmee deze effecten kunnen worden verminderd of voorkomen. Maatregelen die ter mitigatie genomen moeten worden, dienen daarom in eerste instantie uitgevoerd te worden volgens de Kennisdocumenten Soorten van BIJ12 of door maatwerk in overleg met het bevoegd gezag.

4.2.2 Risicovolle perioden

Per activiteit is aangegeven in welke periode het beste gewerkt kan worden om negatieve invloed op beschermde soorten te beperken of te voorkomen. Dit is gebaseerd op de te verwachten soorten bij dergelijke

werkzaamheden. Deze perioden zijn alleen van toepassing bij daadwerkelijke aanwezigheid van soorten, wat blijkt uit het vooraf uit te voeren ecologisch onderzoek (zie § 3.3.2). De werkbare periode is opgenomen in risicokalenders.

Functies leefgebied

De werkprotocollen zijn afgestemd op de functies die de projectlocatie (op basis van daar voorkomende beheertypen) kan vervullen voor een soortgroep. Voor sommige soortgroepen geldt dat het een bepaalde inspanning vraagt om te bepalen welke functie het gebied exact vervult. Denk bijvoorbeeld aan vleermuizen die bomen kunnen gebruiken als vliegroute of als zomer-, winter- of paarverblijfplaats. De perioden waarin vleermuizen zich schuilhouden in deze verblijfplaatsen zijn in de risicokalender allemaal als kwetsbaar weergegeven maar zijn (mogelijk) niet allemaal van toepassing op de desbetreffende locatie. Van belang is de periode waarin (in het voorbeeld van vleermuizen) de boom een functie vervult voor de soort en dus het type verblijfplaats dat op de locatie aanwezig is. In de periode waarin het gebied geen functie heeft voor vleermuizen kan bestendig beheer en onderhoud in principe worden uitgevoerd, mits de functie niet wordt aangetast door de werkzaamheden.

Voor de kleinschalige ruimtelijke ingrepen geldt dat het altijd belangrijk is te onderzoeken welke functie het projectgebied (mogelijk) vervult voor een soort, ook als de soort in de periode van werken niet in het gebied voorkomt. Dit omdat door het uitvoeren van ruimtelijke ingrepen een verblijfplaats (die in een andere periode wordt gebruikt) geheel kan worden opgeheven en hiervoor geschikte compenserende maatregelen genomen moeten worden. Indien sprake is van compensatie mag niet meer conform de gedragscode worden gewerkt, maar moet een ontheffing worden aangevraagd.

Risicokalenders

De risicokalenders in de werkprotocollen zijn afgestemd op de soorten die mogelijk negatieve invloed ondervinden van de desbetreffende activiteit. In de risicokalenders zijn kwetsbare perioden weergegeven per soortgroep. Soorten binnen de desbetreffende soortgroep kunnen in verschillende perioden kwetsbaar zijn. Om er bij het volgen van de risicokalender zeker van te kunnen zijn dat buiten de kwetsbare periode van alle voor het werk relevante soorten gewerkt wordt, is in de risicokalenders uitgegaan van de soorten met de uiterste kwetsbare perioden. Voor meer detailinformatie zijn voor beschermde soorten risicokalenders beschikbaar in de Kennisdocumenten Soorten van BIJ12 en op de website van RVO. De risicokalenders in deze gedragscode zijn afgestemd op deze gedetailleerde kalenders.

Tenslotte is het aanpassen van de projectplanning op kwetsbare perioden slechts één van de mogelijk te treffen mitigerende maatregelen. Indien met andere mitigerende maatregelen voorkomen kan worden dat soorten significante negatieve effecten ondervinden van een activiteit, wordt ook gehandeld conform de Wet natuurbescherming. Met name voor soorten die geheel of vrijwel geheel het jaar door kwetsbaar zijn (zoals bijvoorbeeld libellen en dagvlinders), kan het treffen van alternatieve mitigerende maatregelen uitkomsten bieden. Deze mitigerende maatregelen zijn opgenomen in deze gedragscode of als bewezen effectieve maatregelen in de Kennisdocumenten Soorten van BIJ12.

Per werkprotocol is een risicokalender opgenomen waaruit is af te lezen in welke periode het beste gewerkt kan worden om negatieve invloed op beschermde soorten te beperken of te voorkomen. Naast de 'voorkeursperiode' wordt een 'meest kwetsbare periode' en een 'minder kwetsbare periode' aangeduid. De aangegeven perioden zijn indicatief; afhankelijk van het seizoen en de weersomstandigheden kunnen deze perioden langer dan wel korter zijn. De geschiktheid van de periode voor het uitvoeren van de werkzaamheden dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige.

Voor het broedseizoen van vogels is geen standaardperiode te noemen; het is van belang of er een broedgeval aanwezig is, ongeacht de periode. Dit verschilt namelijk sterk per vogelsoort. Voor de definitie van broedgeval wordt verwezen naar Bijlage 3.

Groen: voorkeursperiode, buiten de kwetsbare periode, soorten zijn niet aanwezig of ondervinden door uitvoering van de werkzaamheden in deze periode geen negatieve effecten.

Oranje: minder kwetsbare periode, bij uitvoering van de werkzaamheden moet rekening gehouden worden met het voorkomen van soorten en moeten maatregelen genomen worden om effecten zo veel als mogelijk te voorkomen of te verzachten.

Rood: meest kwetsbare periode, wanneer in deze periode de werkzaamheden worden uitgevoerd, treden negatieve effecten op.

4.2.3 Overzicht van de mogelijk aanwezige soortgroepen per activiteit

In dit hoofdstuk komen per paragraaf de meest voorkomende activiteiten in de vorm van werkprotocollen aan bod. Onderstaand schema geeft een overzicht van de paragraafindeling en laat per activiteit / werkprotocol zien welke soortengroepen hiervan negatieve effecten kunnen ondervinden.

Tabel 4.1 Overzicht van de mogelijk aanwezige soortgroepen per activiteit (werkprotocol)

Activiteit	Vaatplanten	Grondgebonden zoogdieren	Vleermuizen	Jaarrond beschermde nesten en algemene broedvogels	Vissen	Amfibieën	Reptielen	Ongewervelden
4.3.0 Bestendig beheer en onderhoud								
4.3.2 Snoeien en dunnen van bomen en beplantingen	x	x	x	x		x	x	x
4.3.3 Maaien van bermen en droge oevers	x	x		x		x	x	x
4.3.4 Maatregelen in de bebakeningsstrook anders dan maaien	x	x		x		x	x	
4.3.5 Maaien van rietland		x			x		x	x
4.3.6 Schonen van vaarwegen, watergangen en -partijen	x	x		x	x	x	x	x
4.3.7 Baggeren van waterbodems	x	x		x	x	x	x	x
4.3.8 Onderhoud wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)weg-meubilair	x	x	x	x	x	x	x	
4.4 Ruimtelijke ingrepen								
4.4.2 Vellen en rooien van beplantingen	x	x	x	x		x	x	x
4.4.3 Graafwerkzaamheden	x	x		x		x	x	x
4.4.4 Afdammen, dempen en graven aan wateren	x	x	x	x	x	x	x	x
4.4.5 Sloop en renovatie van bouw- en kunstwerken	x	x	x	x	x	x	x	x
4.4.6 Aanleg wegen en verhardingen binnen de bebakeningsstrook							x	
4.5. Bestrijding en of beheersing ziekten, plagen en invasieve soorten	**Raadpleeg risicokalender voorafgaande werkprotocollen**							

In bijlage 2 is per soortgroep een overzicht opgenomen van de soorten, waarvoor met de gedragscode kan worden gewerkt. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen beheer en onderhoud en kleinschalige ruimtelijke ontwikkelingen. De werkprotocollen voor beheer en onderhoud zijn per soortgroep nader uitgewerkt. In het ecologisch werkprotocol moet de opdrachtnemer dit nader uitwerken voor de soorten die daadwerkelijk

voorkomen. Bij kleinschalige ontwikkelingen is per werkprotocol nader uitgewerkt voor welke soorten de gedragsregels kunnen worden toegepast en voor welke soorten uitdrukkelijk niet.

4.3 Werkprotocollen bij bestendig beheer en onderhoud

4.3.1 Beslisboom bestendig beheer en onderhoud

Bij bestendig beheer en onderhoud zijn de werkzaamheden een voortzetting van bestaande werkzaamheden die zijn gericht op behoud van de bestaande situatie en zijn bedoeld om de gebruiksfunctie in stand te houden. In de onderstaande beslisboom kan stapsgewijs worden herleid of voor de voorgenomen beheer- en onderhoudswerkzaamheden kan worden gewerkt met de voorliggende gedragscode of dat een ontheffing aangevraagd moet worden.

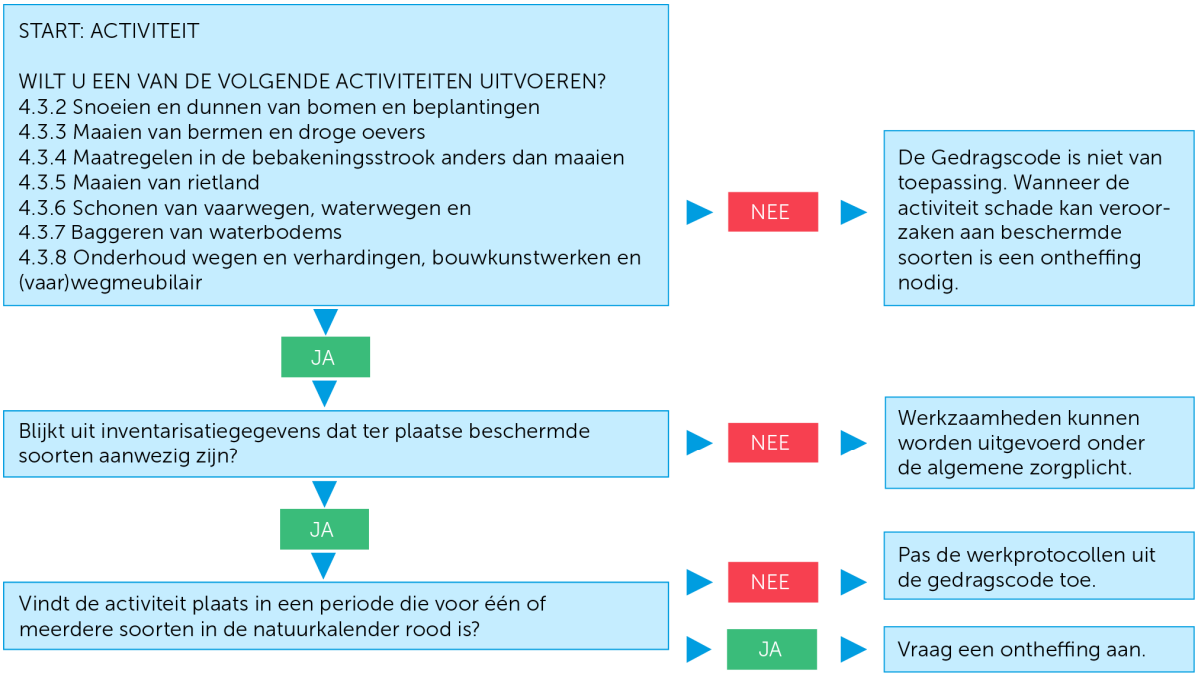

4.3.2 Snoeien en dunnen van bomen en beplantingen

Het snoeien en dunnen van bomen en beplantingen heeft tot doel deze bomen en beplantingen en daarmee de wegbermen veilig en vitaal te houden. Uitgangspunt hierbij is dat individuele bomen en beplantingen in stand worden gehouden. Tot de werkzaamheden behoort ook het dunnen in struwelen, struikenrijen en bosschages. Ook calamiteiten, bevordering van de verkeersveiligheid of andere oorzaken kunnen aanleiding zijn voor het snoeien en/of dunnen van bomen en beplantingen.

Wanneer bij de werkzaamheden aan de bomen en beplantingen ook het beheertype wegbermen wordt betreden, moet voor die actie rekening worden gehouden met de planning, maatregelen en specifieke locaties die in paragraaf 4.3.3 zijn opgenomen.

Het vellen, rooien of kappen van bomen en struiken, lijnvormige structuren en bosjes, maar ook het vellen of rooien van individuele bomen, bijvoorbeeld naar aanleiding van een boomveiligheidscontrole, valt onder de categorie ‘kleinschalige ruimtelijke ingrepen’. Ook kaalkap van de gehele of delen van een beplanting wordt gezien als kleinschalige ruimtelijke ingreep. Het vellen en rooien van bomen en beplantingen wordt beschreven in paragraaf 4.4.2.

In onderstaande tabel is opgenomen voor welke beschermde soorten dit werkprotocol en de onderstaande maatregelen van toepassing zijn. In alle gevallen is een ontheffing nodig bij het aantasten of wezenlijk verstoren van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats.

▼ soortgroep ►	VR soorten	HR soorten	Andere soorten
Vaatplanten			soorten als bosdravik en bosboterbloem
Gg. zoogdieren		bever, otter	eekhoorn, boommarter, das, bunzing, wezel, hermelijn
Vleermuizen		gewone baardvleermuis, bosvleermuis, Brandt's vleermuis, franjestaart, gewone grootoorvleermuis, kleine dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, rosse vleermuis en watervleermuis	
Vogels	Nestkolonies, roofvogels en uilen exclusief bodembroedende soorten zoals kiekendieven en velduil		
Amfibieën		boomkikker, heikikker, kamsalamander, vroedmeesterpad, poelkikker, rugstreepppad	alpenwatersalamander, vinpootsalamander
Reptielen			hazelworm, ringslang
Ongewervelden			bruine eigenpage, iepenpage, sleedoornpage, vliegend hert

Beheertype

- Bomen en beplantingen: struikenrij, struweel, singel, mantel, bosschages, bosplantsoen, houtwal, hakhout, solitaire boom, boomgroep, boomweide, bomenrij, laan, knotbomen, haag.

Planning

- Op plaatsen waar beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van de werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender (tabel 4.2). Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk (§ 4.2.2).
- Door een ecologisch deskundige vindt altijd vooraf controle plaats van de bomen en beplantingen die verwijderd worden, alsook van de directe omgeving. Deze controle vindt plaats maximaal vijf dagen voordat gestart wordt met de werkzaamheden.

Tabel 4.2 Risicokalender snoeien en dunnen van bomen en beplantingen

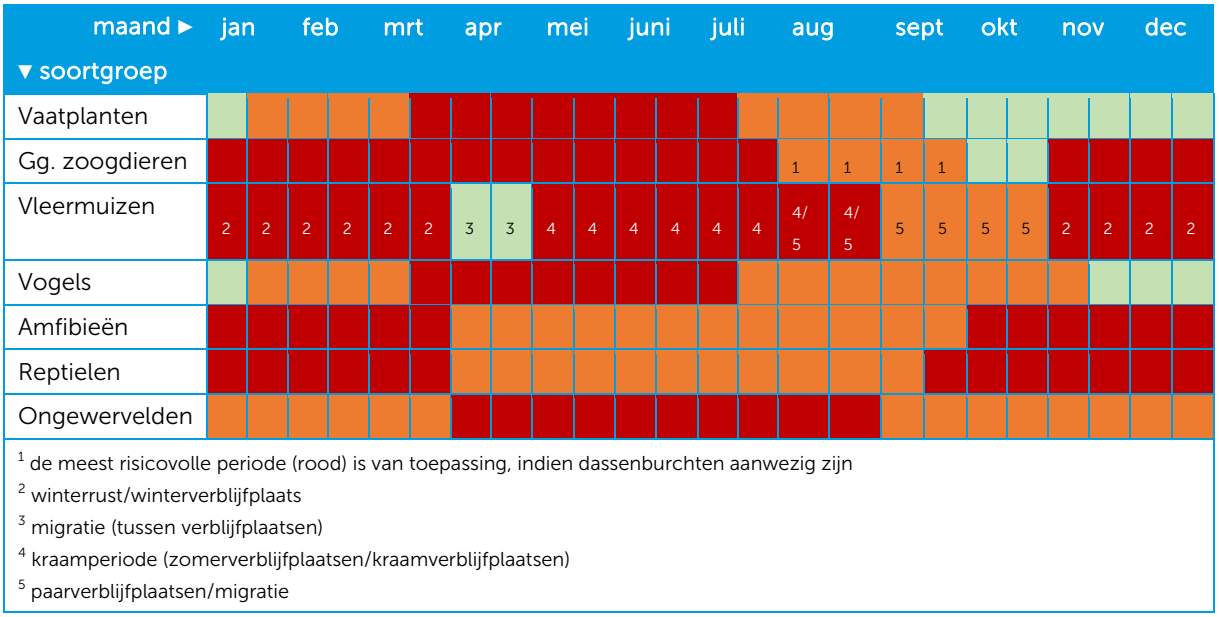

[1] de meest risicovolle periode (rood) is van toepassing, indien dassenburchten aanwezig zijn
[2] winterrust/winterverblijfplaats
[3] migratie (tussen verblijfplaatsen)
[4] kraamperiode (zomerverblijfplaatsen/kraamverblijfplaatsen)
[5] paarverblijfplaatsen/migratie

Algemene maatregelen

De onderstaande opsomming is niet limitatief en gericht op de algemene zorgvuldigheid bij het uitvoeren van de werkzaamheden.

- Indien beschermde soorten aanwezig zijn in de te snoeien of te dunnen bomen of beplantingen, of in de directe omgeving van de uit te voeren werkzaamheden, vinden de werkzaamheden plaats onder begeleiding van een ecologisch deskundige.
- Daarnaast vindt altijd vooraf controle plaats van de bomen en beplantingen, alsook van de directe omgeving. Deze controle wordt uitgevoerd door een ecologisch deskundige en vindt plaats maximaal vijf dagen voordat gestart wordt met de werkzaamheden.
- De velrichting wordt altijd van nabijgelegen vaste rust- en verblijfplaatsen afgewend.
- Vellings- en uitsleepwerkzaamheden als gevolg van een dunning binnen één vak worden uitgevoerd in een doorlooptijd die zo kort als redelijkerwijs mogelijk is.
- De rijsnelheid van materieel wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen vluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen.
- Werkzaamheden worden zoveel mogelijk vanaf één kant uitgevoerd. Hierdoor hebben dieren de gelegenheid om te vluchten.
- Met betrekking tot de uitvoeringsmethode en toegepast materieel kiezen voor de methode die de minst mogelijke verstoring veroorzaakt.
- Bij voorkeur bij daglicht werken. Indien dat niet mogelijk is dient lichtverstoring voorkomen te worden.
- Indien sprake is van een calamiteit wordt voor het snoeien van bomen de werkwijze gevolgd zoals beschreven in paragraaf 2.8 – bijzondere situaties.

Maatregelen vaatplanten

- Werkzaamheden bij groeiplaatsen van beschermde planten worden in beginsel uitgevoerd in de periode van 15 september tot 1 maart. Groeiplaatsen worden gemarkeerd. Beschadiging van deze groeiplaatsen wordt vermeden.

Maatregelen grondgebonden zoogdieren (eekhoorn, boommarter, das, otter)

- Het dunnen of vellen of rooien van bomen wordt bij voorkeur uitgevoerd buiten de kwetsbare periode van eekhoorn (januari tot en met augustus). Werkzaamheden mogen alléén tijdens de kwetsbare periode worden uitgevoerd, mits uit onderzoek is komen vast te staan dat zich in de directe omgeving geen nesten van eekhoorn bevinden.

- Bomen met eekhoornnesten blijven behouden, evenals de essentiële leefomgeving van die verblijfplaats. Dit zijn bomen in de directe omgeving van de rust- of voortplantingsplaats en essentiële voedselbomen.
- Vellingswerkzaamheden in de buurt van een boom waarvan bekend is dat die dient als vaste rust- en verblijfplaats van boommarters mogen alléén worden uitgevoerd mits 75 meter afstand tot de boom wordt aangehouden en geen significante verstoring optreedt. De werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare periode van de boommarter (1 april tot en met 31 juli) en moeten plaatsvinden onder begeleiding van een ecologisch deskundige. De vaste rust- en verblijfplaatsen van de boommarter blijven behouden, tenzij hiervoor een ontheffing is verkregen.
- Werkzaamheden in een straal van 20 meter van een bewoonde dassenburcht moeten zo veel mogelijk worden vermeden. Indien het toch nodig is werkzaamheden uit te voeren, mogen deze alléén plaatsvinden in de periode van 1 juli tot 1 december en op aangepaste wijze. De werkzaamheden worden tussen zonsopgang en zonsondergang uitgevoerd, maar niet later dan 19.00 uur en alléén als daarbij geen gebruik wordt gemaakt van rijdend materieel. Hierbij worden de volgende aandachtspunten in acht genomen:
  - Binnen 20 meter van een dassenburcht mag geen kaalkap van de beplanting plaatsvinden, omdat hierdoor de verblijfplaats ongeschikt wordt gemaakt.
  - Ingangen van de dassenburcht en wissels mogen niet beschadigd of geblokkeerd worden en/of onder hout bedolven worden.
  - De velrichting is van de burcht afgekeerd.
  - Schade aan de ondergroei moet zo veel als redelijkerwijs mogelijk is, worden voorkomen.
- Werkzaamheden binnen 50 maar buiten 20 meter van hoofdburcht worden uitgevoerd buiten de kwetsbare periode van de das (1 juli tot 1 december) en op aangepaste wijze. Werkzaamheden binnen 50 tot 20 meter van een bijburcht of vluchtpijp worden bij voorkeur buiten de kwetsbare periode uitgevoerd.
- Activiteiten binnen 50 maar buiten 20 meter van de meest nabijgelegen toegang tot de dassenburcht die tussen zonsopgang en zonsondergang (of later dan 19.00 uur als de zon later onder gaat) plaatsvinden of activiteiten binnen 200 meter van de meest nabijgelegen toegang tot de dassenburcht die tussen zonsondergang (of later dan 19.00 uur als de zon later onder gaat) en zonsopgang plaatsvinden worden op een aangepaste werkwijze uitgevoerd. Hierbij valt te denken aan:
  - Werkzaamheden zo kort mogelijk laten duren en uitvoeren met zo min mogelijk licht, geluid en trillingen.
  - Geen (extra) werkverlichting plaatsen.
  - Vegetatiestructuur en bodem zo veel als mogelijk te ontzien tijdens de werkzaamheden.
  - Het betreden en vernielen van dassenwissels zo veel als mogelijk voorkomen.
  - Ingangen van de dassenburcht en wissels mogen niet beschadigd of geblokkeerd worden en/ of onder hout bedolven worden. Voor een volledig overzicht van de maatregelen wordt verwezen naar het kennisdocument Das van BIJ12.
- Werkzaamheden in de nabijheid van een bewoonde bever- of otterburcht of oeverhol zijn tijdens de kraamtijd (kraamperiode bever: mei tot en met augustus; otter: april tot en met december) alleen toegestaan als de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt. Bij de werkzaamheden wordt een afstand van minimaal 50 meter tot de burchten aangehouden. De werkzaamheden worden tussen zonsopgang en zonsondergang uitgevoerd, maar niet later dan 19.00 uur en alléén als daarbij geen gebruik wordt gemaakt van rijdend materieel.
- Binnen 20 meter van een bever- of otterburcht mag geen kaalkap van de beplanting plaatsvinden, omdat hierdoor de verblijfplaats ongeschikt wordt gemaakt.
- In provincies waarvoor geen vrijstelling voor kleine marterachtigen (bunzing, wezel en hermelijn) geldt, moeten aanvullende maatregelen worden genomen, conform de handleidingen die door de desbetreffende provincies zijn opgesteld. Deze maatregelen bestaan onder andere uit:
  - Werken buiten de kwetsbare periode: Kleine marters zijn het meest kwetsbaar in de periode 15 maart tot 1 september, omdat de rustplaatsen, die gebruikt worden als voortplantingsplaats, gevoelig zijn voor verstoring. Bij mogelijke aanwezigheid van kleine marters mogen in deze periode geen verstorende activiteiten worden uitgevoerd aan rustplaatsen en nabijgelegen leefgebied. Wanneer toch in de kwetsbare periode gewerkt moet worden, dan moet voorafgaand aan de kwetsbare periode het gebied ongeschikt gemaakt worden voor kleine marters. Hiermee wordt voorkomen dat in het plangebied rustplaatsen als voortplantingsplaats in gebruik genomen worden.
  - Aanpassen werkwijze: Bij werkzaamheden moet één kant op gewerkt worden, zodat dieren altijd de mogelijkheid hebben om weg te vluchten van de werkzaamheden zonder in de verdrukking te komen.

- Faseren in ruimte en tijd: Wanneer door werkzaamheden leefgebied of rustplaatsen (tijdelijk) verdwijnen, al dan niet door verstoring, heeft het de voorkeur om gefaseerd te werken, door beplanting in te delen in stukken van 100 meter en deze om en om te dunnen met een tussenliggende periode van 2 jaar.

Maatregelen vleermuizen

- Dunningswerkzaamheden in de buurt van een boom waarvan bekend is dat die dienst doet als vaste rust- en verblijfplaats van vleermuizen worden bij voorkeur in de periode uitgevoerd dat deze verblijfplaats niet in gebruik is. Werkzaamheden mogen alléén worden uitgevoerd in de periode dat de verblijfplaats in gebruik is, indien minimaal 75 meter afstand tot de boom wordt aangehouden. Bij de aanwezigheid van een kraam- of winterverblijfplaats, ook als deze verblijfplaats op het moment van de werkzaamheden niet gebruikt wordt, dient een buffer te worden aangehouden met een straal van 75m rondom de verblijfplaats, teneinde het microklimaat in de omgeving van de verblijfplaats te behouden. Werkzaamheden in de omgeving van een vaste rust- en verblijfplaats moeten plaatsvinden onder begeleiding van een ecologisch deskundige.
- Bomen met vaste verblijfplaatsen van vleermuizen (paar- zomer- winter of kraamverblijfplaatsen) mogen niet worden geveld, tenzij hiervoor een ontheffing is verleend.
- Oudere bomen (ouder dan 50 jaar) of dikke bomen (met een diameter van meer dan 30 cm op een hoogte van 1.30 m) worden zoveel mogelijk gespaard, omdat deze kunnen dienen als verblijfplaats voor boombewonende vleermuizen.

Maatregelen vogels

- Snoei- en dunningswerkzaamheden aan bomen worden bij voorkeur uitgevoerd buiten de meest kwetsbare periode. Globaal kan hierbij het broedseizoen worden aangehouden dat loopt van 15 maart tot en met 15 juli. Wel dient men alert te zijn op soorten die buiten het indicatieve broedseizoen kunnen broeden. Hiervoor wordt maximaal 5 dagen voorafgaand aan de werkzaamheden een check op broedende vogels uitgevoerd.
- Werkzaamheden mogen alléén tijdens de meest kwetsbare periode en de minder kwetsbare periode die hieraan vooraf gaan (zie risicokalender tabel 4.2) worden uitgevoerd, mits uit controle is komen vast te staan dat zich in de boom of in de directe omgeving geen broedgeval bevindt.
- Het verwijderen van waterlot en het uitvoeren van de boomveiligheidscontroles kan jaarrond worden uitgevoerd, tenzij een in gebruik zijnd nest van een jaarrond beschermde vogelsoort aanwezig is. Wanneer de nestplaats daadwerkelijk in gebruik is (broedende of jonge vogels op het nest), dan wordt een rustzone van 75 meter om de in gebruik zijnde nestplaats aangehouden. Buiten het broedseizoen van de desbetreffende soort (te bepalen door een ecologisch deskundige) mag het verwijderen van waterlot en de VTA wel binnen de 75 meter worden uitgevoerd.
- Voor vellings- en sleepwerkzaamheden in de buurt van een boom waarin een in gebruik zijnd jaarrond beschermd vogelnest is vastgesteld, wordt een afstand van minstens 75 meter tot die boom aangehouden om de kans op verstoring van het nest of verontrusting van de vogels tot een minimum te beperken.
- Bomen met 'nesten van jaarrond beschermde vogels' zijn ook buiten het broedseizoen beschermd. Deze bomen en de directe omgeving ervan (tot 75 meter) mogen niet worden geveld, tenzij hiervoor een ontheffing is verleend.

Maatregelen amfibieën en reptielen

- Wanneer het risico bestaat dat amfibieën en reptielen de beplanting als winterverblijfplaats gebruiken, mogen in de periode van 1 oktober tot en met 15 april geen stronken worden verwijderd of andere bodemwerkzaamheden worden uitgevoerd. Ook insporing van de bodem moet worden voorkomen.
- Werkzaamheden in beplanting kunnen worden uitgevoerd wanneer aanwezige schuilmogelijkheden en dekking voor amfibieën en reptielen aanwezig blijven, bijvoorbeeld door het aanbrengen van takkenrillen, houtstapels of het laten liggen van stronken hout. Aandachtsoorten zijn heikikker, kamsalamander, boomkikker, vroedmeesterpad, hazelworm en ringslang. Ook moeten voor reptielen als ringslang en hazelworm aanwezige structuurrijke vegetatie met open plekken behouden blijven. De ecologisch deskundige stelt hiervoor een plan op.
- Aanvullend wordt op plekken waar de kamsalamander voorkomt het dunnen van beplanting beperkt tot een lengte van maximaal 100 meter en worden minstens één jaar later over de volgende 100 meter de activiteiten uitgevoerd. Voor deze werkzaamheden moet als onderdeel van het ecologisch werkprotocol een plan op maat worden gemaakt door een ecologisch deskundige.

- Op locaties waar heikikker of poelkikker wordt verwacht, worden de werkzaamheden gefaseerd in ruimte en tijd uitgevoerd, bijvoorbeeld door bij het dunnen van de beplanting de activiteiten over een lengte van maximaal 200 meter en minstens 5 jaar later over de volgende 200 meter uit te voeren. Voor deze werkzaamheden moet als onderdeel van het ecologisch werkprotocol een plan op maat worden gemaakt door een ecologisch deskundige.

Maatregelen ongewervelden

- Bij werkzaamheden in het leefgebied van het vliegend hert:
  - Indien de veiligheid dit toelaat, stobben van eik (in de grond) en dikker eikenhout achterlaten, bij voorkeur aan de zonkant van een helling of bosrand, tot het volledig is vergaan.
  - Kwijnende en dode eiken laten staan, eventueel gekandelaberd als anders de veiligheid in het geding komt.
  - Snoeien van eiken bij voorkeur van mei tot augustus uitvoeren zodat volwassen exemplaren gebruik kunnen maken van het wondvocht uit de bomen, mits dit geen conflicten veroorzaakt met andere beschermde soorten.
- Bij werkzaamheden in het leefgebied van de sleedoornpage:
  - Sleedoornstruwelen gefaseerd snoeien. Dit betekent maximaal een derde van het struweel per snoeibeurt.
  - Ook het eventueel afzetten van sleedoornstruwelen voor maximaal een derde per jaar, Het snoeien bij voorkeur uitvoeren tussen eind juni en begin augustus, mits dit geen conflicten met andere soorten veroorzaakt.
  - Indien in de winter wordt gesnoeid, moeten de takken met eitjes worden ontzien.
  - Voor deze werkzaamheden moet als onderdeel van het ecologisch werkprotocol een plan op maat worden gemaakt door een ecologisch deskundige.
- Bij werkzaamheden in het leefgebied van bruine eikenpage:
  - Dunnings- en snoeiwerkzaamheden aan eikenaanplant worden gefaseerd uitgevoerd. Hierbij wordt maximaal een derde van de omvang van de aanplant gedund en/of gesnoeid, om eitjes en rupsen zoveel mogelijk te sparen.
  - Werkzaamheden bij voorkeur uitvoeren tussen eind juni en begin augustus, mits dit geen conflicten met andere soorten veroorzaakt.
  - Jonge eiken worden zoveel mogelijk gespaard. Door oudere eiken weg te halen wordt nieuw leefgebied gecreëerd voor de bruine eikenpage.
  - Voor deze werkzaamheden moet als onderdeel van het ecologisch werkprotocol een plan op maat worden gemaakt door een ecologisch deskundige.
- Bij werkzaamheden in het leefgebied van iepenpage:
  - Dunnings- en snoeiwerkzaamheden aan jonge iepenaanplant wordt gefaseerd uitgevoerd. Hierbij wordt maximaal een derde van de omvang van de aanplant gedund en/of gesnoeid, om eitjes en rupsen zoveel mogelijk te sparen.
  - Werkzaamheden bij voorkeur uitvoeren tussen eind juni en begin augustus, mits dit geen conflicten met andere soorten veroorzaakt.
  - Voor deze werkzaamheden moet als onderdeel van het ecologisch werkprotocol een plan op maat worden gemaakt door een ecologisch deskundige.

4.3.3 Maaien van bermen en droge oevers

Het maaien van bermen wordt gecombineerd met het afvoeren van het vrijgekomen materiaal (al dan niet in dezelfde werkgang). Het maaien van bermen wordt met verschillende frequenties toegepast, in sommige (delen van) provincies is dat één maal per jaar in andere (delen van) provincies is dat meerdere keren per jaar. De doelstelling van maaien is niet generiek te omschrijven, maar is juist afhankelijk van de functie en specifieke ecologische waarde van de berm. Bermen binnen de bebakeningsstrook en zichthoeken worden gemaaid vanuit de verkeersveiligheid van de weggebruiker. Vaak worden deze bermen met een hogere frequentie gemaaid. De doelstelling van het maaien van de bermen buiten de bebakeningsstrook en zichthoeken is vaak de instandhouding en ontwikkeling van kruidenrijk en schraal grasland met als doel het vergroten van biodiversiteit en soortenrijkdom. Bermen die momenteel als ecologisch waardevol zijn aangemerkt (ecologische bermen) hebben doorgaans een beheer dat is afgestemd op de soorten die er aanwezig zijn. Dit beheer is zorgvuldig overwogen en voldoet aan de eisen uit deze gedragscode (maaien na zaadzetting, broedseizoen etc.). In alle gevallen dient voorkomen te worden dat opslag van houtachtige gewassen tot ontwikkeling kan komen.

In onderstaande tabel is opgenomen voor welke beschermde soorten dit werkprotocol en de onderstaande maatregelen van toepassing zijn. In alle gevallen is een ontheffing nodig bij het aantasten of wezenlijk verstoren van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats.

▼ soortgroep ► VR soorten		HR soorten	Andere soorten
Vaatplanten			beschermde plantensoorten
Gg. zoogdieren		bever, otter, noordse woelmuis	boommarter, bunzing, damhert, das, edelhert, hermelijn, molmuis, ondergrondse woelmuis, ree, steenmarter, tweekleurige bosspitsmuis, veldspitsmuis, waterspitsmuis, wezel
Vogels	grote, gele kwikstaart, ijsvogel, oeverzwaluw		
Amfibieën		boomkikker, heikikker, kamsalamander, poelkikker, vroedmeesterpad, rugstreeppad	alpenwatersalamander, vinpootsalamander
Reptielen		zandhagedis	adder, hazelworm, levendbarende hagedis en ringslang
Ongewervelden			beschermde vlinders en libellen, zoals kommavlinder en veldparelmoervlinder

Beheertype

- Wegbermen: bebakeningsstroken, (uit)zichthoeken, overhoeken, onderhoudspaden, dijken, recreatiegras, ruigte, zoomvegetatie, ecologische berm, schraalgrasland, heischrale vegetaties, rustplekken (grote parkeerplaatsen).
- Watergangen inclusief oevers: greppel/droge sloot/zaksloot en droge delen van sloottaluds en grazige delen van natuurvriendelijke oevers en plas-drasberm, schouwpaden.
- Vaarwegen inclusief oevers: droge delen oever langs kanalen, schouwpaden.

Planning

- Op plaatsen waar beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van de werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender (tabel 4.3). Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk (§ 4.2.2).
- Maaiwerkzaamheden worden bij voorkeur uitgevoerd na 15 september en voor 15 maart. Deze periode valt buiten de meest kwetsbare periode van de vogels, insecten, amfibieën en reptielen en na 15 september hebben de meeste planten zaad gezet in wegbermen.

Tabel 4.3 Risicokalender maaien van bermen

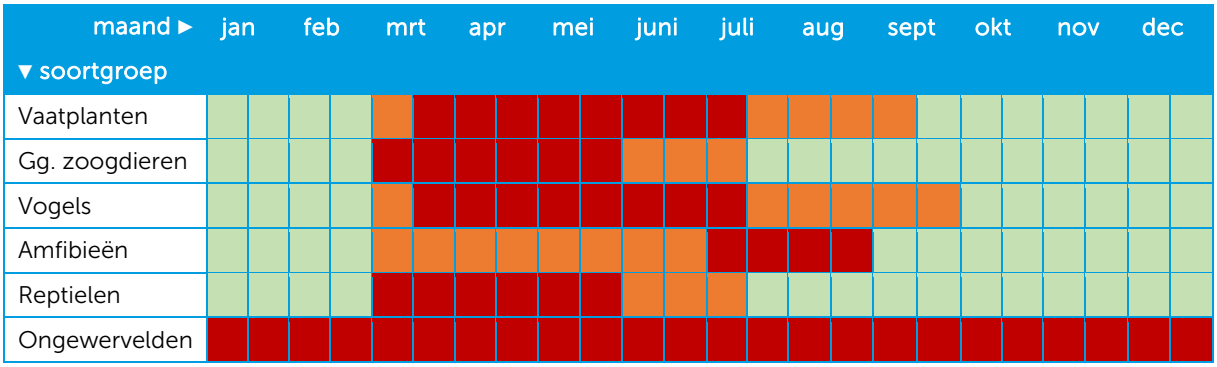

Algemene maatregelen

De onderstaande opsomming is niet limitatief en gericht op de algemene zorgvuldigheid bij het uitvoeren van de werkzaamheden.

- Indien maaien en afvoeren van maaisel door omstandigheden in één werkgang moet plaatsvinden, moeten maatregelen worden getroffen om te voorkomen dat beschermde soorten mee worden gemaaid en geruimd. Dan kan door het aanpassen (vertragen) van de werkgang en door het dusdanig aanpassen van het materieel dat beschermde soorten de kans krijgen om te vluchten.
- Wanneer maaisel buiten bestaande maaidepots wordt opgeslagen, moet voor die desbetreffende locatie een onderzoek worden gedaan naar de ecologische waarden van die locaties en maatregelen worden genomen om schade aan beschermde soorten te voorkomen of moet een andere locatie worden gekozen.
- Maaiwerkzaamheden worden zoveel mogelijk van één kant uitgevoerd. Hierdoor heeft fauna de gelegenheid om te vluchten.
- De rijsnelheid van materieel wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen vluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen.
- Met betrekking tot de uitvoeringsmethode en toegepast materieel kiezen voor de methode die de minst mogelijke verstoring veroorzaakt.
- Insporing dient zoveel mogelijk te worden voorkomen.
- Bij voorkeur wordt bij daglicht gewerkt. Indien dat niet mogelijk is, dient lichtverstoring voorkomen te worden.

Maatregelen vaatplanten

- Maaiwerkzaamheden in bebakeningsstroken en (uit)zichthoeken (op vastgestelde locaties met structureel onderhoud) vinden ten behoeve van de verkeersveiligheid gedurende het gehele jaar door plaats. Wanneer beschermde planten voorkomen wordt de groeiplaats ontzien, behalve wanneer werkzaamheden plaatsvinden na bloei en zaadzetting (na 15 september).
- In het geval dat beschermde plantensoorten bij het maaien van bebakeningstroken en (uit)zichthoeken voor 15 september in bloei zijn worden deze groeilocaties eerst gemarkeerd en overgeslagen bij de reguliere maaibeurt. Pas als deze zijn uitgebloeid en zaad hebben gezet mogen de desbetreffende locaties worden gemaaid. Het maaisel blijft dan tijdelijk achter zodat de zaden zich kunnen verspreiden.
- Voor de overige bermen geldt dat op de groeiplaats van beschermde plantensoorten de vegetatie bij voorkeur na zaadzetting wordt gemaaid. Dit gebeurt door te maaien na 15 september.
- Bij het uitvoeren van de maaiwerkzaamheden dient rekening gehouden te worden met de rozetten van planten door een minimale maaihoogte aan te nemen van 10 tot 15 cm.
- Het ruimen van het maaisel moet zorgvuldig en tijdig gebeuren om verrijking en daarmee aantasting van de groeiplaats van beschermde planten te voorkomen.
- Maaisel wordt niet gedeponeerd op groeiplaatsen van beschermde plantensoorten.
- Werkzaamheden bij groeiplaatsen van beschermde oeverplanten worden in beginsel uitgevoerd in de periode van 15 september tot 1 maart. Beschadiging van deze groeiplaatsen wordt vermeden. Maaisel wordt niet gedeponeerd op groeiplaatsen van deze soorten.

Maatregelen grondgebonden zoogdieren

- Maaien is in de nabijheid van een bewoonde bever-, dassen- of otterburcht of oeverhol of een kraamverblijf van steenmarter en boommarter tijdens de kraamtijd (kraamperiode bever: mei tot en met augustus; das: december tot en met juni; otter: april tot en met december, steen- en boommarter: maart tot en met augustus) alleen toegestaan als de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt. Bij de werkzaamheden in deze perioden wordt een afstand van minimaal 50 meter tot de burcht aangehouden. Deze werkzaamheden worden tussen zonsopgang en zonsondergang uitgevoerd, maar niet later dan 19.00 uur en alléén als daarbij geen gebruik wordt gemaakt van rijdend materieel. Alleen in zeer dringende omstandigheden is tijdens de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Werkzaamheden worden in dat geval voor zover mogelijk handmatig uitgevoerd.
- Maaien in het leefgebied van de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis dient zo te worden uitgevoerd dat de oevers niet worden beschadigd. Op deze plaatsen dient minimaal 50% van de vegetatie te blijven staan (ook in najaar en winter). Maaisel wordt niet in de leefgebieden van de waterspitsmuis en/of de noordse woelmuis opgetast. Ook wordt gewerkt buiten de voortplantingsperiode (april – september/oktober) van deze soorten.
- Bij maaien in het leefgebied van de veldspitsmuis, de molmuis, de ondergrondse woelmuis en de tweekleurige bosspitsmuis geldt dat schade aan het functionele leefgebied zoveel mogelijk wordt voorkomen. Werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare voortplantingsperiode. De voortplantingsperiode is globaal van maart tot en met augustus.
- In dekking aangetroffen kalveren van ree, edelhert, damhert worden buiten de werkstrook geplaatst door de dieren aan te vatten met een flinke bos gras. Directe aanraking, ook met handschoenen, moet worden voorkomen om te vermijden dat de dieren de mensengeur overnemen waarna het moederdier het dier afstoot.
- In provincies waarvoor geen vrijstelling voor kleine marterachtigen geldt, moeten aanvullende maatregelen worden genomen, zie hiervoor ook de handleidingen die door de desbetreffende provincies zijn opgesteld. Deze maatregelen bestaan onder andere uit:
  - Werken buiten de kwetsbare periode: Kleine marters zijn het meest kwetsbaar in de periode 15 maart tot 1 september, omdat de rustplaatsen, die gebruikt worden als voortplantingsplaats, gevoelig zijn voor verstoring. Bij mogelijke aanwezigheid van kleine marters mogen in deze periode geen verstorende activiteiten worden uitgevoerd aan rustplaatsen en nabijgelegen leefgebied. Wanneer toch in de kwetsbare periode gewerkt moet worden, dan moeten deze rustplaatsen worden gespaard door gefaseerd te maaien, zodat voldoende dekking overblijft (minimaal 25%) en een verbinding met de rest van het leefgebied behouden blijft, dit ter beoordeling van de ecologisch deskundige.
  - Aanpassen werkwijze: Wanneer maaiwerkzaamheden plaatsvinden, moet één kant op gewerkt worden, zodat dieren altijd de mogelijkheid hebben om weg te vluchten van de werkzaamheden zonder in de verdrukking te komen.

Maatregelen vogels

- Op plaatsen waar broedactiviteiten van laatbroedende vogels (zoals eenden, meerkoet) worden vermoed, wordt maaien uitgesteld tot na 30 september. Indien dit niet mogelijk of wenselijk is, wordt voorafgaande de maaiwerkzaamheden door een ecologisch deskundige gecontroleerd op de aanwezigheid van in gebruik zijnde nesten, en bij afwezigheid daarvan wordt het terrein vrijgegeven en kunnen de werkzaamheden worden uitgevoerd.
- Wanneer sprake is van de aanwezigheid van vogels, dan worden de vogels, nesten, hun eieren en jongen voor aanvang van de werkzaamheden actief opgespoord en gespaard. Dat betekent dat locaties met nesten niet worden gemaaid en dat bij de maaiwerkzaamheden een afstand van minimaal 10 meter tot het nest wordt aangehouden. Bij maaien tussen half juli en half september wordt er tevens voor gezorgd dat voldoende schuil- en foerageermogelijkheden overblijven voor de desbetreffende soorten. Dit wordt door de ecologische deskundige locatie en soort specifiek ingevuld.
- Nesten van grote gele kwikstaart, ijsvogel en oeverzwaluw worden bij het maaien gespaard, ook buiten het broedseizoen.

Maatregelen amfibieën en reptielen

- Maaiwerkzaamheden in de directe omgeving van oppervlaktewater, waar zich een populatie amfibieën bevindt, worden bij voorkeur niet in de periode juli/augustus uitgevoerd. In deze periode trekken de jonge

amfibieën het land op en bevinden deze zich vaak op de (droge) oever. Bij (mogelijke) aanwezigheid van beschermde amfibieën dient dit altijd buiten deze periode te gebeuren.
- In gebieden waar slangen voorkomen die gebruik maken van broeihopen, moeten deze broeihopen worden gespaard, ongeacht of de broeihopen in gebruik zijn. Dit omdat het een voortplantingsplaats is voor deze soorten. Broeihopen worden gemarkeerd op kaart en in het veld en mogen niet worden beschadigd bij de uitvoering van de werkzaamheden. Hiertoe wordt een beschermingszone van 2 meter rond de broeihoop gehandhaafd:
- In het winterseizoen (oktober tot en met medio april) worden, op plaatsen waar hagedissen of slangen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen gemarkeerd. Maaisel wordt niet op de oever gedeponeerd als deze op dat moment door reptielen als voortplantingsbiotoop in gebruik is.
- Maaien bij reptielen en amfibieën bij voorkeur uitvoeren buiten de actieve periode van deze soorten. Het is belangrijk om het leefgebied in stand te houden, dan kan door het toepassen van gefaseerd maaien. *Door ter hoogte van voortplantingswateren en broeihopen maximaal 50 % van de vegetatie gelijktijdig te maaien, blijft er voldoende structuurrijke vegetatie aanwezig als refugia voor reptielen en amfibieën*.
- Wanneer door omstandigheden toch in de actieve periode moet worden gemaaid dan de maaibalk op 10 cm instellen, werkzaamheden op een laag tempo uitvoeren en refugia (schuilplaatsen) over laten staan.

Maatregelen ongewervelden

- Nesten van mieren worden gespaard door een beschermingszone rondom het nest in te stellen met behulp van piketten wanneer deze mieren onderdeel uitmaken van de voortplantingscyclus van beschermde vlindersoorten. Markering vindt plaats door een ecologisch deskundige.
- Bij het uitvoeren van de maaiwerkzaamheden dient rekening gehouden te worden met het sparen van insecten door een minimale maaihoogte aan te nemen van 10 tot 15 cm.
- Ter bescherming van het bodemleven dient insporing zoveel mogelijk voorkomen te worden. Schade van sporen in de berm dient beperkt te blijven ten behoeve van het bodemleven. Maximale insporing in de berm is 3,5 cm.
- Maaien van voortplantingsplaatsen van juridisch beschermde vlinders en/of libellen is uitsluitend toegestaan in de periode van 1 september – april. Minimaal 25% van de vegetatie blijft gespaard, bij voorkeur de plaatsen waar waard- en voedselplanten van de desbetreffende soort voorkomen en locaties waar de rups verpopt, zodat ze zich in het gespaarde deel kunnen vestigen en niet alle poppen worden weggemaaid.
- Bij de keuze van het materieel voor het maaien dient het overlevingspercentage van de insecten in de berm zo hoog mogelijk te zijn.

4.3.4 Maatregelen in de bebakeningsstrook anders dan maaien

Dit betreft maatregelen in de eerste meterstrook langs de verharding (bebakeningsstrook) op maaiveldniveau zoals bermverhoging en bermverharding. Hierbij zijn de bomen die in de bebakeningsstrook aanwezig zijn uitgezonderd van werkzaamheden. Ook mogen geen werkzaamheden worden uitgevoerd die een indirecte negatieve invloed hebben op de levensvatbaarheid van de bomen. De werkzaamheden vinden plaats op basis van noodzaak (monitoring). Verblijfplaatsen van andere beschermde soorten dan planten zijn in de bebakeningsstroken en (uit)zichthoeken niet te verwachten. In het geval dat toch verblijfplaatsen aanwezig zijn, moet bij het aantasten van de functionaliteit van deze vaste rust- en verblijfplaats of het leefgebied van een beschermde soort altijd een ontheffing worden aangevraagd.

In onderstaande tabel is opgenomen voor welke beschermde soorten dit werkprotocol en de onderstaande maatregelen van toepassing zijn. In alle gevallen is een ontheffing nodig bij het aantasten of wezenlijk verstoren van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats.

▼ soortgroep ►	VR soorten	HR soorten	Andere soorten
Vaatplanten			beschermde plantensoorten
Vogels	algemene broedvogels		
Amfibieën			migrerende amfibieën
Reptielen		zandhagedis	hazelworm, levendbarende hagedis

Beheertype

- Wegbermen: bebakeningsstroken, (uit)zichthoeken.

Planning

- Op plaatsen waar beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van de werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender (Tabel 4.4). Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk (§ 4.2.2).

Tabel 4.4 Risicokalender maatregelen in de bebakeningsstrook anders dan maaien

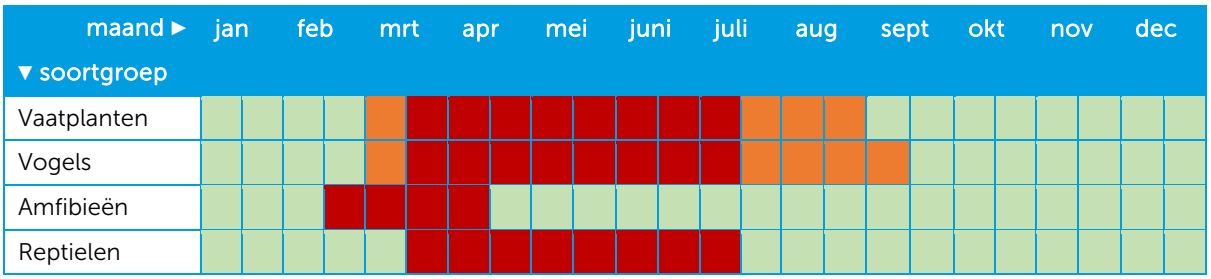

Algemene maatregelen

De onderstaande opsomming is niet limitatief en gericht op de algemene zorgvuldigheid bij het uitvoeren van de werkzaamheden.

- Werkzaamheden vinden gedurende het gehele jaar plaats, behalve wanneer beschermde planten aanwezig zijn of in de directe omgeving beschermde soorten voorkomen die verstoring kunnen ondervinden van de activiteit. Dan wordt de periode van werken afgestemd op de risicokalender.
- Indien voorgenoemde maatregelen betekenen dat in een deel van de bebakeningsstrook geen werkzaamheden kunnen plaatsvinden, kan bij wateroverlast de verkeersveiligheid worden behouden door het graven van ondiepe geulen haaks op de weg welke zo diep zijn dat ze het overtollige water afvoeren. Vanzelfsprekend moet daarbij eveneens rekening gehouden worden met de locaties waar beschermde soorten aanwezig zijn.
- De rijsnelheid van materieel wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen vluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Zoveel mogelijk wordt gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen.
- Werkzaamheden worden zoveel mogelijk vanaf één kant uitgevoerd. Hierdoor hebben dieren de gelegenheid om te vluchten.
- Met betrekking tot de uitvoeringsmethode en toegepast materieel kiezen voor de methode die de minst mogelijke verstoring veroorzaakt.
- Bij voorkeur bij daglicht werken. Indien dat niet mogelijk is dient lichtverstoring voorkomen te worden.

Maatregelen vaatplanten

- Indien beschermde plantensoorten voorkomen in de bebakeningsstrook worden werkzaamheden buiten de kwetsbare periode van planten uitgevoerd, dus na de bloei en zaadzetting (bij voorkeur na 15 september).
- Indien beschermde planten voorkomen in de bebakeningsstrook en werkzaamheden in de kwetsbare periode moeten worden uitgevoerd, worden deze planten gemarkeerd om deze vervolgens te ontzien.
- Als beschermde planten voorkomen aan de rand van de bebakeningsstrook en deze schade kunnen ondervinden van de activiteit, worden werkzaamheden buiten de kwetsbare periode van planten uitgevoerd, dus na de bloei en zaadzetting (bij voorkeur na 15 september).

Maatregelen vogels

- Indien werkzaamheden plaatsvinden tijdens het broedseizoen (Globaal van 15 maart tot en met 15 juli) en in de directe omgeving van algemene vogelnesten bepaalt de ecologisch deskundige de afmetingen van de benodigde beschermingszone met een minimum van 10 meter.

Maatregelen reptielen

- Indien maatregelen worden uitgevoerd in het leefgebied van zandhagedis, levendbarende hagedis en hazelworm wordt in de actieve periode van deze reptielen rekening gehouden met zonnende exemplaren in de bebakeningsstrook, door één richting in te werken en langzaam te werken. Hierdoor hebben exemplaren voldoende tijd om te vluchten.

Maatregelen amfibieën

- Op locaties waar migratie van amfibieën (paddentrek) plaatsvindt, mogen de werkzaamheden in de migratieperiode (half februari tot half april) geen barrière vormen voor trekkende dieren. Op deze locaties wordt in de migratieperiode alleen overdag gewerkt en moeten aanwezige amfibieëntunnels en verbindingen te allen tijde functioneel blijven.

4.3.5 Maaien van rietland

Door het maaien van rietland wordt de functie van de vaarwegen (vervoer over water) veilig gesteld. Het zorgt ervoor dat de vaargeul in meren en kanalen open blijft voor de scheepvaart. Dit werkprotocol beperkt zich tot het maaien van rietland in het natte profiel van vaarwegen en meren met een vaarwegfunctie en het maaien van rietachtige vegetatie op het bovenwater gedeelte van natuurvriendelijke oevers.

In onderstaande tabel is opgenomen voor welke beschermde soorten dit werkprotocol en de onderstaande maatregelen van toepassing zijn. In alle gevallen is een ontheffing nodig bij het aantasten of wezenlijk verstoren van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats.

▼ soortgroep ► VR soorten		HR soorten	Andere soorten
Gg. zoogdieren		bever, noordse woelmuis, otter	waterspitsmuis
Amfibieën		boomkikker, heikikker, kamsalamander, poelkikker	alpenwatersalamander, vinpootsalamander
Reptielen			ringslang
Ongewervelden		gevlekte witsnuitlibel, groene glazenmaker, grote vuurvlinder, oostelijke witsnuitlibel	
Vissen		houting, steur	beekdonderpad, beekprik, elrits, gestippelde alver, grote modderkruiper, kwabaal

Beheertype

- Vaarwegen: kanalen en meren met een vaarwegfunctie.
- Natuurvriendelijke oevers.

Planning

- Op plaatsen waar beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van de werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender (Tabel 4.5). Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk (§ 4.2.2).

Tabel 4.5 Risicokalender schonen van vaarwegen, waterwegen en -partijen

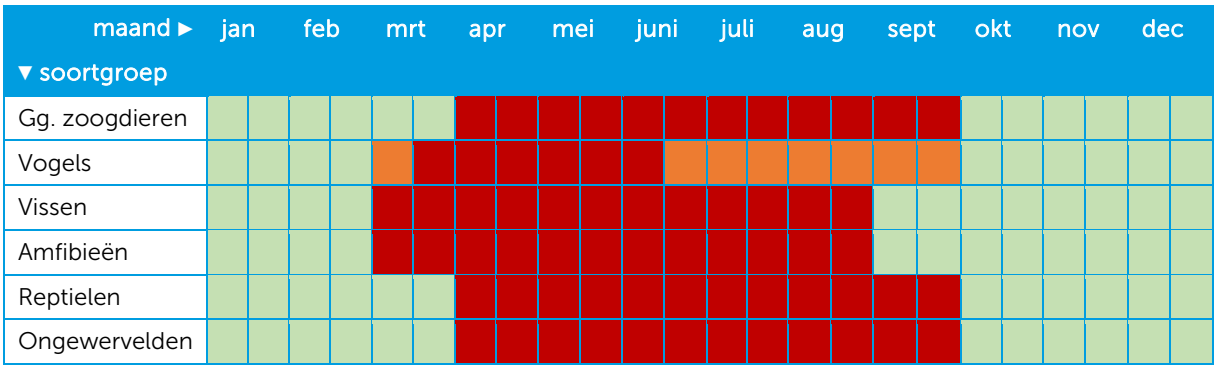

Algemene maatregelen

De onderstaande opsomming is niet limitatief en gericht op de algemene zorgvuldigheid bij het uitvoeren van de werkzaamheden.

- Het vrijkomend materiaal wordt verzameld en afgevoerd naar een daarvoor bestemde verwerkingslocatie.
- De snelheid van materieel wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen vluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets voortbewogen.
- Werkzaamheden worden zoveel mogelijk vanaf één kant uitgevoerd. Hierdoor hebben dieren de gelegenheid om te vluchten.
- Met betrekking tot de uitvoeringsmethode en toegepast materieel kiezen voor de methode die de minst mogelijke verstoring veroorzaakt. Insporing dient zoveel mogelijk te worden voorkomen.
- Bij voorkeur bij daglicht werken. Indien dat niet mogelijk is, dient lichtverstoring voorkomen te worden.

Maatregelen vaatplanten

- Wanneer in het leefgebied van de groene glazenmaker krabbenscheervegetaties voorkomen, blijft minimaal 50% van deze vegetatie behouden. De werkzaamheden worden buiten de kwetsbare periode van de groene glazenmaker uitgevoerd.

Maatregelen grondgebonden zoogdieren

- Als het rietland leefgebied is van de waterspitsmuis, noordse woelmuis, otter of bever moeten de werkzaamheden gefaseerd worden uitgevoerd. Op deze plaatsen dient minimaal 50% van de vegetatie te blijven staan, waarbij deze 50% dusdanig is gesitueerd dat de resterende rietvegetaties voldoende aansluitend aan het land liggen, zodat dieren eventueel (beschut) aan land kunnen gaan. Deze resterende 50% moet minimaal nog een volledig jaar blijven staan. Vrijgekomen materiaal wordt niet in de leefgebieden van de waterspitsmuis en/of de noordse woelmuis gedeponeerd (ook niet tijdelijk).
- Bij aanwezigheid van de waterspitsmuis en de noordse woelmuis worden de werkzaamheden buiten de voortplantingsperiode (april – september/oktober) uitgevoerd.
- Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de nabijheid van een bewoonde bever- of otterburcht of oeverhol, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (kraamperiode bever: mei tot en met augustus; otter: april tot en met augustus). Bij de werkzaamheden wordt een afstand van minimaal 20 meter tot de burcht aangehouden en de werkzaamheden worden tussen zonsopgang en zonsondergang uitgevoerd.

Maatregelen vogels

- In verband met broedactiviteiten van laatbroedende vogels (zoals eenden, meerkoet) worden werkzaamheden uitgevoerd in de periode oktober tot en met februari.

Maatregelen vissen

- Het maaien van rietland wordt uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode van vissen. Deze houdt voor vissen ook rekening met de temperatuur van het water in relatie tot de uit te voeren activiteiten. Wanneer de watertemperatuur rond of onder het vriespunt of als deze hoog is mag geen riet gemaaid worden. Bij een te lage temperatuur raken vissen inactief waardoor zij niet meer zelfstandig kunnen vluchten. Indien

toch gewerkt wordt in deze periode is extra voorzorg noodzakelijk en wordt een ecologisch deskundige betrokken.
- Werkzaamheden onder de waterlijn op plaatsen waar steur, houting, beekdonderpad, beekprik, elrits, gestippelde alver, grote modderkruiper of kwabaal voorkomen worden uitsluitend in overleg met een ecologische deskundige uitgevoerd. Voorkomen wordt dat het leefgebied van deze soorten wordt beschadigd. Op deze plaatsen wordt uitsluitend gewerkt met (aangepaste) werkmethoden die geen schade toebrengen aan de genoemde soorten.

Maatregelen amfibieën en reptielen

- Maaiwerkzaamheden in de directe omgeving van oppervlaktewater, waar zich een populatie amfibieën bevindt, worden bij voorkeur niet in de periode juli/augustus uitgevoerd. In deze periode trekken de jonge amfibieën het land op en bevinden deze zich vaak op de (droge) oever. Bij (mogelijke) aanwezigheid van beschermde amfibieën dient dit altijd buiten deze periode te gebeuren.
- Maaien bij het voorkomen van amfibieën bij voorkeur uitvoeren buiten de actieve periode van deze soorten. Het is belangrijk om het leefgebied in stand te houden, dat kan door het toepassen van gefaseerd maaien. *Door ter hoogte van voortplantingswateren maximaal 50 % van de vegetatie gelijktijdig te maaien, blijft er voldoende structuurrijke vegetatie aanwezig als refugia voor reptielen en amfibieën*.
- Wanneer door omstandigheden toch in de actieve periode moet worden gemaaid dan de maaibalk op 10 cm instellen, werkzaamheden op een laag tempo uitvoeren en refugia (schuilplaatsen) over laten staan.

Maatregelen reptielen

- In gebieden waar de ringslang voorkomt, wordt het maaien van rietland pas uitgevoerd vanaf de tweede helft van oktober, dit is buiten de actieve periode van ringslang en dus ook buiten de periode dat vrouwtjes van de ringslang eieren afzetten (juli of augustus) en de jongen uitkomen (over het algemeen in de eerste weken van september).
- Op natuurvriendelijke oevers waar broeihopen aanwezig zijn, moeten deze broeihopen worden gespaard, ongeacht of de broeihopen in gebruik zijn. Dit omdat het een voortplantingsplaats is voor deze soorten. Broeihopen worden gemarkeerd op kaart en in het veld en mogen niet worden beschadigd bij de uitvoering van de werkzaamheden. Hiertoe wordt een beschermingszone van 2 meter rond de broeihoop gehandhaafd.
- In een zone van 10 meter rond een broeihoop voor reptielen geen vrijgekomen materiaal achter laten.

Maatregelen ongewervelden

- In het leefgebied van de beschermde libellen; de donkere waterjuffer, gevlekte glanslibel, gevlekte witsnuitlibel, noordse winterjuffer en sierlijke witsnuitlibel wordt rietland alleen gemaaid in de periode van 1 oktober tot 1april. Minimaal 50% van de rietvegetatie blijft gespaard.

4.3.6 Schonen van vaarwegen, watergangen en -partijen

Door het schonen van watergangen en -partijen wordt de functie van deze wateren (waaronder afvoer van water) veilig gesteld. Hierdoor kan, ook bij overvloedige regenval, de afvoer van regenwater worden gegarandeerd. Dit is in overeenkomst met de schouwplicht vanuit de waterschappen en bevordert daarnaast de verkeersveiligheid.

Door het schonen van vaarwegen (inclusief verwijderen van watervegetatie) wordt de functie van de vaarwegen (vervoer over water) veilig gesteld.

In onderstaande tabel is opgenomen voor welke beschermde soorten dit werkprotocol en de onderstaande maatregelen van toepassing zijn. In alle gevallen is een ontheffing nodig bij het aantasten of wezenlijk verstoren van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats.

▼ soortgroep ►	VR soorten	HR soorten	Andere soorten
Vaatplanten		drijvende waterweegbree	
Gg. zoogdieren		bever, noordse woelmuis, otter	waterspitsmuis, das
Vogels	grote gele kwikstaart, ijsvogel, oeverzwaluw		
Amfibieën		boomkikker, heikikker, kamsalamander, en poelkikker	alpenwatersalamander en vinpootsalamander
Reptielen			ringslang
Ongewervelden		brede geelrandwaterroofkever, gestreepte waterroofkever, gevlekte witsnuitlibel, groene glazenmaker, grote vuurvlinder, oostelijke witsnuitlibel, platte schijfhoren	
Vissen		houting, steur	beekdonderpad, beekprik, elrits, gestippelde alver, grote modderkruiper, kwabaal

Beheertype

- Watergangen inclusief natte oevers: natte delen sloot, natuurvriendelijke oevers.
- Waterpartijen inclusief natte oevers: waterbergingsbassins, poelen.
- Vaarwegen inclusief natte oevers: kanalen.

Planning

- Op plaatsen waar beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van de werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender (Tabel 4.5). Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk (§ 4.2.2).
- Schonen wordt bij voorkeur uitgevoerd in de maanden september en oktober, omdat dit de minst kwetsbare periode is voor alle soortgroepen.

Tabel 4.5 Risicokalender schonen van vaarwegen, waterwegen en -partijen

▼ soortgroep maand ►	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec
Vaatplanten												
Gg. zoogdieren												
Vogels												
Vissen												
Amfibieën												
Reptielen												
Ongewervelden												

Algemene maatregelen

De onderstaande opsomming is niet limitatief en gericht op de algemene zorgvuldigheid bij het uitvoeren van de werkzaamheden.

- Voorafgaande aan de uitvoering van werkzaamheden moet, door een ecologisch deskundige, bepaald worden of mitigerende maatregelen noodzakelijk zijn.
- Voorafgaand aan het schonen van de watergangen dient de kant gemaaid te worden. Dit voorkomt dat beschermde soorten naar deze zone vluchten en vervolgens worden geplet door materieel of vrijkomend materiaal wat in deze zone (tijdelijk) wordt neergelegd.
- Het vrijkomend materiaal wordt direct op de kant (langs de watergang) gedeponeerd en binnen 7 dagen verspreid en bij voorkeur afgevoerd. Het water en de daarin voorkomende zaden en dieren kunnen terugstromen en terugvluchten naar het water en door afvoer wordt verruiging voorkomen. Als afvoeren niet mogelijk is, is een andere mogelijkheid om de bagger op aanliggende agrarische percelen langs de watergang te verspreiden.
- Wanneer sprake is van beschermde soorten, waarvoor bovengenoemde maatregelen onvoldoende garantie bieden voor de gunstige staat van instandhouding, wordt direct na het schonen het op de kant gedeponeerd materiaal gecontroleerd op aanwezigheid van beschermde vissen, amfibieën en libellenlarven. Indien dergelijke organismen aanwezig zijn, worden deze teruggezet in het water.
- De rijsnelheid van materieel wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen vluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen.
- Werkzaamheden worden zoveel mogelijk vanaf één kant uitgevoerd: indien mogelijk vanaf de dichte zijde naar het open water. Hierdoor hebben dieren de gelegenheid om te vluchten.
- Met betrekking tot de uitvoeringsmethode en toegepast materieel kiezen voor de methode die de minst mogelijke verstoring veroorzaakt.
- Bij voorkeur bij daglicht werken. Indien dat niet mogelijk is dient lichtverstoring voorkomen te worden.

Maatregelen vaatplanten

- Het versneld afvoeren van het vrijkomend materiaal is alleen mogelijk langs watergangen waar beschermde plantensoorten staan die anders negatieve effecten ondervinden, of waar bermen om veiligheidsredenen te smal zijn. Het niet direct afvoeren van maaisel zou hier namelijk kunnen leiden tot een (ongewenste) verrijking van het leefgebied van beschermde plantensoorten of onveilige verkeersituaties.
- Bij elke maaibeurt (zomer – winter) wordt minimaal 25% van de oppervlakte oever en watervegetatie gespaard zodat bloeiende of zaad bevattende beschermde planten hun zaden kunnen verspreiden. Tenzij waterhuishoudkundige eisen van wateraanvoer, waterafvoer, waterberging, aantoonbaar maken dat hier niet aan voldaan kan worden.
- Op locaties waar drijvende waterweegbree voorkomt, dienen werkzaamheden gefaseerd te worden uitgevoerd waarbij minimaal 50% per jaar van de watervegetatie en waterbodem gespaard blijft.
- Locaties waar (waardplanten van) beschermde soorten voorkomen, worden zoveel mogelijk gespaard om de functies van het leefgebied van voorkomende beschermde soorten te behouden (minimaal 25% van de oppervlakte van de geschikte vegetatie). Voor soorten met een beperkte actieradius moet minimaal 50% van de vegetatie worden gespaard, denk bijvoorbeeld aan krabbenscheervegetaties waar de groene glazenmaker voorkomt. Documenteer voor de krabbenscheervegetaties voor én na de werkzaamheden veranderingen van de groeiplaatsen op kaart en foto en voeg de informatie toe aan het ecologisch werkprotocol.

Maatregelen grondgebonden zoogdieren

- Als de oever leefgebied is van de waterspitsmuis, noordse woelmuis, otter dienen de werkzaamheden zo te worden uitgevoerd dat de oevers niet worden beschadigd. Op deze plaatsen dient minimaal 50% van de vegetatie te blijven staan (ook in najaar en winter). Indien een zijde van de watergang ongeschikt habitat is voor deze soorten, worden de werkzaamheden vanaf deze kant uitgevoerd. Vrijgekomen materiaal wordt niet in de leefgebieden van de waterspitsmuis en/of de noordse woelmuis gedeponeerd (ook niet tijdelijk).
- Bij aanwezigheid van de waterspitsmuis en de noordse woelmuis worden de werkzaamheden buiten de voortplantingsperiode (april – september/oktober) uitgevoerd.
- Indien de werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde bever-, dassen- of otterburcht of oeverhol, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (kraamperiode

bever: mei tot en met augustus; das: december tot en met juni; otter: april tot en met december). Kortdurende werkzaamheden zijn binnen deze periode toegestaan, mits de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt. Bij alle werkzaamheden in deze perioden wordt een afstand van minimaal 50 meter tot de burcht aangehouden, met uitzondering van voorbijgaande maai- of schoonbewegingen op het water of aan de andere zijde van het water. De werkzaamheden worden tussen zonsopgang en zonsondergang uitgevoerd, maar niet later dan 19.00 uur en alléén als daarbij geen gebruik wordt gemaakt van rijdend materieel. Alleen in zeer dringende omstandigheden is binnen de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Werkzaamheden worden dan zo mogelijk handmatig uitgevoerd. In dit geval wordt advies gevraagd aan een ecologisch deskundige. Dit advies wordt opgenomen in een ecologisch werkprotocol.

Maatregelen vogels

- Op plaatsen waar broedactiviteiten van laatbroedende vogels (zoals eenden, meerkoet) worden vermoed, worden werkzaamheden uitgesteld tot na 30 september. Indien dit niet mogelijk of wenselijk is, wordt voorafgaand aan de werkzaamheden door een ecologisch deskundige gecontroleerd op de aanwezigheid van in gebruik zijnde nesten, en bij afwezigheid daarvan wordt het terrein vrijgegeven en kunnen de werkzaamheden worden uitgevoerd. Indien wel nesten met broedactiviteiten worden aangetroffen, bepaalt de ecologisch deskundige de afmetingen van de benodigde beschermingszone met een minimum van 10 meter.
- Nesten van ijsvogels, oeverzwaluwen en grote gele kwikstaart worden bij het maaien en schonen gespaard, ook buiten het broedseizoen.

Maatregelen vissen

- Schonen wordt bij voorkeur uitgevoerd in de maanden september en oktober. Dit is de periode na de voortplanting en voor de winterrust van vissen. Bij de (mogelijke) aanwezigheid van beschermde vissoorten wordt schonen alléén uitgevoerd buiten de maanden september en oktober, indien het werk wordt uitgevoerd onder begeleiding van een ecologisch deskundige. Deze houdt voor vissen ook rekening met de temperatuur van het water in relatie tot de uit te voeren activiteiten. Wanneer de watertemperatuur rond of onder het vriespunt of als deze hoog is mag niet geschoond worden. Bij een te lage temperatuur raken vissen inactief waardoor zij niet meer zelfstandig kunnen vluchten. Bij een te hoge temperatuur kan zuurstofloosheid van het water optreden.
- Wanneer wordt gewerkt met een maaikorf, dient de korf voor de oever te worden omhooggehaald zodat vissen kunnen vluchten.
- Werkzaamheden onder de waterlijn op plaatsen waar steur, houting, beekdonderpad, beekprik, elrits, gestippelde alver, grote modderkruiper of kwabaal voorkomen worden uitsluitend in overleg met een ecologisch deskundige uitgevoerd. Voorkomen wordt dat het leefgebied van deze soorten wordt beschadigd. Op deze plaatsen wordt uitsluitend gewerkt met methoden die geen schade toebrengen aan de genoemde soorten.
- Op plaatsen waar leefgebied van grote modderkruiper wordt vermoed worden werkzaamheden bovendien gefaseerd uitgevoerd in ruimte en tijd waardoor 25% van de vegetatie of waterbodem behouden blijft. Dit kan bijvoorbeeld door a) binnen een watergang van minder dan 4 meter breed de activiteiten aan de ene kant van de watergang wel en aan de andere kant minstens één jaar later uit te voeren b) binnen een watergang van meer dan 4 meter breed de activiteiten alleen in het middendeel van de watergang uit te voeren en daarbij de beide oeverkanten te ontzien door minimaal 1 meter uit de beide oevers te blijven of c) binnen de watergang de activiteiten over een lengte van 200 meter wel en minstens één jaar later over de volgende 200 meter de activiteiten uit te voeren. De gekozen werkwijze wordt in het ecologisch werkprotocol vastgelegd
- Op bekende paaiplaatsen en locaties waar visbroed van beschermde vissen voorkomt wordt het moment van schonen in overleg met een ecologisch deskundige vastgesteld.

Maatregelen amfibieën en reptielen

- Schonen wordt bij voorkeur uitgevoerd in de maanden september en oktober. Dit is de periode na de voortplanting en voor de winterrust van amfibieën en reptielen. Ook is dit buiten de periode (juli/augustus) dat jonge amfibieën het land op trekken en zich vaak op de (droge) oever bevinden.
- Bij de (mogelijke) aanwezigheid van beschermde amfibieën wordt schonen alléén uitgevoerd buiten de maanden september en oktober, indien het werk wordt uitgevoerd onder begeleiding van een ecologisch deskundige. Deze houdt ook rekening met de temperatuur van het water in relatie tot de uit te voeren

activiteiten. Wanneer de watertemperatuur rond of onder het vriespunt of als deze hoog is mag niet geschoond worden. Bij een te lage temperatuur raken amfibieën inactief waardoor zij niet meer zelfstandig kunnen vluchten. Bij een te hoge temperatuur kan zuurstofloosheid van het water optreden. Indien toch gewerkt wordt in deze periode is extra voorzorg noodzakelijk en wordt een ecologisch deskundige betrokken.
- In gebieden waar de ringslang voorkomt, wordt het schonen bij voorkeur pas uitgevoerd in oktober, dit is buiten de periode dat vrouwtjes van de ringslang eieren afzetten (juli of augustus) en de jongen uitkomen, over het algemeen in de eerste weken van september.
- Voortplantingswateren waar HR amfibiesoorten (boomkikker, heikikker, kamsalamander en poelkikker) voorkomen, gefaseerd schonen, waarbij minimaal 25% van de oever- en water vegetatie wordt gespaard. Voor de locaties waar deze amfibieënsoorten voorkomen, wordt de fasering in ruimte en tijd in het ecologisch werkprotocol vastgelegd.
- Voorkomen dat de bodem rond voortplantingsplaatsen en locaties met eiklompen/strengen van beschermde amfibieën worden beschadigd of dat de oever wordt platgereden. Deze locaties moeten voor aanvang van de werkzaamheden worden gemarkeerd en worden ontzien bij de uitvoering van de werkzaamheden.
- In gebieden waar slangen voorkomen die gebruik maken van broeihopen, moeten deze broeihopen worden gespaard, ongeacht of de broeihopen in gebruik zijn. Dit omdat het een voortplantingsplaats is voor deze soorten. Broeihopen worden gemarkeerd op kaart en in het veld en mogen niet worden beschadigd bij de uitvoering van de werkzaamheden. Hiertoe wordt een beschermingszone van 2 meter rond de broeihoop gehandhaafd.
- In een zone van 10 meter rond een broeihoop voor reptielen wordt geen vrijgekomen materiaal gedeponeerd of achtergelaten.

Maatregelen ongewervelden

- In het leefgebied van de brede geelrandwaterroofkever, de gestreepte waterroofkever en beschermde libellen (waaronder de groene glazenmaker) wordt vegetatie in het natte deel van de wateren alleen verwijderd in de periode van 1 oktober tot 1 april. Minimaal 25% van de watervegetatie en de waterbodem blijft gespaard. Indien de groene glazenmaker voorkomt, wordt ten minste 50% van de krabbenscheervegetatie gespaard (zie onder '*maatregelen planten*').
- (oever)vegetaties waarin soorten met een beperkte actieradius als grote vuurvlinder, brede geelrandwaterroofkever, gestreepte waterroofkever, gevlekte witsnuitlibel en oostelijke witsnuitlibel voorkomen moet minimaal 50% van de vegetatie worden gespaard. Dit gebeurt door op dergelijke plaatsen bijvoorbeeld het ene jaar de linkeroever en het andere jaar, mits het gemaaide deel voldoende is hersteld, de rechteroever te maaien.
- In het leefgebied van de platte schijfhoren wordt vegetatie in het natte deel van de wateren alleen verwijderd in de periode van 1 oktober tot 1 december. Werkzaamheden worden gefaseerd uitgevoerd waarbij jaarlijks minimaal 50% van de onderwatervegetatie en waterbodem gespaard blijft.

4.3.7 Baggeren van waterbodems

Baggeren betreft maatregelen die een vaarweg, watervoerende watergang of waterpartij weer terugbrengen in het oorspronkelijk profiel. Dit is in overeenkomst met de schouwplicht vanuit het waterschap om de afwaterende capaciteit van de watergang te garanderen. Door het baggeren wordt de waterkwaliteit verbeterd en kan water van het wegdek en de berm beter worden afgevoerd. Voor de vaarwegen is baggeren noodzakelijk om een vlotte en veilige scheepvaart te garanderen. Het vrijgekomen slib mag niet gedeponeerd worden op bermen met een ecologische functie, waar een proces van verschraling gaande is.

▼ soortgroep ►	VR soorten	HR soorten	Andere soorten
Vaatplanten		drijvende waterweegbree	beschermde plantsoorten (algemeen benoemd)
Gg. zoogdieren		bever, noordse woelmuis, otter	das, waterspitsmuis
Vogels	water en oever gebonden broedvogels		
Amfibieën		boomkikker, heikikker, kamsalamander, en poelkikker	alpenwatersalamander en vinpootsalamander
Reptielen			ringslang
Ongewervelden		brede geelrandwaterroofkever, gestreepte waterroofkever, gevlekte witsnuitlibel, groene glazenmaker, grote vuurvlinder, oostelijke witsnuitlibel, platte schijfhoren	
Vissen		houting, steur	beekdonderpad, beekprik, elrits, gestippelde alver, grote modderkruiper, kwabaal

In bijlage 2 is opgenomen voor welke beschermde soorten dit werkprotocol en de onderstaande maatregelen van toepassing zijn.

Beheertype

- Watergangen: sloot, plas-drasberm, zaksloten, greppels.
- Waterpartijen: poelen, waterbergingsbassins.
- Vaarweg: kanalen en meren.

Planning

Voor het bepalen van de planning wordt (naast de inachtneming van de kwetsbare perioden in de risicokalender) gehandeld naar de onderstaande uitgangspunten:

- Op plaatsen waar beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van de werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender (tabel 4.6). Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk (§ 4.2.2).
- Baggeren van watergangen en waterlopen wordt bij voorkeur uitgevoerd in de maanden september en oktober, omdat dit de minst kwetsbare periode voor alle soortgroepen is.

Tabel 4.6 Risicokalender baggeren van waterbodems en herprofilering van oevers

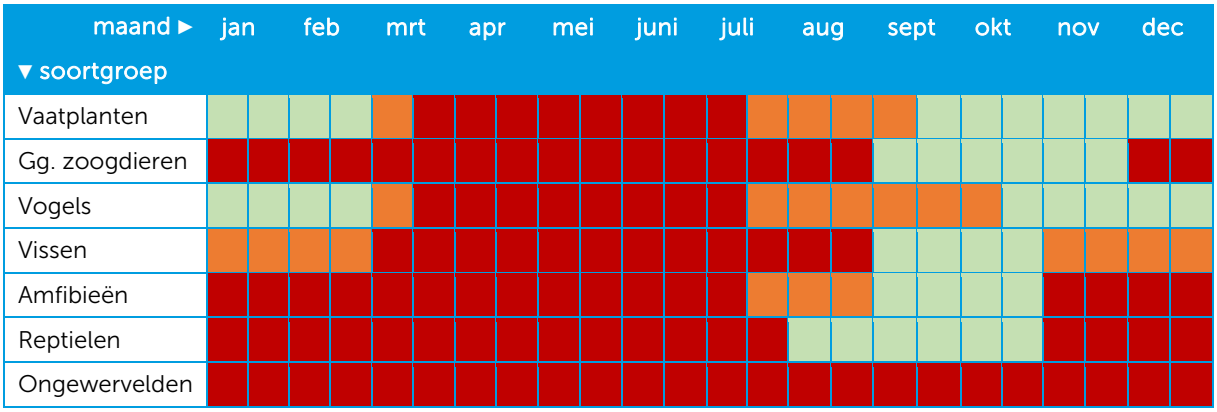

Algemene maatregelen

De onderstaande opsomming is niet limitatief en gericht op de algemene zorgvuldigheid bij het uitvoeren van de werkzaamheden.

- Ondiepe delen in oeverzones worden altijd gespaard, tenzij uitwijkmogelijkheden voor de aanwezige soorten beschikbaar zijn. Dit betekent dat bij baggeren van vaarwegen een afstand van 3 meter tot de oever (gerekend vanuit de waterlijn) wordt ontzien.
- Bij het baggeren dient vertroebeling van het water zo veel mogelijk voorkomen te worden.
- Bij voorkeur wordt gewerkt met een baggerpomp / zuiger zonder vleugels. Indien wordt gewerkt met een baggerpomp of -zuiger wordt alleen de middenstrook van de watergang gebaggerd. De oeverzones (ca 50% van de watergang) blijft gespaard. Bij het werken met maaiboten in waterpartijen wordt de bagger naar een hoek geduwd, waar of een zuigleiding of kraanbak het bagger wegschept. Vissen en amfibieën hebben tijd genoeg om weg te komen van de bagger verzamelplek.
- Wanneer wordt gewerkt met een baggerbak dient de bak voor de oever te worden omhooggehaald zodat vissen kunnen vluchten. Waterplanten en bagger worden op de kant verspreid en worden nagelopen op aanwezige vis en larven. Vissen en larven worden direct teruggeplaatst in het water.
- Het vrijgekomen slib mag niet gedeponeerd worden op bermen met een ecologische functie, waar een proces van verschraling gaande is.
- De rijsnelheid van materieel wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen vluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen.
- Werkzaamheden worden zoveel mogelijk vanaf één kant uitgevoerd: indien mogelijk vanaf de dichte zijde naar het open water. Hierdoor hebben dieren de gelegenheid om te vluchten.
- Met betrekking tot de uitvoeringsmethode en toegepast materieel kiezen voor de methode die de minst mogelijke verstoring veroorzaakt.
- Bij voorkeur bij daglicht werken. Indien dat niet mogelijk is dient lichtverstoring voorkomen te worden.

Maatregelen vaatplanten

- Het versneld afvoeren van het vrijkomend materiaal is alleen mogelijk langs watergangen waar beschermde plantensoorten staan die anders negatieve effecten ondervinden, waar bermen om veiligheidsredenen te smal zijn, of als het vanuit milieuoogpunt niet verspreidbaar is. Het niet direct afvoeren van maaisel zou hier namelijk kunnen leiden tot een (ongewenste) verrijking of vervuiling van het leefgebied van beschermde plantensoorten of onveilige verkeerssituaties.
- Op locaties waar drijvende waterweegbree voorkomt, dienen werkzaamheden gefaseerd te worden uitgevoerd waarbij minimaal 50% per jaar van de watervegetatie en waterbodem gespaard blijft;
- Locaties waar (waardplanten van) beschermde soorten voorkomen, worden zoveel mogelijk gespaard om de functies van het leefgebied van voorkomende beschermde soorten te behouden (minimaal 25% van de oppervlakte van de geschikte vegetatie).
- Indien de groene glazenmaker voorkomt, wordt ten minste 50% van de krabbenscheer-vegetatie gespaard. Hierbij worden de veranderingen van de groeiplaatsen voor én na de werkzaamheden op kaart en foto vastgelegd. Deze informatie wordt toegevoegd aan het ecologisch werkprotocol.

Maatregelen grondgebonden zoogdieren

- Als de oever leefgebied is van de waterspitsmuis of noordse woelmuis dienen de werkzaamheden zo te worden uitgevoerd dat de oevers niet worden beschadigd. Op deze plaatsen dient minimaal 50% van de vegetatie te blijven staan (ook in najaar en winter). Indien een zijde van de watergang ongeschikt habitat is voor deze soorten, worden de werkzaamheden vanaf deze kant uitgevoerd. Vrijgekomen materiaal wordt niet in de leefgebieden van de waterspitsmuis en/of de noordse woelmuis gedeponeerd (ook niet tijdelijk).
- Bij aanwezigheid van de waterspitsmuis en de noordse woelmuis worden de werkzaamheden buiten de voortplantingsperiode (april – september/oktober) uitgevoerd.
- Indien de werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde bever-, dassen- of otterburcht of oeverhol, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (kraamperiode bever: mei tot en met augustus; das: december tot en met juni; otter: april tot en met december). Kortdurende werkzaamheden zijn binnen deze periode toegestaan, mits de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt. Bij alle werkzaamheden in deze perioden wordt een afstand van minimaal 50 meter tot de burcht aangehouden, met uitzondering van voorbijgaande maai- of schoonbewegingen op het water of aan de andere zijde van het water. Alleen in zeer dringende omstandigheden is binnen de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Werkzaamheden worden dan zo mogelijk handmatig uitgevoerd. In dit geval wordt advies gevraagd aan een ecologisch deskundige. Dit advies wordt opgenomen in een ecologisch werkprotocol.

Maatregelen vogels

- Op plaatsen waar broedactiviteiten van laatbroedende vogels (zoals eenden, meerkoet) worden vermoed, worden werkzaamheden uitgesteld tot na 30 september. Indien dit niet mogelijk of wenselijk is, wordt voorafgaand aan de werkzaamheden door een ecologisch deskundige gecontroleerd op de aanwezigheid van in gebruik zijnde nesten, en bij afwezigheid daarvan wordt het terrein vrijgegeven en kunnen de werkzaamheden worden uitgevoerd. Indien wel nesten met broedactiviteiten worden aangetroffen, bepaalt de ecologisch deskundige de afmetingen van de benodigde beschermingszone met een minimale afstand van 10 meter.

Maatregelen vissen

- Baggeren wordt bij voorkeur uitgevoerd in de maanden september en oktober. Dit is de periode na de voortplanting en voor de winterrust van vissen. Bij de (mogelijke) aanwezigheid van beschermde vissoorten wordt baggeren alléén uitgevoerd buiten de maanden september en oktober, indien het werk wordt uitgevoerd onder begeleiding van een ecologisch deskundige. Deze houdt voor vissen ook rekening met de temperatuur van het water in relatie tot de uit te voeren activiteiten. Wanneer de watertemperatuur rond of onder het vriespunt of als deze hoog is mag niet geschoond worden. Bij een te lage temperatuur raken vissen inactief waardoor zij niet meer zelfstandig kunnen vluchten. Bij een te hoge temperatuur kan zuurstofloosheid van het water optreden. Indien toch gewerkt wordt in deze periode is extra voorzorg noodzakelijk en wordt een ecologisch deskundige betrokken.
- Werkzaamheden onder de waterlijn op plaatsen waar steur, houting, beekdonderpad, beekprik, elrits, gestippelde alver, grote modderkruiper of kwabaal voorkomen worden uitsluitend in overleg met een ecologisch deskundige uitgevoerd. Voorkomen wordt dat het leefgebied van deze soorten wordt beschadigd. Op deze plaatsen wordt uitsluitend gewerkt met methoden die geen schade toebrengen aan de genoemde soorten.
- In het leefgebied van de grote modderkruiper wordt bij baggeren maatwerk geleverd om schade aan deze soort te voorkomen. De gekozen werkwijze wordt in het ecologisch werkprotocol vastgelegd en onder ecologische begeleiding uitgevoerd.
- Op bekende paaiplaatsen en locaties waar visbroed van beschermde vissen voorkomt wordt het moment van schonen in overleg met een ecologisch deskundige vastgesteld.

Maatregelen amfibieën en reptielen

- Baggeren wordt bij voorkeur uitgevoerd in de maanden september en oktober. Dit is de periode na de voortplanting en voor de winterrust van amfibieën en reptielen. Ook is dit buiten de periode (juli/augustus) dat jonge amfibieën het land op trekken en zich vaak op de droge oever bevinden.
- Bij de (mogelijke) aanwezigheid van beschermde amfibieën wordt baggeren alléén uitgevoerd buiten de maanden september en oktober, indien het werk wordt uitgevoerd onder begeleiding van een ecologisch

deskundige. Deze houdt ook rekening met de temperatuur van het water in relatie tot de uit te voeren activiteiten. Wanneer de watertemperatuur rond of onder het vriespunt of als deze hoog is mag niet gebaggerd worden. Bij een te lage temperatuur raken amfibieën inactief waardoor zij niet meer zelfstandig kunnen vluchten. Bij een te hoge temperatuur kan zuurstofloosheid van het water optreden.
- Voorkomen dat de bodem rond voortplantingsplaatsen en locaties met eiklompen/strengen van beschermde amfibieën worden beschadigd of dat de oever wordt platgereden. Deze locaties moeten voor aanvang van de werkzaamheden worden gemarkeerd en worden ontzien bij de uitvoering van de werkzaamheden.
- Voortplantingswateren waar HR amfibiesoorten (boomkikker, heikikker, kamsalamander, en poelkikker) voorkomen, gefaseerd baggeren. Voor de locaties waar deze amfibieënsoorten voorkomen, wordt de fasering in ruimte en tijd in het ecologisch werkprotocol vastgelegd.
- Watergangen waar HR amfibiesoorten (boomkikker, heikikker, kamsalamander, en poelkikker) voorkomen, binnen de watergang de activiteiten over een lengte van 200 meter uit voeren en minstens een jaar later over de volgende 200 meter of de kopse einden van sloten niet te baggeren.
- In gebieden waar slangen voorkomen die gebruik maken van broeihopen, moeten deze broeihopen worden gespaard, ongeacht of de broeihopen in gebruik zijn. Dit omdat het een voortplantingsplaats is voor deze soorten. Broeihopen worden gemarkeerd op kaart en in het veld en mogen niet worden beschadigd bij de uitvoering van de werkzaamheden. Hiertoe wordt een beschermingszone van 2 meter rond de broeihoop gehandhaafd.
- In een zone van 10 meter rond een broeihoop voor reptielen geen vrijgekomen materiaal achterlaten.
- In gebieden waar de ringslang voorkomt, wordt het baggeren bij voorkeur pas uitgevoerd in oktober, dit is buiten de periode dat vrouwtjes van de ringslang eieren afzetten (juli of augustus) en de jongen uitkomen, over het algemeen in de eerste weken van september.

Maatregelen ongewervelden

- In het leefgebied van de brede geelrandwaterroofkever, de gestreepte waterroofkever en beschermde libellen (waaronder de groene glazenmaker) wordt vegetatie in het natte deel van de wateren alleen verwijderd in de periode van 1 oktober tot 1 december. Minimaal 25% van de watervegetatie en de waterbodem blijft gespaard. Indien de groene glazenmaker voorkomt, wordt ten minste 50% van de krabbenscheer-vegetatie gespaard (zie onder '*maatregelen planten*').
- Voor soorten met een beperkte actieradius moet minimaal 50% van het leefgebied worden gespaard, denk bijvoorbeeld aan krabbenscheervegetaties, omdat de groene glazenmaker daar kan voorkomen of aan wateren waar grote vuurvlinder, brede geelrandwaterroofkever, gestreepte waterroofkever, gevlekte witsnuitlibel of oostelijke witsnuitlibel voorkomen. Voorgenoemde houdt in:
  - gefaseerde uitvoering van de maatregelen (bijvoorbeeld door werkzaamheden per oever uit te voeren of stukken watergang over te slaan). Het gespaarde deel (minimaal 25%) wordt pas gebaggerd wanneer het reeds gebaggerde deel voldoende is hersteld óf;
  - de aanwezige beschermde soorten tijdelijk isoleren van het deel van de watergang waar de werkzaamheden plaatsvinden.
- In het leefgebied van de platte schijfhoren wordt vegetatie in het natte deel van de wateren alleen verwijderd in de periode van 1 oktober tot 1 december. Werkzaamheden worden gefaseerd uitgevoerd waarbij jaarlijks minimaal 50% van de onderwatervegetatie en waterbodem gespaard blijft.

4.3.8 Onderhoud wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair

Al het niet groene onderhoud valt onder onderhoud van wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair. Dit omvat onder andere het verwijderen van zwerfvuil, gladheidsbestrijding, het zichtbaar en schoon houden van verkeersborden en ook het aanbrengen van een nieuwe asfaltlaag met bijbehorende bermafwerking en onderhoudswerkzaamheden aan bouw- en kunstwerken.

In onderstaande tabel is opgenomen voor welke beschermde soorten dit werkprotocol en de onderstaande maatregelen van toepassing zijn. In alle gevallen is een ontheffing nodig bij het aantasten of wezenlijk verstoren van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats.

▼ soortgroep ► VR soorten		HR soorten	Andere soorten
Vaatplanten			schubvaren, groensteelvaren en blaasvaren
Gg. zoogdieren		bever, otter	das, steenmarter
Vleermuizen		gewone baardvleermuis, bosvleermuis, Brandt's vleermuis, franjestaart, gewone dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis, grijze grootoorvleermuis, ingekorven vleermuis, kleine dwergvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, ruige dwergvleermuis, tweekleurige vleermuis en watervleermuis	
Vogels	Boerenzwaluw, gierzwaluw, grote gele kwikstaart, huismus, huiszwaluw, kerkuil, slechtvalk, ijsvogel, oeverzwaluw, ooievaar, spreeuw en torenvalk		
Amfibieën		boomkikker, heikikker, kamsalamander, en poelkikker	alpenwatersalamander en vinpootsalamander
Reptielen		muurhagedis, zandhagedis	levendbarende hagedis, hazelworm en ringslang
Ongewervelden		grote vuurvlinder, brede geelrandwaterroofkever, gestreepte waterroofkever, gevlekte witsnuitlibel en oostelijke witsnuitlibel, platte schijfhoren	
Vissen		houting, steur	beekdonderpad, beekprik, elrits, gestippelde alver, grote modderkruiper, kwabaal

Beheertype

- Wegen en verhardingen.
- Bouw- en kunstwerken: gebouwen, kunstwerken, artistieke kunstwerken, viaducten, duikers, oeverconstructies (inclusief oeverbeschoeiing), rotondes, riool.
- (Vaar)wegmeubilair: bebording, reflectorpaaltjes, hectometerpaaltjes, bermplanken, geleiderails, geluidswerende voorzieningen, rasters, hekwerken, verlichting.
- Faunakerende rasters en/of faunatunnels.

Voorwaarden

- Gladheidsbestrijding mag altijd worden uitgevoerd. Dit uit het oogpunt van de verkeersveiligheid.
- Onderhoudswerkzaamheden aan (vaar)wegmeubilair, waaronder verkeersborden en verlichting, kunnen meestal jaarrond worden uitgevoerd. De kans op aanwezigheid van beschermde soorten is hier minimaal maar niet geheel uit te sluiten. Daarom dient voorafgaand aan de werkzaamheden wel een inspectie plaats te vinden op de aanwezigheid van beschermde soorten.
- Bij het remplaceren van verlichting valt alleen het vervangen van lampen en armaturen door dezelfde typen en lichtsterkte onder beheer en onderhoud.
- Onderhoud van bouw- en kunstwerken bevat alleen werkzaamheden die uitgevoerd worden ten behoeve van het behoud van de bouw- en kunstwerken, zoals reinigen, verven en coaten. Renovatie en herstelmaatregelen, zoals betonreparatie, dichten van scheuren en voegen en het vervangen van pannen en kozijnen e.d., worden in het kader van deze gedragscode niet tot onderhoud gerekend, maar vallen onder renovatie van bouw- en kunstwerken.
- Het repareren en herstellen van delen van oeverbeschoeiing wordt gezien als beheer en onderhoud. Het vervangen van beschoeiing aan het einde van de levensduur wordt gezien als een ruimtelijke ontwikkeling en valt onder het werkprotocol sloop en renovatie van bouw- en kunstwerken (zie § 4.4.5).
- Indien bomen of beplanting worden gekapt of gerooid als onderdeel van de onderhoudswerkzaamheden, valt dit niet onder beheer en onderhoud, maar dienen de werkprotocollen onder 4.4.2 (vellen en rooien van beplanting) te worden geraadpleegd.

Planning

- Op plaatsen waar beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van de werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender (tabel 4.7). Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk (§ 4.2.2).

Tabel 4.7 Risicokalender onderhoud wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair

maand ► / ▼ soortgroep	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec
Vaatplanten												
Gg. zoogdieren												
Vleermuizen	1	1	1	1	1	1	2	2	3	3	3	3	3	3	3/4	3/4	4	4	4	4	1	1	1	1
Vogels												
Vissen												
Reptielen												
Ongewervelden												

1 winterrust/winterverblijfplaats

2 migratie (tussen verblijfplaatsen)

3 kraamperiode (zomerverblijfplaatsen/kraamverblijfplaatsen)

4 paarverblijfplaatsen/migratie

Algemene maatregelen

De onderstaande opsomming is niet limitatief en gericht op de algemene zorgvuldigheid bij het uitvoeren van de werkzaamheden.

- In de directe omgeving van leefgebieden van beschermde soorten wordt geen chemische bestrijding toegepast. Voor specifieke eisen ten aanzien van de omgang met chemische bestrijding wordt verwezen naar het beleid hiervoor van de provincie waar het werk plaatsvindt.

- De rijsnelheid van materieel wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen vluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen.
- Werkzaamheden worden zoveel mogelijk vanaf één kant uitgevoerd. Hierdoor hebben dieren de gelegenheid om te vluchten. De vluchtrichting wordt hierbij zoveel mogelijk naar de berm gericht, zodat dieren niet de weg op vluchten.
- Met betrekking tot de uitvoeringsmethode en toegepast materieel kiezen voor de methode die de minst mogelijke verstoring veroorzaakt.
- Bij voorkeur bij daglicht werken. Indien dat niet mogelijk is dient lichtverstoring voorkomen te worden.

Maatregelen vaatplanten

- Bij onderhoud aan wegverhardingen (inclusief rotondes) en andere verharde oppervlakken worden groeiplaatsen van beschermde plantensoorten niet verstoord.
- Groeiplaatsen van beschermde muurplanten zoals schubvaren, groensteelvaren en blaasvaren blijven behouden. Als vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is, dan moet een ontheffing worden aangevraagd.

Maatregelen grondgebonden zoogdieren

- Bij onderhoud aan wegverhardingen (inclusief rotondes) en andere verharde oppervlakken worden de in de omgeving beschermde diersoorten niet verstoord. Dit kan door voldoende afstand te bewaren tot de beschermde soorten of door het materieel en materiaal aan te passen in afstemming op de te beschermen soorten of tijdelijk uit te stellen.
- Werkzaamheden in de nabijheid van een bewoonde bever-, dassen- of otterburcht of oeverhol of een kraamverblijf van de steenmarter tijdens de kraamtijd (kraamperiode bever: mei tot en met augustus; das: december tot en met juni; otter: april tot en met december; steenmarter: maart tot en met augustus) is alleen toegestaan als de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt. Bij de werkzaamheden wordt in deze perioden een afstand van minimaal 50 meter tot de burcht aangehouden. Deze werkzaamheden worden tussen zonsopgang en zonsondergang uitgevoerd, maar niet later dan 19.00 uur en alléén als daarbij kleinschalige werkzaamheden worden uitgevoerd, zonder de inzet van rijdend materieel.
- In bouw- en kunstwerken waar de steenmarter aanwezig is, worden geen werkzaamheden uitgevoerd ten tijde van het voortplantingsseizoen van de steenmarter. Dit loopt globaal van maart tot en met augustus. Ook mag de functionaliteit van de vaste verblijfplaatsen door de onderhoudswerkzaamheden niet aangetast worden. Scheuren, open stootvoegen en andere mogelijke ingangen in gebouwen mogen daarom tijdens de onderhoudswerkzaamheden niet worden gedicht.

Maatregelen vleermuizen

- Tussen zonsondergang en zonsopkomst niet werken in de buurt van voortplantings- of rustplaatsen, belangrijke functionele vliegroutes en foerageergebieden in verband met licht- en geluidsoverlast. Hierbij moet nadrukkelijk rekening worden gehouden met migratie- foerageer en vliegroutes van vleermuizen bij bruggen, viaducten en duikers. Indien dit onvermijdelijk is dan worden passende inrichtingsmaatregelen getroffen ten behoeve van beperking van licht- en geluidsoverlast (afscherming, demping etc.). Indien aantasting plaatsvindt van leefgebied van vleermuizen dient ontheffing te worden aangevraagd.
- Op locaties met kraam- en/of winterverblijven werken buiten de kwetsbare periode. De kwetsbare perioden zijn de kraamperiode van mei tot en met juli en winterrustperiode van november tot en met maart. De functionaliteit van de jaarrond beschermde verblijfplaatsen mag niet worden aangetast. Indien dit aan de orde is, dan moet een ontheffing worden aangevraagd. Werkzaamheden die mogelijk leiden tot aantasting van verblijfplaatsen, zoals het dichten van scheuren, open stootvoegen en andere mogelijke ingangen in bouw- en kunstwerken, waaronder nadrukkelijk ook duikers, bruggen en viaducten, of het vervangen van dakpannen en andere dakbedekkingen, worden met het risico op het aantasten van vaste rust- en verblijfplaatsen dan ook niet gezien als onderhoudswerkzaamheden.

Maatregelen vissen

- Werkzaamheden aan beschoeiingen en kunstwerken in het water worden bij voorkeur uitgevoerd in de maanden september en oktober. Dit is de periode na de voortplanting en voor de winterrust van vissen. Bij de (mogelijke) aanwezigheid van beschermde vissoorten worden werkzaamheden alléén uitgevoerd buiten de maanden september en oktober, indien het werk wordt uitgevoerd onder begeleiding van een

ecologisch deskundige. Deze houdt voor vissen ook rekening met de temperatuur van het water in relatie tot de uit te voeren activiteiten.
- Werkzaamheden onder de waterlijn op plaatsen waar steur, houting, beekdonderpad, beekprik, elrits, gestippelde alver, grote modderkruiper of kwabaal voorkomen worden uitsluitend in overleg met een ecologisch deskundige uitgevoerd. Voorkomen wordt dat het leefgebied van deze soorten wordt beschadigd. Op deze plaatsen wordt uitsluitend gewerkt met methoden die geen schade toebrengen aan de genoemde soorten.

Maatregelen vogels

- Bij onderhoudswerkzaamheden aan wegverhardingen (inclusief rotondes) en andere verharde oppervlakken worden de in de omgeving aanwezige broedgevallen van vogels niet verstoord. Dit kan door zoveel mogelijk buiten het broedseizoen te werken, de werkzaamheden tijdelijk uit te stellen en indien dat niet mogelijk is voldoende afstand te bewaren tot de nesten. Hierbij dient men alert te zijn op soorten die buiten het indicatieve broedseizoen kunnen broeden.
- Indien jaarrond beschermde nesten aanwezig zijn, moet gewerkt worden buiten de periode dat deze in gebruik zijn. Veel voorkomende soorten zijn:
  - Boerenzwaluw, gierzwaluw, grote gele kwikstaart, huismus, huiszwaluw, kerkuil en slechtvalk bij gebouwen- en kunstwerken;
  - Grote gele kwikstaart, ijsvogel en oeverzwaluw bij werkzaamheden aan oeverconstructies;
  - Ooievaar, spreeuw en torenvalk bij (vaar)wegmeubilair als wegportalen, verlichtingsmasten e.d.
- Voor werkzaamheden in het kader van het aanbrengen van een nieuwe asfaltlaag met bijbehorende bermafwerking in de buurt van een boom waarin een in gebruik zijnd jaarrond beschermd vogelnest is vastgesteld, wordt een afstand van minstens 75 meter tot die boom aangehouden om de kans op verstoring van het nest of verontrusting van de vogels tot een minimum te beperken. Buiten het broedseizoen van de betreffende soort (te bepalen door een ecologisch deskundige) kunnen de werkzaamheden wel op kortere afstand worden uitgevoerd.
- Wat betreft soorten met jaarrond beschermde nesten mag de functionaliteit van deze nesten door de onderhoudswerkzaamheden niet aangetast worden. Indien dit aan de orde is, dan moet een ontheffing worden aangevraagd.
  - Werkzaamheden aan oeverconstructies waarbij nesten van grote gele kwikstaart, ijsvogel en oeverzwaluw worden vernietigd, mogen niet zonder ontheffing worden uitgevoerd.
  - Werkzaamheden die mogelijk leiden tot aantasting van verblijfplaatsen, zoals het dichten van scheuren, open stootvoegen en andere mogelijke ingangen in gebouwen en kunstwerken of het vervangen van dakpannen en andere dakbedekkingen, worden met het risico op het aantasten van jaarrond beschermde nesten dan ook niet gezien als onderhoudswerkzaamheden.

Maatregelen reptielen en amfibieën

- Bij (delen van) gebouwen waar overwintering plaatsvindt, worden geen werkzaamheden uitgevoerd in de kwetsbare winterrustperiode. De winterrustperiode is van oktober tot en met maart. Toegangen tot de ruimte waar soorten gebruik van maken, mogen niet worden dicht gezet.
- Gaten, holten en spleten in muren welke fungeren als verblijfplaats van de muurhagedis moeten functioneel blijven. Indien dit wegens de voorgenomen werkzaamheden niet mogelijk is, moet eerst door een ecologisch deskundige worden beoordeeld welke mitigerende en compenserende maatregelen, voorafgaande aan het uitvoeren van de onderhoudsmaatregelen moeten worden genomen. Ook dient dan een ontheffing aangevraagd te worden.
- Indien maatregelen worden uitgevoerd in het leefgebied van zandhagedis, levendbarende hagedis en hazelworm wordt in de actieve periode van deze reptielen rekening gehouden met zonnende exemplaren door één richting in te werken en langzaam te werken. Hierdoor hebben exemplaren voldoende tijd om te vluchten.
- Werkzaamheden in wateren worden bij voorkeur uitgevoerd in de maanden september en oktober. Dit is de periode na de voortplanting en voor de winterrust van amfibieën en reptielen. Ook is dit buiten de periode (juli/augustus) dat jonge amfibieën het land op trekken en zich vaak op de (droge) oever bevinden.
- Bij de (mogelijke) aanwezigheid van beschermde amfibieën worden de werkzaamheden alléén uitgevoerd buiten de maanden september en oktober, indien het werk wordt uitgevoerd onder begeleiding van een ecologisch deskundige. Deze houdt ook rekening met de temperatuur van het water in relatie tot de uit te voeren activiteiten.

- In gebieden waar de ringslang voorkomt, worden werkzaamheden aan beschoeiing bij voorkeur pas uitgevoerd in oktober, dit is buiten de periode dat vrouwtjes van de ringslang eieren afzetten (juli of augustus) en de jongen uitkomen, over het algemeen in de eerste weken van september.
- In gebieden waar slangen voorkomen die gebruik maken van broeihopen, moeten deze broeihopen worden gespaard, ongeacht of de broeihopen in gebruik zijn. Dit omdat het een voortplantingsplaats is voor deze soorten. Broeihopen worden gemarkeerd op kaart en in het veld en mogen niet worden beschadigd bij de uitvoering van de werkzaamheden. Hiertoe wordt een beschermingszone van 2 meter rond de broeihoop gehandhaafd. In een zone van 10 meter rond een broeihoop voor reptielen wordt geen vrijgekomen materiaal gedeponeerd of achtergelaten.

Maatregelen ongewervelden

- Bij werkzaamheden aan de beschoeiing wordt rekening gehouden met soorten die in oevervegetaties verblijven en een beperkte actieradius hebben, zoals grote vuurvlinder, brede geelrandwaterroofkever, gestreepte waterroofkever, gevlekte witsnuitlibel en oostelijke witsnuitlibel. Hierbij moet voldoende oevervegetatie behouden blijven, minimaal 50% van de vegetatie moet worden gespaard. De wijze waarop dit gebeurt, moet door de ecologisch deskundige in het werkplan worden vastgelegd.
- In het leefgebied van de platte schijfhoren worden werkzaamheden, waarbij vegetatie in het natte deel van wateren moet worden verwijderd, uitgevoerd in de periode van 1 oktober tot 1 december. Werkzaamheden worden gefaseerd uitgevoerd waarbij jaarlijks minimaal 50% van de onderwatervegetatie en waterbodem gespaard blijft.

4.4 Werkprotocollen bij kleinschalige ruimtelijke ingrepen

Voor kleinschalige ruimtelijke ingrepen geldt dat het altijd **noodzakelijk** is te onderzoeken welke functie het projectgebied (mogelijk) vervult voor een soort, ook als de soort in de periode van werken niet in het gebied voorkomt. Dit is nodig, omdat door het uitvoeren van ruimtelijke ingrepen een verblijfplaats (die in een andere periode wordt gebruikt) geheel kan worden opgeheven en hiervoor geschikte compenserende maatregelen genomen moeten worden en een ontheffing moet worden aangevraagd.

Bij werkzaamheden in het kader van kleinschalige ruimtelijke ingrepen moet er rekening mee worden gehouden dat voor bepaalde soorten en belangen geen vrijstelling mogelijk is. Indien activiteiten/werkzaamheden niet in de navolgende werkprotocollen zijn opgenomen, kan geen vrijstelling voor het werken volgens de gedragscode worden verkregen. Ook wanneer sprake is van activiteiten die schade aan (beschermde) soorten toebrengen, moet hiervoor mogelijk een ontheffing worden aangevraagd. Een ecologisch deskundige moet de maatregelen zoals opgenomen in de werkprotocollen specifiek maken voor het desbetreffende project.

Onder elk werkprotocol dat bij de kleinschalige ruimtelijke ingrepen kan worden toegepast, zijn voorwaarden opgenomen. Hierbij is nadrukkelijk opgenomen in welke gevallen specifiek geen vrijstelling geldt voor de desbetreffende werkzaamheden en voor welke soorten.

Voor alle soorten, die in de soorttabel in het werkprotocol zijn opgenomen, geldt dat met de gedragscode kan worden gewerkt als overtredingen ten aanzien van beschermde soorten, rust- en voortplantingsplaatsen en daaraan gekoppeld essentieel leefgebied worden voorkomen. Dit houdt in dat:

- Op locaties met essentieel leefgebied en/of vaste rust- en verblijfplaatsen buiten de kwetsbare perioden wordt gewerkt en vaste rust- en verblijfplaatsen en de daarbij behorende functionaliteit van de locatie voor aanwezige soorten behouden blijft;
- Voldoende afstand wordt gehouden tot vaste rust- en verblijfplaatsen om verstoren te voorkomen.
- Nadelige effecten aan (individuen van) soorten worden voorkomen.

Voor een beperkt aantal soorten uit de tabel is het beperken van nadelige effecten toegestaan. Hiervoor mag bijvoorbeeld wel in de kwetsbare periode worden gewerkt, indien voldoende voorzorgsmaatregelen worden genomen. Deze soorten zijn apart in de tabel opgenomen. De voorwaarden en voorzorgsmaatregelen voor deze soorten zijn in het werkprotocol beschreven.

Wanneer de projectlocatie grenst aan of in de directe omgeving van een Natura2000 gebied gelegen is, dienen de instandhoudingsdoelstellingen van dat gebied meegenomen te worden in de beoordeling van de effecten ten aanzien van de gebiedsbescherming. Deze aanpak en afweging is niet nader uitgewerkt in deze gedragscode.

4.4.1 Beslisboom kleinschalige ruimtelijke ingrepen

In de onderstaande beslisboom kan stapsgewijs worden herleid of voor de voorgenomen kleinschalige ruimtelijke ingrepen kan worden gewerkt met de voorliggende gedragscode of dat een ontheffing aangevraagd moet worden.

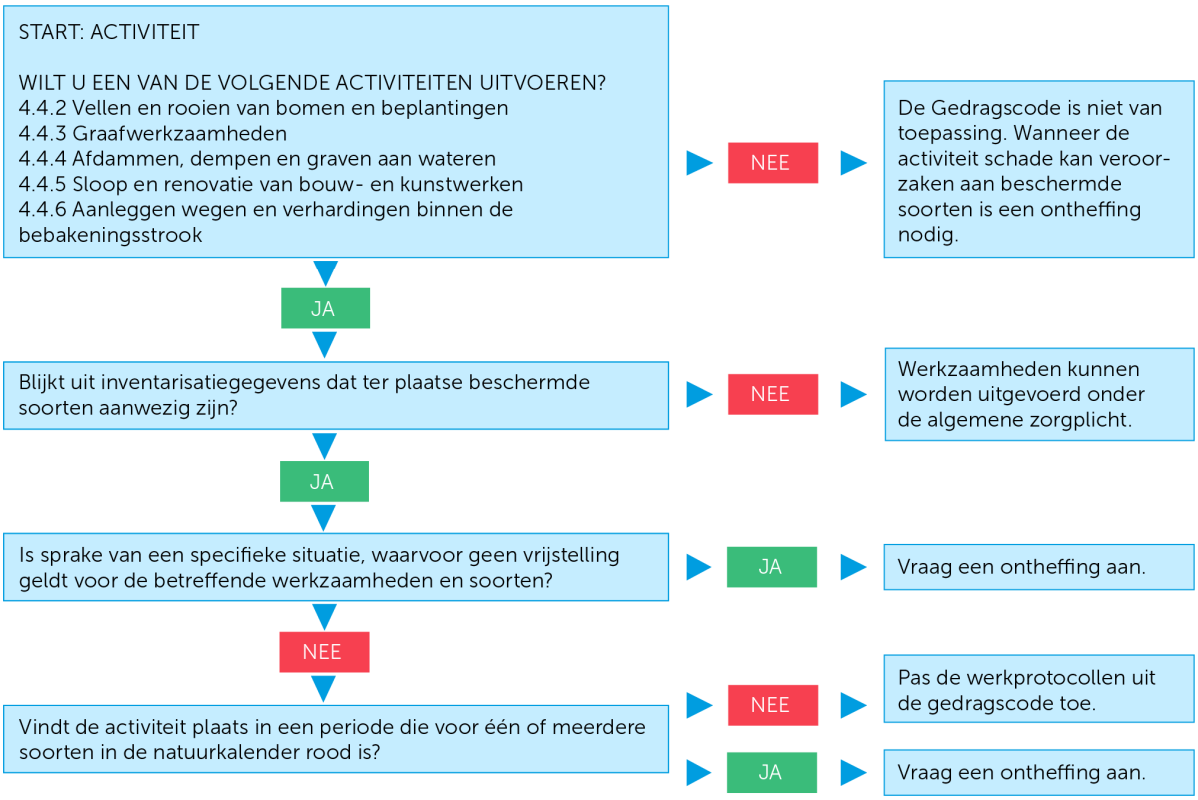

4.4.2 Vellen en rooien van bomen en beplantingen

Vellen en rooien van bomen en beplantingen wordt in alle gevallen gezien als ruimtelijke ingreep. Ook bij het rooien van één boom of deel van een lijnvormige structuur gaat het om een ruimtelijke ingreep.

In onderstaande tabel is opgenomen voor welke beschermde soorten dit werkprotocol en de onderstaande maatregelen van toepassing zijn. Ook is voor de afzonderlijke soorten aangegeven of overtredingen moeten worden voorkomen of dat de overtreding zoveel mogelijk moet worden beperkt. In alle gevallen is een ontheffing nodig bij het aantasten of wezenlijk verstoren van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats.

▼ soortgroep ►	VR soorten	HR soorten	Andere soorten
Gg. zoogdieren		voorkomen: bever, otter	voorkomen: boommarter, bunzing, das, eekhoorn, hermelijn, wezel
Vleermuizen		voorkomen: gewone baardvleermuis, bosvleermuis, Brandt's vleermuis, franjestaart, gewone grootoor-vleermuis, kleine dwerg-vleermuis, rosse vleermuis en watervleermuis beperken: ruige dwergvleermuis	

Vogels	voorkomen: buizerd, havik, ransuil, roek en sperwer algemene broedvogels		
Amfibieën		voorkomen: boomkikker, heikikker, poelkikker, vroedmeesterpad,	voorkomen: kamsalamander en vinpootsalamander beperken: alpenwatersalamander
Reptielen			voorkomen: hazelworm, levendbarende hagedis, beperken: ringslang

Beheertype

- Lijnvormige houtachtige beplantingen:, bomen- en struikenrij, laan, singel, houtwal, knotbomen, haag.
- Overige beplantingen: struweel, mantel, bos, bosplantsoen, hakhout.
- Solitaire beplantingen: solitaire boom, boomgroep, boomweide.

Voorwaarden

- Voor overige beplantingen geldt dat werkzaamheden tot een oppervlakte van 1000 m^2 onder de gedragscode kunnen worden uitgevoerd. Boven deze oppervlakte moet een ontheffing worden aangevraagd indien beschermde soorten schade ondervinden van de ingreep.

Planning

- Op plaatsen waar beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van de werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender (tabel 4.8). Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk (§ 4.2.2).

Tabel 4.8 Risicokalender vellen en rooien van lijnvormige groenstructuren

maand ► / ▼ soortgroep	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec
Vaatplanten												
Gg. zoogdieren								1	1	1	1	
Vleermuizen	2	2	2	2	2	2	3	3	4	4	4	4	4	4	4/5	4/5	5	5	5	5	2	2	2	2
Vogels												
Amfibieën												
Reptielen												
Ongewervelden												

1 de meest risicovolle periode (rood) is van toepassing, indien dassenburchten aanwezig zijn

2 winterrust/winterverblijfplaats

3 migratie (tussen verblijfplaatsen)

4 kraamperiode (zomerverblijfplaatsen/kraamverblijfplaatsen)

5 paarverblijfplaatsen/migratie

Algemene maatregelen

- Door een ecologisch deskundige vindt altijd vooraf controle plaats van de bomen en beplantingen die verwijderd worden, alsook van de directe omgeving. Deze controle vindt plaats maximaal vijf dagen voordat gestart wordt met de werkzaamheden.
- De velrichting wordt altijd van nabijgelegen vaste rust- en verblijfplaatsen afgewend.
- Vellingswerkzaamheden en uitsleepwerkzaamheden binnen één lijnvormige groenstructuur of beplantingsvak worden uitgevoerd in een doorlooptijd die zo kort als redelijkerwijs mogelijk is.
- De rijsnelheid van materieel wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen vluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen.
- Werkzaamheden worden zoveel mogelijk vanaf één kant uitgevoerd. Hierdoor hebben dieren de gelegenheid om te vluchten.
- Met betrekking tot de uitvoeringsmethode en toegepast materieel kiezen voor de methode die de minst mogelijke verstoring veroorzaakt.
- Bij voorkeur bij daglicht werken. Indien dat niet mogelijk is dient lichtverstoring voorkomen te worden.
- Indien sprake is van een calamiteit wordt voor het verwijderen van bomen de werkwijze gevolgd zoals beschreven in paragraaf 2.8 – bijzondere situaties.

Maatregelen grondgebonden zoogdieren

- Het vellen of rooien van bomen wordt bij voorkeur uitgevoerd buiten de kwetsbare periode van eekhoorn (januari tot en met augustus). Werkzaamheden mogen alléén tijdens de kwetsbare periode worden uitgevoerd, mits uit onderzoek is komen vast te staan dat zich in de directe omgeving geen nesten van eekhoorn bevinden.
- Bomen met eekhoornnesten blijven behouden, evenals de essentiële leefomgeving van die verblijfplaats. Dit zijn bomen in de directe omgeving van de rust- of voortplantingsplaats en essentiële voedselbomen.
- Vellingswerkzaamheden in de buurt van een boom waarvan bekend is dat die dient als vaste rust- en verblijfplaats van boommarters mogen alléén worden uitgevoerd mits 75 meter afstand tot de boom wordt aangehouden en geen significante verstoring optreedt. De werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare periode van de boommarter (1 april tot en met 31 juli) en moeten plaatsvinden onder begeleiding van een ecologisch deskundige. De vaste rust- en verblijfplaatsen van de boommarter blijven behouden, tenzij hiervoor een ontheffing is verkregen.
- Werkzaamheden in een straal van 20 meter van een bewoonde dassenburcht moeten zo veel mogelijk worden vermeden. Indien het toch nodig is werkzaamheden uit te voeren, mogen deze alléén plaatsvinden in de periode van 1 juli tot 1 december en op aangepaste wijze. De werkzaamheden worden tussen zonsopgang en zonsondergang uitgevoerd, maar niet later dan 19.00 uur en alléén als daarbij geen gebruik wordt gemaakt van rijdend materieel. Hierbij worden de volgende aandachtspunten in acht genomen:
  - Binnen 20 meter van een dassenburcht mag geen kaalkap van de beplanting plaatsvinden, omdat hierdoor de verblijfplaats ongeschikt wordt gemaakt.
  - Ingangen van de dassenburcht en wissels mogen niet beschadigd of geblokkeerd worden en/of onder hout bedolven worden.
  - De velrichting is van de burcht afgekeerd.
  - Schade aan de ondergroei moet zo veel als redelijkerwijs mogelijk is, worden voorkomen.
- Werkzaamheden binnen 50 meter van hoofdburcht worden uitgevoerd buiten de kwetsbare periode van de das (1 juli tot 1 december) en op aangepaste wijze. Werkzaamheden binnen 50 tot 20 meter van een bijburcht of vluchtpijp worden bij voorkeur buiten de kwetsbare periode uitgevoerd.
- Activiteiten binnen 50 meter van de meest nabijgelegen toegang tot de dassenburcht die tussen zonsopgang en zonsondergang (of later dan 19.00 uur als de zon later onder gaat) plaatsvinden of activiteiten binnen 200 meter van de meest nabijgelegen toegang tot de dassenburcht die tussen zonsondergang (of later dan 19.00 uur als de zon later onder gaat) en zonsopgang plaatsvinden worden op een aangepaste werkwijze uitgevoerd. Hierbij valt te denken aan:
  - Werkzaamheden zo kort mogelijk te laten duren en uitvoeren met zo min mogelijk licht, geluid en trillingen.
  - Geen (extra) werkverlichting plaatsen.
  - Vegetatiestructuur en bodem zo veel als mogelijk te ontzien tijdens de werkzaamheden.
  - Het betreden en vernielen van dassenwissels moet zo veel als mogelijk worden voorkomen

- Ingangen van de dassenburcht en wissels mogen niet beschadigd of geblokkeerd worden en/ of onder hout bedolven worden.

Voor een volledig overzicht van de maatregelen wordt verwezen naar het kennisdocument Das van BIJ12.

- Werkzaamheden in de nabijheid van een bewoonde bever- of otterburcht of oeverhol zijn tijdens de kraamtijd (kraamperiode bever: mei tot en met augustus; otter: april tot en met december) alleen toegestaan als de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt. Bij de werkzaamheden wordt een afstand van minimaal 50 meter tot de burchten aangehouden. De werkzaamheden worden tussen zonsopgang en zonsondergang uitgevoerd, maar niet later dan 19.00 uur en alléén als daarbij geen gebruik wordt gemaakt van rijdend materieel.
- Binnen 20 meter van bever- of otterburcht mag geen kaalkap van de beplanting plaatsvinden, omdat hierdoor de verblijfplaats ongeschikt wordt gemaakt.
- In provincies waarvoor geen vrijstelling voor kleine marterachtigen geldt, moeten aanvullende maatregelen worden genomen, zie hiervoor ook de handleidingen die door de desbetreffende provincies zijn opgesteld. Deze maatregelen bestaan onder andere uit:
  - Werken buiten de kwetsbare periode: Kleine marters zijn het meest kwetsbaar in de periode 15 maart tot 1 september, omdat de rustplaatsen, die gebruikt worden als voortplantingsplaats, gevoelig zijn voor verstoring. Bij mogelijke aanwezigheid van kleine marters mogen in deze periode geen verstorende activiteiten worden uitgevoerd aan rustplaatsen en nabijgelegen leefgebied. Wanneer toch in de kwetsbare periode gewerkt moet worden, dan zal voorafgaand aan de kwetsbare periode het gebied ongeschikt gemaakt moeten worden voor kleine marters. Hiermee wordt voorkomen dat er in het plangebied rustplaatsen als voortplantingsplaats in gebruik genomen worden.
  - Aanpassen werkwijze: Bij werkzaamheden moet één kant op gewerkt worden, zodat dieren altijd de mogelijkheid hebben om weg te vluchten van de werkzaamheden zonder in de verdrukking te komen
  - Faseren in ruimte en tijd: Wanneer door werkzaamheden leefgebied of rustplaatsen (tijdelijk) verdwijnen, al dan niet door verstoring, heeft het de voorkeur om gefaseerd te werken, door beplanting in te delen in stukken van 100 meter en deze om en om te rooien met een tussenliggende periode van 2 jaar;
  - Behouden leefgebied: Tijdens en na de werkzaamheden moet voldoende structuur en dekking voor deze soorten aanwezig blijven.

Maatregelen vleermuizen

- Vellingswerkzaamheden in de buurt van een boom waarvan bekend is dat die dient doet als vaste rust- en verblijfplaats van vleermuizen mogen alléén worden uitgevoerd in de periode dat de verblijfplaats in gebruik is, mits 75 meter afstand tot de boom wordt aangehouden. Werkzaamheden moeten plaatsvinden onder begeleiding van een ecologisch deskundige.
- Bomen met vaste verblijfplaatsen van vleermuizen (paar- zomer- winter of kraamverblijfplaatsen) mogen niet worden geveld, tenzij hiervoor een ontheffing is verleend.
- Ook bomen in die directe omgeving van de vaste verblijfplaats van vleermuizen, die van essentieel belang zijn voor het in stand houden van de verblijfplaats, mogen niet zonder ontheffing worden geveld. Zo moeten bomen met kraamverblijfplaatsen van de rosse vleermuis aan alle zijden beschut blijven door een cluster van minimaal 7 tot 12 bomen te handhaven. Dit ter beoordeling van de ecologisch deskundige en op basis van de kennisdocumenten van BIJ12.
- Bij het verwijderen van één of enkele bomen in een lijnvormige structuur moet door de ecologisch deskundige worden bepaald of de functionaliteit als vliegroute of essentieel foerageergebied wordt aangetast. Indien dit het geval is, moeten mitigerende maatregelen worden genomen, zoals het tijdelijk plaatsen van hoge palen of schermen (conform het kennisdocument van deze soort) totdat de functionaliteit hersteld is. Indien dit niet mogelijk is moet een ontheffing worden aangevraagd.
- Bij het verwijderen van een gehele lijnvormige structuur die dienst doet als vliegroute of essentieel foerageergebied moet altijd een ontheffing worden aangevraagd.
- Nadat een ecologisch deskundige de aanwezigheid van dieren in holten heeft uitgesloten, dienen bij het kappen of rooien van bomen met holten deze minimaal één dag te blijven liggen, met de holte naar boven zodat eventueel toch aanwezige exemplaren kunnen uitvliegen. Van belang is dat bij het vellen de bomen niet met een harde klap op de grond terechtkomen. Tevens moet er voldoende hoogte aanwezig zijn om de vleermuizen uit te kunnen laten vliegen. Hout minimaal 1 meter boven de holte zagen, zodat verblijfplaatsen van vleermuizen intact blijven.

Maatregelen vogels

- Het vellen of rooien van bomen wordt bij voorkeur uitgevoerd buiten het broedseizoen.
- Werkzaamheden mogen alléén tijdens het broedseizoen worden uitgevoerd, mits uit controle is komen vast te staan dat zich in de boom/bomen of in de directe omgeving geen broedgevallen van vogels bevinden.
- Voor vellings- en sleepwerkzaamheden in de buurt van een boom waarin een in gebruik zijnd jaarrond beschermd vogelnest is vastgesteld, moet een afstand van minstens 75 meter tot die boom worden aangehouden om de kans op verstoring van het nest of verontrusting van de vogels tot een minimum te beperken.
- Werkzaamheden moeten plaatsvinden onder begeleiding van een ecologisch deskundige.
- Bomen met 'nesten van jaarrond beschermde vogels' zijn ook buiten het broedseizoen beschermd. Deze bomen en de directe omgeving ervan (tot 75 meter) mogen niet worden geveld, tenzij hiervoor een ontheffing is verleend.

Maatregelen amfibieën en reptielen

- Wanneer het risico bestaat dat amfibieën en reptielen de beplanting als winterverblijfplaats gebruiken, mogen in de periode van 1 oktober tot en met 15 april geen stronken worden verwijderd of andere bodemwerkzaamheden worden uitgevoerd. Ook insporing van de bodem moet worden voorkomen.
- Op locaties waar heikikker of poelkikker wordt verwacht de werkzaamheden gefaseerd in ruimte en tijd uit te voeren, bijvoorbeeld door bij de kap van bomen de activiteiten over een lengte van maximaal 200 meter en minstens 5 jaar later over de volgende 200 meter uit te voeren. Voor deze werkzaamheden moet als onderdeel van het ecologisch werkprotocol een plan op maat worden gemaakt door een ecologisch deskundige
- Werkzaamheden in beplanting kunnen worden uitgevoerd wanneer aanwezige schuilmogelijkheden en dekking voor amfibieën en reptielen aanwezig blijven, bijvoorbeeld door het aanbrengen van takkenrillen, houtstapels of het laten liggen van stronken hout. Aandachtsoorten zijn heikikker, kamsalamander, boomkikker, vroedmeesterpad, hazelworm en ringslang. Ook moeten voor reptielen als ringslang en hazelworm aanwezige structuurrijke vegetatie met open plekken behouden blijven. De ecologisch deskundige stelt hiervoor een plan op als onderdeel van het ecologisch werkprotocol.

4.4.3 Graafwerkzaamheden

De graafwerkzaamheden omvatten tevens werkzaamheden ten aanzien van kabels en leidingen, het verlagen van bermen en het plaatsen van faunakerende rasters en faunatunnels.

Algemeen geldt dat onder graven ook het herstellen van de oorspronkelijke situatie aan de orde is: graafschade voorkomen en verdichting op orde brengen rekening houdend met de ecologische waarde van de berm.

In onderstaande tabel is opgenomen voor welke beschermde soorten dit werkprotocol en de onderstaande maatregelen van toepassing zijn. Ook is voor de afzonderlijke soorten aangegeven of overtredingen moeten worden voorkomen of dat de overtreding zoveel mogelijk moet worden beperkt. In alle gevallen is een ontheffing nodig bij het aantasten of wezenlijk verstoren van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats.

▼ soortgroep ►	VR soorten	HR soorten	Andere soorten
Gg. zoogdieren			voorkomen: bunzing, das, hermelijn, molmuis, wezel
Vogels	voorkomen: broedvogels		
Amfibieën		voorkomen: boomkikker, heikikker, poelkikker, vroedmeesterpad beperken: rugstreeppad	voorkomen: kamsalamander en vinpootsalamander beperken: alpenwatersalamander
Reptielen		voorkomen: zandhagedis	beperken: ringslang

Beheertype

- Wegbermen: schraalgrasland, ruigte, recreatiegras, zoomvegetatie, dijken, onderhoudspaden, (uit)zichthoeken, bebakeningsstroken, ecologische berm, heischrale vegetaties.

Planning

- Op plaatsen waar beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van de werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender (Tabel 4.10). Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk (§ 4.2.2).
- Op plaatsen waar zich beschermde ongewervelden, amfibieën, reptielen en zoogdieren bevinden, geschiedt het verwijderen van vegetatie buiten de overwinteringsperiode, de voortplantingsperiode en de trekperioden van deze soorten door te werken buiten de kwetsbare perioden zoals opgenomen in de risicokalender van dit werkprotocol.

Tabel 4.10 Risicokalender graafwerkzaamheden

maand ► / ▼ soortgroep	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec
Gg. zoogdieren												
Vogels												
Amfibieën												
Reptielen												

Algemene maatregelen

- Van tevoren ongeschikt maken van het terrein door middel van maaien, kan het doden en verwonden van deze soorten voorkomen.
- De rijsnelheid van materieel wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen vluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen.
- Werkzaamheden worden zoveel mogelijk vanaf één kant uitgevoerd. Hierdoor hebben dieren de gelegenheid om te vluchten.
- Met betrekking tot de uitvoeringsmethode en toegepast materieel kiezen voor de methode die de minst mogelijke verstoring veroorzaakt.
- Bij voorkeur bij daglicht werken. Indien dat niet mogelijk is dient lichtverstoring voorkomen te worden.

Maatregelen grondgebonden zoogdieren

- Als het gaat om het graven van sleuven ten behoeve van leidingwerk, moet voorkomen worden dat dieren tijdens migratie in de sleuf kunnen vallen en er niet meer uit kunnen komen. Dit is bijvoorbeeld mogelijk door het plaatsen van rasters of geleidingsschermen.
- Er vinden geen werkzaamheden plaats in essentieel leefgebied van grondgebonden zoogdieren. Een ecologisch deskundige dient dit areaal te bepalen en dient de leefgebieden te markeren. Versnippering van het leefgebied en barrièrewerking dienen te worden voorkomen.

Maatregelen broedvogels

- Graafwerkzaamheden vinden bij voorkeur plaats buiten de kwetsbare periode (het broedseizoen) van vogels.
- Graafwerkzaamheden mogen plaatsvinden binnen het broedseizoen van vogels, mits door onderzoek is vastgesteld dat zich op het terrein geen broedgevallen van vogels (meer) bevinden of geborgd wordt dat geen negatief effect optreedt ten aanzien van broedvogels. Een ecologisch deskundige beoordeelt of dit het geval is.
- Voor graafwerkzaamheden in de nabijheid van roofvogelnesten dient in de broedperiode een afstand van ten minste 75 meter te worden aangehouden.

- Bij de tijdelijke opslag van grond moet worden voorkomen dat soorten als oeverzwaluw gaan nestelen in de taluds. Dit kan door middel van het toepassen van flauwe taluds (> 1:3).

Maatregelen reptielen en amfibieën

- Plaatsen van amfibieschermen tijdens de uitvoering van de werkzaamheden ter voorkoming van het betreden van het werkgebied door beschermde amfibieën, reptielen en andere kleine soorten.
- Op plaatsen waar de zandhagedis wordt verwacht, vinden geen werkzaamheden plaats tijdens de voortplantingsperiode van de soort (maart tot en met juni).
- Broeihopen van ringslang dienen te worden gespaard.
- Per deelpopulatie van de rugstreeppad mag één voortplantingswater tot een maximale lengte van 500 meter, met bijbehorend landhabitat, per jaar worden aangetast. Pas als het nieuwe voortplantingswater en bijbehorend landhabitat functioneel is gebleken voor de soort, is er ruimte voor verdere ruimtelijke ontwikkelingen.
- Op locaties waar reptielen overwinteren werkzaamheden uitvoeren in april tot en met september, dit is buiten de kwetsbare periode. Na de werkzaamheden dient de locatie weer geschikt te zijn voor de soort en de functie.
- Op plaatsen waar overwinterende amfibieën worden verwacht, worden tijdens de voortplantingsperiode schermen geplaatst om te voorkomen dat amfibieën zich op de werklocatie ingraven om te overwinteren.
- Er vinden geen werkzaamheden plaats in essentieel leefgebied van amfibieën en reptielen. Een ecologisch deskundige dient dit areaal te bepalen en dient de leefgebieden te markeren. Versnippering van het leefgebied en barrièrewerking dienen te worden voorkomen.

Wanneer na het graven nog andere werkzaamheden moeten plaatsvinden op de vergraven locatie, dan worden maatregelen genomen om te voorkómen dat hervestiging van beschermde soorten op het terrein kan optreden. Dit gebeurt als volgt:

- Locaties waar de kans bestaat dat beschermde amfibieën (bijvoorbeeld rugstreeppad) het bouwrijpe terrein (opnieuw) kunnen koloniseren, worden uitgerasterd (met amfibieënraster). Dergelijke werende maatregelen dienen door een ecologisch deskundige regelmatig gecontroleerd te worden, geconstateerde afwijkingen (openingen, beschadigingen, e.d.) worden direct gemeld en direct gerepareerd of hersteld (d.w.z. op dezelfde dag).
- Het vrijhouden van het terrein van beplantingen, bijvoorbeeld door het terrein kaal te houden of dagelijks te gebruiken. Dit voorkomt voor een belangrijk deel de kolonisatie van het terrein door beschermde soorten.
- Andere methoden om te zorgen dat beschermde soorten zich niet (opnieuw) vestigen zijn het terrein tijdelijk kaal en vlak houden, het voorkomen van stagnatie van water of dagelijks te verstoren. Verstoren mag alleen worden toegepast ter voorkoming van de vestiging van soorten, maar niet ter bestrijding van al aanwezige soorten.

4.4.4 Afdammen, dempen en graven aan wateren

Hieronder vallen alle graafwerkzaamheden aan watergangen, waterpartijen en vaarwegen. Bij graafwerkzaamheden aan vaarwegen en watergangen is dit inclusief het afdammen, leegpompen en dempen. Wanneer het een nieuwe watergang betreft moet de locatie en inrichting hiervan in samenspraak met een ecologisch deskundige worden bepaald, zodat deze in de toekomst kan functioneren als nieuw leefgebied voor beschermde soorten. Wanneer beschermde planten alsook waardplanten voor vlinders lokaal in hun voorkomen bedreigd worden, worden aanvullende maatregelen genomen om dit te voorkomen.

In onderstaande tabel is opgenomen voor welke beschermde soorten dit werkprotocol en de onderstaande maatregelen van toepassing zijn. Ook is voor de afzonderlijke soorten aangegeven of overtredingen moeten worden voorkomen of dat de overtreding zoveel mogelijk moet worden beperkt. In alle gevallen is een ontheffing nodig bij het aantasten of wezenlijk verstoren van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats.

▼ soortgroep ►	VR soorten	HR soorten	Andere soorten
Vogels	voorkomen: watergebonden broedvogels		
Amfibieën			voorkomen: amfibieën (algemeen benoemd)
Reptielen			beperken: ringslang
Vissen			voorkomen: vissen (algemeen benoemd)

Beheertype

- Watergangen inclusief oevers: natte delen sloot, zaksloot, natuurvriendelijke oevers.
- Waterpartijen inclusief oevers: poelen, meren (voor zover een scheepvaartkundige functie).
- Vaarwegen inclusief oevers: kanalen.

Planning

- Op plaatsen waar beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van de werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender (Tabel 4.11). Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk (§ 4.2.2).

Tabel 4.11 Risicokalender afdammen, dempen en graven aan wateren

▼ soortgroep maand ►	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec
Vogels												
Vissen												
Amfibieën												
Reptielen												

Algemene maatregelen

- Wanneer zich beschermde soorten bevinden in watergangen/waterpartijen/vaarwegen, worden voor aanvang van de werkzaamheden ten behoeve van het dempen van deze beheertypen eerst nieuwe watergangen/waterpartijen/vaarwegen gegraven welke qua profiel of ecologisch beter aansluiten bij de desbetreffende soort.
- De nieuwe watergangen moeten (kunnen) functioneren als leefgebied voor de beschermde soorten voordat de watergangen gedempt worden. Functionaliteit van nieuwe watergang moet aangetoond kunnen worden. Locatie en inrichting nieuwe watergang worden in samenspraak met een ecologisch deskundige bepaald.
- Om watergangen geschikt te maken, is het te adviseren om (een deel van) de aanwezige waterbodem en vegetatie van de te dempen watergang te verplaatsen naar de nieuw aangelegde watergang. Indien de functionaliteit van het leefgebied niet kan worden gewaarborgd moet ontheffing worden aangevraagd.
- De rijsnelheid van materieel wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen vluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen.

- Werkzaamheden worden zoveel mogelijk vanaf één kant uitgevoerd. Hierdoor hebben dieren de gelegenheid om te vluchten.
- Met betrekking tot de uitvoeringsmethode en toegepast materieel kiezen voor de methode die de minst mogelijke verstoring veroorzaakt.
- Bij voorkeur bij daglicht werken. Indien dat niet mogelijk is dient lichtverstoring voorkomen te worden.

Maatregelen vogels

- Werkzaamheden vinden bij voorkeur plaats buiten de kwetsbare periode (het broedseizoen) van vogels. Hierbij moet rekening worden gehouden met laat broedende vogels als meerkoet.
- Werkzaamheden mogen plaatsvinden binnen het broedseizoen van vogels, mits door onderzoek is vastgesteld dat zich op het terrein geen broedgevallen van vogels (meer) bevinden of geborgd wordt dat geen negatief effect optreedt ten aanzien van broedvogels. Een ecologisch deskundige beoordeelt of dit het geval is. Voor graafwerkzaamheden in de nabijheid van roofvogelnesten in de broed periode dient een afstand van ten minste 75 meter te worden aangehouden.
- Jaarrond beschermde nesten van vogels mogen niet worden aangetast. Indien dit aan de orde is, dan is voor de werkzaamheden een ontheffing noodzakelijk.

Maatregelen vissen

- Werkzaamheden worden bij voorkeur uitgevoerd in september of oktober. Dat wil zeggen na de voortplantingsperiode van vissen en vóór de periode dat vissen minder actief zijn als gevolg van lage temperaturen. Dit is ook buiten de periode dat nog visbroed aanwezig kan zijn, welke kwetsbaar is in dit vroege levensstadium. Wanneer dit niet mogelijk is én wanneer er schade aan beschermde soorten wordt veroorzaakt dient een ontheffing aangevraagd te worden.
- Indien beschermde vissoorten aanwezig zijn, moet voor het dempen of afdammen van een watergang altijd een ontheffing worden aangevraagd.
- Indien geen beschermde soorten aanwezig zijn, wordt bij het dempen van een watergang het water één richting uitgedreven naar een naastliggende sloot, opdat aanwezige vissen kunnen ontsnappen. Deze maatregel kan alleen worden toegepast, indien de aangrenzende sloot of watergang geschikt alternatief habitat vormt. Als dit niet het geval is, moeten de aanwezige soorten worden weggevangen en verplaatst naar een geschikte habitat.
- In het geval het niet mogelijk is om het water één richting op te drijven (bijv. het dempen van een vijver of een solitaire poel), dan wordt de waterdiepte verlaagd en de niet beschermde vissen en overige fauna worden verplaatst naar geschikt leefgebied (zorgplicht).

Maatregelen amfibieën en reptielen

- Werkzaamheden worden bij voorkeur uitgevoerd in september of oktober. Dat wil zeggen na de voortplantingsperiode van amfibieën en reptielen en vóór de winterslaap van amfibieën en reptielen. Dit is ook buiten de periode dat nog amfibielarven en eieren van de ringslang aanwezig kunnen zijn, welke kwetsbaar zijn in dit vroege levensstadium. Wanneer dit niet mogelijk is én wanneer er schade aan beschermde soorten wordt veroorzaakt dient een ontheffing aangevraagd te worden.
- Bij het leegpompen van een watergang of waterpartij met beschermde amfibieën worden amfibieën tijdig weggevangen en in de directe omgeving in een geschikt biotoop overgeplaatst.
- Bij het dempen van een watergang wordt het water één richting uitgedreven naar een naastliggende sloot, opdat aanwezige amfibieën kunnen ontsnappen. Deze maatregel kan alleen worden toegepast, indien de aangrenzende sloot of watergang geschikt alternatief habitat vormt. Als dit niet het geval is, moeten de aanwezige soorten worden weggevangen en verplaatst naar een geschikte habitat.
- Bij het dempen van een watergang moet door een ecologisch deskundige worden beoordeeld of voldoende leefgebied voor amfibieën en reptielen overblijft. Indien dat niet het geval is, moet bestaand leefgebied worden verbeterd of nieuwe wateren worden gegraven.

4.4.5 Sloop en renovatie van bouw- en kunstwerken

Hieronder vallen alle sloop- en renovatiewerkzaamheden aan bouw- en kunstwerken. Bouw- en kunstwerken kunnen van belang zijn voor de volgende soortengroepen: (muur)planten, (broed)vogels (zoals huismus, uilen, zwaluwen, grote gele kwikstaart en spreeuwen, duiven, kauwen en lijsterachtigen), zoogdieren (vleermuizen en steenmarter) en reptielen (muurhagedis) en insecten (bv. kever- en vlindersoorten). Vooral oude gebouwen vormen een geschikt leefgebied of verblijfplaats voor deze soorten. Sloopwerkzaamheden, het dichtma-

ken van scheuren en open stootvoegen en het vervangen van dakpannen mogen daarom niet zonder onderzoek worden uitgevoerd.

In onderstaande tabel is opgenomen voor welke beschermde soorten dit werkprotocol en de onderstaande maatregelen van toepassing zijn. Ook is voor de afzonderlijke soorten aangegeven of overtredingen moeten worden voorkomen of dat de overtreding zoveel mogelijk moet worden beperkt. In alle gevallen is een ontheffing nodig bij het aantasten of wezenlijk verstoren van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats.

▼ soortgroep ►	VR soorten	HR soorten	Andere soorten
Vaatplanten			voorkomen: muurplanten (schubvaren, groensteelvaren en blaasvaren)
Gg. zoogdieren			beperken: steenmarter
Vleermuizen		voorkomen: gewone baardvleermuis, bosvleermuis, Brandt's vleermuis, franjestaart, gewone grootoorvleermuis, grijze grootoorvleermuis, ingekorven vleermuis, kleine dwergvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, tweekleurige vleermuis en watervleermuis beperken: gewone dwergvleermuis en ruige dwergvleermuis	
Vogels	voorkomen: gierzwaluw, grote gele kwikstaart, huismus, kerkuil, slechtvalk en algemene broedvogels		
Amfibieën		voorkomen: overwinterende amfibieën	voorkomen: overwinterende amfibieën
Reptielen		voorkomen: muurhagedis	beperken: ringslang

Beheertype

- Bouw- en kunstwerken: gebouwen, kunstwerken, artistieke kunstwerken, viaducten, bruggen, duikers, oeverconstructies (inclusief oeverbeschoeiing), rotondes, riool, verlichting (zoals het aanpassen van de soort verlichting, verlichting waar deze eerst niet aanwezig was of extra verlichting).

Voorwaarden

- Dit werkprotocol is niet toepasbaar voor de realisatie van nieuwbouw in verband met de beperkte voorspelbaarheid.

Planning

- Op plaatsen waar beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van de werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender (Tabel 4.12). Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk (§ 4.2.2).

Tabel 4.12 Risicokalender sloop en renovatie van bouw- en kunstwerken

maand ► / ▼ soortgroep	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec
Vaatplanten												
Gg. zoogdieren												
Vleermuizen	1	1	1	1	2	2	3	3	4	4	1	1
Vogels												
Vissen												
Reptielen												

1 winterrust/winterverblijfplaats

2 migratie (tussen verblijfplaatsen)

3 kraamperiode (zomerverblijfplaatsen/kraamverblijfplaatsen)

4 paarverblijfplaatsen/migratie

Algemene maatregelen

De onderstaande opsomming is niet limitatief en gericht op de algemene zorgvuldigheid bij het uitvoeren van de werkzaamheden.

- Bouw- en kunstwerken worden vóór de ingreep onderzocht op het voorkomen van onder meer vogels (bijvoorbeeld uilen, huismussen, (gier)zwaluwen en grote gele kwikstaart), reptielen, steenmarters en vleermuizen. Indien vleermuizen (mogelijk) gebruik maken van het gebouw, is jaarrond onderzoek nodig.
- Het plaatsen van nieuwe verlichtingspunten (b.v. bij renovatiewerkzaamheden) of het aanpassen van de verlichting nabij invlieg-openingen en/of andere functies of onderdelen van het leefgebied van vleermuizen valt niet onder de vrijstelling van deze gedragscode en moet separaat worden beoordeeld. Indien dit leidt tot negatieve effecten op vleermuizen of functies voor vleermuizen (vaste rust- en/of verblijfplaatsen, vaste vliegroutes of essentieel foerageergebied) dient een ontheffing te worden aangevraagd.
- Indien bemaling wordt toegepast, beperken effecten zich mogelijk niet alleen tot de waterlichamen en hun oevers, maar kunnen zij ook effect geven op de ruimere omgeving. Dit moet door een ecologisch deskundige worden onderzocht. Bemaling is immers een veel toegepaste werkwijze bij dit soort werkzaamheden.
- Werkzaamheden worden zoveel mogelijk vanaf één kant uitgevoerd. Hierdoor hebben dieren de gelegenheid om te vluchten.
- Met betrekking tot de uitvoeringsmethode en toegepast materieel kiezen voor de methode die de minst mogelijke verstoring veroorzaakt.
- Bij voorkeur bij daglicht werken. Indien dat niet mogelijk is dient lichtverstoring voorkomen te worden.

Maatregelen vaatplanten

- Groeiplaatsen van beschermde muurplanten worden in stand gehouden. Veel muurplanten behoren tot de beschermde soorten.

Maatregelen vissen

- Bij werkzaamheden in het water (zoals aan remmingswerken) wordt, indien beschermde vissen voorkomen of op voorhand niet uit te sluiten zijn, buiten de voortplantingsperiode en winterrust van vissen gewerkt (dat wil zeggen van eind augustus tot en met begin november).

Maatregelen grondgebonden zoogdieren

- Op locaties waar de steenmarter aanwezig is, worden geen werkzaamheden uitgevoerd ten tijde van het voortplantingsseizoen van de steenmarter. Dit loopt globaal van maart tot en met augustus. De aantasting van een kraamverblijf of andere vaste rust- of verblijfplaats van de steenmarter is ontheffing plichtig.

Maatregelen vleermuizen

- Indien (mogelijk) vleermuizen gebruik maken van een gebouw, dient onderzocht te worden om welk type verblijfplaats het gaat en in welke periode vleermuizen gebruik maken van het gebouw. Het betreft een jaarrond onderzoek conform het vigerende vleermuizenprotocol. Pas daarna kan de planning, op basis van te nemen mitigerende maatregelen, worden bepaald.
- Werkzaamheden moeten plaatsvinden buiten de periode waarin vleermuizen gebruik maken van het gebouw als paar-, zomer- of winterverblijfplaats (zie risicokalender).
- Wanneer de kans bestaat dat de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats of leefgebied van vleermuizen wordt aangetast, moet altijd een ontheffing worden aangevraagd.

Maatregelen vogels

- Bij gebouwen en kunstwerken met rust of voortplantingsplaatsen van jaarrond beschermde vogelsoorten worden geen werkzaamheden uitgevoerd óf worden deze delen gemarkeerd en ontzien tijdens de werkzaamheden. Voor deze nesten geldt dat de functie behouden moeten blijven. Hierbij moeten invliegopeningen voor gierzwaluw, huismus en kerkuil behouden blijven evenals nestlocaties van grote gele kwikstaart.
- Indien jaarrond beschermde nesten of in gebruik zijnde niet jaarrond beschermde nesten aanwezig zijn, moet gewerkt worden buiten de periode dat deze in gebruik zijn. Globaal kan hierbij het broedseizoen worden aangehouden dat loopt van 15 maart tot en met 15 juli. Wel dient men alert te zijn op soorten die buiten het indicatieve broedseizoen kunnen broeden.
- Verstoring van broedgevallen door werkzaamheden in de directe omgeving van deze gebouwen en kunstwerken dient te worden voorkomen of er dienen maatregelen getroffen te worden om dat te voorkomen door bijvoorbeeld het aanbrengen van een beschermingszone.

Maatregelen amfibieën en reptielen

- Bij (delen van) gebouwen waar overwintering plaatsvindt, worden geen werkzaamheden uitgevoerd in de kwetsbare winterrustperiode. De winterrustperiode is van oktober tot en met maart. Werkzaamheden mogen niet leiden tot veranderingen in het interne klimaat en toegangen tot de ruimte waar soorten gebruik van maken mogen niet worden dicht gezet.

Wanneer na het slopen van gebouwen en kunstwerken nog andere werkzaamheden moeten plaatsvinden op dezelfde locatie, dan worden maatregelen genomen om te voorkómen dat hervestiging van beschermde soorten op het terrein kan optreden. Dit gebeurt als volgt:

- In perioden dat niet of nauwelijks gewerkt wordt toch activiteiten in het plangebied uitvoeren waardoor vestiging van beschermde soorten wordt voorkomen omdat er niet voldoende rust is. Verstoren mag alleen worden toegepast ter voorkoming van vestiging van soorten, maar niet ter bestrijding van aanwezige soorten. Houd voor en tijdens het broedseizoen kruidachtige vegetaties die grote oppervlakten beslaan en oever- en rietvegetaties kort door deze regelmatig te maaien. Dit voorkomt dat (grondbroedende) vogels zich op de projectlocatie zullen nestelen. Andere methoden om te zorgen dat beschermde soorten zich niet (opnieuw) vestigen zijn het terrein tijdelijk kaal en vlak houden, het voorkomen van stagnatie van water of dagelijks te verstoren. Sluit watergangen tijdig af van het watersysteem waardoor beschermde soorten watergebonden dieren zoals vissen en amfibieën zich niet makkelijk kunnen vestigen in het plangebied. Verstoren mag alleen worden toegepast ter voorkoming van de vestiging van soorten, maar niet ter bestrijding van al aanwezige soorten.

4.4.6 Aanleggen wegen en verhardingen binnen de bebakeningstrook

Hiertoe behoren het verleggen, (aansluitend) uitbreiden of reconstrueren van wegen en verhardingen binnen de bebakeningsstrook. Bij deze werkzaamheden worden algemene broedvogels, beschermde zoogdieren en reptielen in de te hanteren werkwijze ontzien.

In onderstaande tabel is opgenomen voor welke beschermde soorten dit werkprotocol en de onderstaande maatregelen van toepassing zijn. Ook is voor de afzonderlijke soorten aangegeven of overtredingen moeten worden voorkomen of dat de overtreding zoveel mogelijk moet worden beperkt. In alle gevallen is een ontheffing nodig bij het aantasten of wezenlijk verstoren van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats.

▼ soortgroep ►	VR soorten	HR soorten	Andere soorten
Vleermuizen		voorkomen: vleermuizen (algemeen benoemd)	
Vogels	voorkomen: oeverzwaluw, broedvogels (algemeen benoemd)		
Amfibieën			voorkomen: migrerende amfibieën
Reptielen		voorkomen: zandhagedis	voorkomen: hazelworm, levendbarende hagedis

Beheertype

- Wegen en verhardingen: opstel- en uitvoegstroken, rotondes, riool, verlichting (waar deze eerst niet aanwezig was).

Voorwaarden

- Voor nieuwe wegen en verdubbelingen buiten de bebakeningsstrook moet altijd ontheffing worden aangevraagd wanneer de werkzaamheden een negatieve invloed hebben op HRL-soorten, VRL-soorten, artikel 3.10 beschermde vlindersoorten en minder mobiele reptielen.

Planning

- Op plaatsen waar beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van het verharden van het terrein (zoals het verwijderen van bomen en beplantingen en graafwerkzaamheden) afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van risicokalenders. Raadpleeg hiervoor de volgende werkprotocollen en risicokalenders van andere werkzaamheden:
  - Voor werkzaamheden aan bestaande watergangen worden de risicokalender en de werkprotocollen van de activiteit 'afdammen, dempen en graven aan wateren' gevolgd (zie § 4.4.4).
  - Werkzaamheden ten behoeve van het verharden van het terrein, zoals het verwijderen van aanwezige bomen en beplantingen en graafwerkzaamheden, vallen onder de desbetreffende werkprotocollen in deze gedragscode (zie hiervoor respectievelijk de werkprotocollen 4.4.2 en 4.4.3.).

Algemene maatregelen

- Bij het benutten van de huidige bebakeningsstrook voor de aanleg van wegen en verhardingen moet er rekening mee worden gehouden dat aansluitend langs de verharding opnieuw een bebakeningsstrook komt te liggen, die mogelijk buiten de grenzen van de huidige bebakingsstrook reikt. De invloeden van de wegverharding waren in deze zone voorheen beperkt, maar deze zal veranderen. Ook het beheer zal mogelijk wijzigen, doordat intensiever wordt gemaaid. Hier dient daarom zorgvuldig onderzocht te worden welke natuurwaarden aanwezig zijn. De maatregelen in dit werkprotocol moeten dan ook worden betrokken op de nieuwe bebakeningsstrook.
- Bouwwerkzaamheden vinden bij voorkeur plaats in de daglichtperiode, opdat verstoring van de omgeving door verlichting wordt voorkomen. Bij nachtelijke verlichting van de bouwplaats wordt uitstraling naar de omgeving voorkomen.
- De rijsnelheid van materieel wordt zo afgesteld dat dieren zo veel mogelijk kunnen vluchten. Bij voorkeur wordt stapvoets gereden. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen.
- Werkzaamheden worden zoveel mogelijk vanaf één kant uitgevoerd. Hierdoor hebben dieren de gelegenheid om te vluchten.

- Met betrekking tot de uitvoeringsmethode en toegepast materieel kiezen voor de methode die de minst mogelijke verstoring veroorzaakt.
- Bij voorkeur bij daglicht werken. Indien dat niet mogelijk is dient lichtverstoring voorkomen te worden.

Maatregelen vogels

- Indien broedvogels aanwezig kunnen zijn, die nestelen op portalen of lantaarnpalen en dergelijke, worden de werkzaamheden buiten het broedseizoen uitgevoerd om verstoring als gevolg van de werkzaamheden in de bebakeningsstrook te voorkomen. Indien dit niet mogelijk is, wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een controle uitgevoerd op de aanwezigheid van dergelijke broedende vogels.
- Voorkom de aanwezigheid van steile taluds bij aanleg van gronddepots zodat oeverzwaluwen zich niet vestigen. Dit kan door het toepassen van flauwe taluds (> 1:3).
- Voor overige maatregelen voor vogels wordt verwezen naar de werkprotocollen, genoemd onder planning.

Maatregelen vleermuizen

- Het plaatsen van nieuwe verlichtingspunten of het aanpassen van de verlichting nabij invlieg-openingen en/of andere functionele onderdelen van het leefgebied van vleermuizen valt niet onder de vrijstelling van deze gedragscode en moet separaat worden beoordeeld. Indien dit leidt tot negatieve effecten op vleermuizen of functies voor vleermuizen (vaste rust- en/of verblijfplaatsen, vaste vliegroutes of essentieel foerageergebied) dient een ontheffing te worden aangevraagd.
- Voor overige maatregelen voor vleermuizen wordt verwezen naar de werkprotocollen, genoemd onder planning.

Maatregelen reptielen en amfibieën

- Indien maatregelen worden uitgevoerd in het leefgebied van zandhagedis, levendbarende hagedis en hazelworm wordt in de kwetsbare periode rekening gehouden met zonnende exemplaren in de bebakeningsstrook, door één richting in te werken en langzaam te werken, hebben exemplaren voldoende tijd om te vluchten.
- Op locaties waar migratie van amfibieën (paddentrek) plaatsvindt, mogen de werkzaamheden in de migratieperiode geen barrière vormen voor trekkende dieren. Op deze locaties wordt in de migratieperiode alleen overdag gewerkt en moeten aanwezige amfibieëntunnels en verbindingen te allen tijde functioneel blijven.

4.5 Werkprotocol omgang beschermde soorten bij bestrijding en of beheersing ziekten, plagen en invasieve soorten

Het gaat hierbij om de omgang met beschermde soorten tijdens de bestrijding en of beheersing van niet beschermde soorten waar mogelijk beschermde soorten negatieve effecten van kunnen ondervinden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan bestrijding van Japanse duizendknoop, Amerikaanse vogelkers, eikenprocessierups en grote waternavel. Uitgezonderd de eikenprocessierups zijn de eerder genoemde soorten invasieve exoten. Het bestrijden van de invasieve exoten zelf, zoals bedoeld onder artikel 3.19 van de Wnb, valt niet onder de reikwijdte van deze gedragscode.

Het werkprotocol bij bestrijding en of beheersing van ziekten, plagen en invasieve soorten heeft zowel betrekking op activiteiten die worden gezien als beheer en onderhoud als kleinschalige ruimtelijke ingrepen. De bestrijding en of beheersing van ziekten en plagen kan onderdeel uitmaken van het reguliere beheer en onderhoud, maar kan ook leiden tot kleinschalige ruimtelijke ingrepen. Ook het aanpassen van het beheer ter voorkoming van de verspreiding van invasieve soorten wordt gezien als een ruimtelijke ingreep.

Beheertype

- Bestrijding en of beheersing van ziekten, plagen en invasieve soorten: het actief bestrijden of het beheren (voorkomen van verspreiding) van invasieve exoten.

Voorwaarden

- Bij het aantasten van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats of leefgebied van beschermde soorten moet altijd een ontheffing aangevraagd worden.
- Dit werkprotocol beschrijft hoe om moet worden gegaan met de aanwezigheid van beschermde soorten tijdens activiteiten die plaatsvinden tijdens de bestrijding van ziekten, plagen en invasieve soorten. De wijze van bestrijding valt buiten de scope van de gedragscode. Hiervoor wordt verwezen naar de beschikbare landelijk en regionale protocollen.

Planning

- Op plaatsen waar beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van de werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van risicokalenders. Raadpleeg hiervoor de risicokalenders van andere werkzaamheden. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalenders wordt verwezen naar de algemene inleiding van dit hoofdstuk (§ 4.2.2).
- Voor werkzaamheden als het aanpassen van maaibeheer of het verwijderen van beplanting ten behoeve van de bestrijding van invasieve soorten worden de risicokalenders gevolgd zoals opgenomen in de werkprotocollen ‘maaien van bermen’ en ‘vellen en rooien van bomen en beplantingen’.
- Voor de bestrijding van invasieve waterplanten wordt de risicokalender gevolgd die is opgenomen in het werkprotocol ‘schonen van vaarwegen, watergangen en -partijen’.

Maatregelen en specifieke locaties

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast. De onderstaande opsomming is niet limitatief en gericht op de algemene zorgvuldigheid bij het uitvoeren van de werkzaamheden.

- Belangrijk aandachtspunt is dat (omdat het een kleinschalige ruimtelijke ingreep betreft) beoordeeld wordt of de aanpassing van het beheer leidt tot wezenlijke invloed op de staat van instandhouding van de beschermde soorten.
- Op locaties waar andere beschermde soorten voorkomen mag geen gebruik gemaakt worden van maatregelen waarmee deze andere beschermde soorten geschaad kunnen worden.
- Ter bestrijding van de ziekten, plagen en invasieve soorten mag niet met (zowel chemische als biologische) middelen gespoten worden op plaatsen waar beschermde soorten voorkomen.
- Voorafgaand aan de bestrijding van ziekten, plagen en invasieve soorten moet een ecologisch deskundige worden ingeschakeld, die de effecten op beschermde soorten beoordeelt en mitigerende maatregelen benoemt. Indien beschermde soorten schade ondervinden van de bestrijding moet een ontheffing worden aangevraagd. Indien het niet leidt tot schade of verstoring aan beschermde soorten, kan de bestrijding ook onder de gedragscode worden toegepast.
- Invasieve exoten kunnen een bedreiging voor de inheemse biodiversiteit vormen. Dat betekent dat bij de bestrijding van deze soorten in het kader van de gedragscode rekening gehouden moet worden met beschermde soorten maar dat omgekeerd bij het verrichten van maatregelen ten behoeve van bestendig beheer en onderhoud en kleinschalige ruimtelijke ingrepen voorkomen moet worden dat door onkundig handelen invasieve exoten verder verspreid worden.
- Indien op de locatie van de werkzaamheden invasieve exoten aanwezig zijn, moet worden voorkomen dat deze worden verspreid. Deze invasieve exoten kunnen namelijk een negatieve invloed hebben op de van nature aanwezige planten en dieren. Hiertoe moet een plan op maat gemaakt worden voor de omgang met invasieve exoten.

Literatuurlijst

Overzicht van geraadpleegde bronnen.

- BTL Advies B.V., 2013. Gedragscode provinciale infrastructuur; in het kader van de Flora- en faunawet, in opdracht van Interprovinciaal Overleg (IPO) Vakberaad Beheer en Bouw, definitief d.d. 16 januari 2013.
- Conventie van Bern: op 19 september 1979 te Bern tot stand gekomen Verdrag inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijke leefmilieus (Trb. 1980, 60), naar de tekst zoals deze bij dat verdrag is vastgesteld
- Conventie van Bonn: op 23 juni 1979 te Bonn tot stand gekomen Verdrag inzake de bescherming van trekkende wilde diersoorten (Trb. 1980, 145) naar de tekst zoals deze bij dat verdrag is vastgesteld
- Dienst Regelingen, Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, voorbeeld van evaluatievragen ter beoordeling van het gebruik van de gedragscode.
- Habitatrichtlijn: richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (PbEG 1992 L 206)
- IPC Groene Ruimte, 2014. Gedragscode Flora- en faunawet bestendig beheer en onderhoud groenvoorzieningen (voor Stadswerk/vhg), Arnhem.
- Kennisdocumenten van BIJ12: geraadpleegd waar nodig voor bever, buizerd, das, gewone dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis, gierzwaluw, grote modderkruiper, heikikker, huismus, kamsalamander, kerkuil, levendbarende hagedis, noordse woelmuis, poelkikker, roek, rosse vleermuis, rugstreeppad, ruige dwergvleermuis, steenuil, watervleermuis, zandhagedis.
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, Handreiking bij het opstellen van gedragscodes soortenbescherming, artikel 3.31 van de Wet natuurbescherming, versie D2.0, augustus 2018.
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, Indicatieve reikwijdte voor ruimtelijke ingrepen onder gedragscodes, versie 2.0, juli 2019.
- Rijkswaterstaat, Gedragscode soortenbescherming Rijkswaterstaat, 2018.
- Stadswerk, Gedragscode Soortbescherming voor gemeenten, 22 april 2020, bijgesteld op 7 juli 2020
- Unie van Waterschappen, Gedragscode Wet natuurbescherming voor Waterschappen, onderdeel soortenbescherming, bestendig beheer en onderhoud, d.d. 22 januari 2019.
- Vogelrichtlijn: richtlijn 2009/147/EG van het Europees parlement en de Raad van 30 november 2009 inzake het behoud van de vogelstand (PbEU 2010, L 20).
- Wet natuurbescherming: regels ter bescherming van de natuur, Stb. 2016/34.
- Zoogdiervereniging, Handreiking kleine marterachtigen in relatie tot soortbescherming, 11 oktober 2017.

Bijlage 1 – Wettelijk kader

De Wet natuurbescherming en de daarbij behorende Algemene Maatregelen van Bestuur (hierna: AMvB) en ministeriële regelingen vormen het wettelijk kader voor de bescherming van inheemse soorten planten en dieren. In deze bijlage worden kort de bepalingen uit de Wet natuurbescherming besproken die voor de gedragscode van belang zijn.

De volledige en actuele tekst van de Wet natuurbescherming en relevante besluiten en regelingen zijn te vinden op de website http://wetten.overheid.nl.

De Wet natuurbescherming

Sinds 1 januari 2017 is de juridische bescherming van natuurwaarden geregeld in de Wet natuurbescherming (Wnb). Deze wet kent aparte hoofdstukken over gebiedenbescherming, soortenbescherming en bescherming van hout en houtopstanden. Voorheen was het soortenbeschermingsregime uit de Vogelrichtlijn (VRL) en Habitatrichtlijn (HRL) opgenomen in de Flora- en faunawet. Samen met de Natuurbeschermingswet 1998 en de Boswet is deze wet opgegaan in de Wnb. Het Rijksbeleid ten aanzien van gebieden die vallen onder het Natuurnetwerk Nederland (NNN) – voorheen de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) – is niet opgenomen in de Wnb. Dit blijft een apart toetsingsspoor met een eigen procedure.

Ten aanzien van de soortenbescherming gelden enkele verbodsbepalingen, die alleen met een verleende ontheffing mogen worden overtreden. Deze activiteiten die mogelijk schade aan (beschermde) soorten toebrengen, worden verderop in deze bijlage besproken. Het bevoegd gezag voor deze ontheffingen is de provincie van het gebied waar de handeling (voor het grootste deel) wordt uitgevoerd. In sommige gevallen is het ministerie van Economische Zaken (EZ) bevoegd. Ontheffing kan in dat geval worden aangevraagd via de Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland (RVO).

Het wettelijk kader voor deze gedragscode is hoofdstuk 3 uit de Wet natuurbescherming: Soorten. Artikel 3.31 van deze wet biedt de mogelijkheid om een gedragscode op te stellen als alternatief voor de bovengenoemde ontheffingsplicht. De gedragscode is vormvrij, maar dient wel te zijn gebaseerd op een of meer in de wet genoemde belangen. De gedragscode dient tevens door de Minister van Economische Zaken te zijn goedgekeurd.

Algemene zorgplicht

In de Wet natuurbescherming is natuurvriendelijk werken, voor alle in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving, het uitgangspunt. Dit betekent dat het kabinet het van belang acht om de eigen verantwoordelijkheid voor het behoud en de bescherming van de natuur tot uitdrukking te brengen.

De wet spreekt hierbij van een ‘algemene zorgplicht’ (artikel 1.11). Het uitgangspunt van de zorgplicht is dat iedereen alle handelingen die nadelige gevolgen kunnen hebben voor alle in het wild levende planten en dieren, hun directe leefomgeving of een Natura 2000-gebied achterwege laat. Dat brengt met zich dat een eenieder op de hoogte dient te zijn van de aanwezige natuurwaarden, de kwetsbaarheid ervan en de mogelijke gevolgen daarop van zijn handelen.

Vanuit deze zorgplicht dient iedereen dus ‘voldoende zorg’ in acht te nemen voor alle in het wild voorkomende planten en dieren (en dus niet alleen de beschermde) en hun leefomgeving. De algemene zorgplicht geldt in beginsel overal, dus ook op plaatsen waar het gebruik van de gedragscode niet nodig is omdat juridisch beschermde soorten ontbreken. Op plaatsen waar zich wel juridisch beschermde soorten bevinden, geldt het gebruik van de gedragscode als een invulling van de algemene zorgplicht. De Memorie van Toelichting bij de wet geeft aan dat de handeling alleen kan worden uitgevoerd als het niet-uitvoeren van werkzaamheden redelijkerwijs niet kan worden gevergd. Dan zullen wel alle redelijke, noodzakelijke maatregelen genomen moeten zijn om mogelijk nadelige gevolgen te voorkomen. Daarnaast zal de initiatiefnemer bij de uitvoering van de werkzaamheden steeds alert moeten zijn dat negatieve gevolgen niet optreden. Als nadelige gevolgen toch niet zijn te voorkomen, moet hij of zij volgens artikel 1.11 maatregelen treffen om deze gevolgen zoveel mogelijk te beperken of, als schade toch is opgetreden, deze ongedaan te maken. De wetgever schrijft hier overigens geen specifieke maatregelen voor en laat een grote verantwoordelijkheid bij de initiatiefnemer van een project.

Verbodsbepalingen

Naast de algemene zorgplicht die voor alle in het wild levende planten en dieren geldt, zijn voor beschermde soorten specifieke verbodsbepalingen van toepassing. Deze verbodsbepalingen, die handelingen die het voortbestaan van beschermde planten- en diersoorten in gevaar kunnen brengen verbieden, is een belangrijk onderdeel van de Wet natuurbescherming. Deze verboden zorgen ervoor dat in het wild levende beschermde soorten zoveel mogelijk met rust worden gelaten. De Wet natuurbescherming kent ten aanzien van de directe bescherming van individuen en populaties drie verschillende beschermingsregimes, die hieronder worden toegelicht.

Vogelrichtlijnsoorten

Alle van nature in Nederland in het wild levende vogels

- Het is verboden opzettelijk vogels te doden of te vangen (artikel 3.1 lid 1).
- Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen (artikel 3.1 lid 2).
- Het is verboden eieren van vogels te rapen en deze onder zich te hebben (artikel 3.1 lid 3).
- Het is verboden vogels opzettelijk te storen (artikel 3.1 lid 4).
- Het verbod om te verstoren is niet van toepassing indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort (artikel 3.1 lid 5).

Habitatrichtlijnsoorten

In het wild levende dieren van soorten, genoemd in bijlage IV, onderdeel a, bij de Habitatrichtlijn, bijlage II bij het Verdrag van Bern of bijlage I bij het Verdrag van Bonn.

- Het is verboden de dieren in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen (artikel 3.5 lid1).
- Het is verboden dieren opzettelijk te verstoren (artikel 3.5 lid 2).
- Het is verboden eieren opzettelijk te vernielen of te rapen (artikel 3.5 lid 3).
- Het is verboden voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren te beschadigen of te vernielen (artikel 3.5 lid 4).
- Het is verboden planten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen (artikel 3.5 lid 5).

Andere soorten

Dit betreft de in bijlage A van de Wet natuurbescherming genoemde, nationaal beschermde, soorten.

- Het is verboden dieren opzettelijk te doden of te vangen (artikel 3.10 lid 1a).
- Het is verboden vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen opzettelijk te beschadigen of te vernielen (artikel 3.10 lid 1b).
- Het is verboden planten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen (artikel 3.1 lid 1c).
- Deze verboden zijn niet van toepassing op de bosmuis, de huisspitsmuis en de veldmuis voor zover deze dieren zich in of op gebouwen of daarbij behorende erven of roerende zaken bevinden (artikel 3.10 lid 3).

Ontheffings- en vrijstellingsbepalingen

Overtreding van de verbodsbepalingen is alleen mogelijk met ontheffing. Deze wordt onder bepaalde voorwaarden door het bevoegd gezag afgegeven. Deze voorwaarden staan hieronder genoemd.

Vogelrichtlijnsoorten

Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend, indien is voldaan aan elk van de volgende voorwaarden:

- Er geen andere bevredigende oplossing bestaat (artikel 3.3 lid 4a), en;
- Zij nodig is (artikel 3.3 lid 4b):
  - In het belang van de volksgezondheid of openbare veiligheid, of
  - In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer, of
  - Ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren, of

    - Ter bescherming van flora of fauna, of
    - Voor onderzoek of onderwijs, het uitzetten of herinvoeren van soorten, of voor de daarmee samenhang en de teelt, of
    - Om het vangen, het onder zich hebben of elke andere wijze van verstandig gebruik van bepaalde vogels in kleine hoeveelheden selectief en onder strikt gecontroleerde omstandigheden toe te staan, en
- De maatregelen niet leiden tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort (artikel 3.3 lid 4c).

Habitatrichtlijnsoorten

Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend, indien is voldaan aan elk van de volgende voorwaarden:

- Er geen andere bevredigende oplossing bestaat (artikel 3.8 lid 5a), en;
- Zij nodig is (artikel 3.8 lid 5b):
    - In het belang van de bescherming van de wilde flora of fauna of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats, of
    - Ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom, of
    - In het belang van de volksgezondheid, de openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten, of
    - Voor onderzoek of onderwijs, repopulatie of herintroductie van deze soorten, of voor de daarmee benodigde kweek, met inbegrip van de kunstmatige vermeerdering van planten, of
    - Om het onder strikt gecontroleerde omstandigheden mogelijk te maken op selectieve wijze en binnen bepaalde grenzen een beperkt, bij de ontheffing of vrijstelling vastgesteld aantal van bepaalde dieren of planten van de aangewezen soort te vangen, te plukken of onder zich te hebben, en
- De maatregelen niet leiden tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort (artikel 3.8 lid 5c).

Andere soorten

Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend, indien is voldaan aan elk van de volgende voorwaarden:

- Zij nodig is (artikel 3.10 lid 2):
    - in het kader van de ruimtelijke inrichting of ontwikkeling van gebieden of van kleinschalige bouwactiviteiten, met inbegrip van het daarop volgende gebruik van het gebied of het gebouwde, of
    - ter voorkoming van schade of overlast, met inbegrip van schade aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen, of
    - ter beperking van de omvang van de populatie van dieren, in verband met door deze dieren ter plaatse en in het omringende gebied veelvuldig veroorzaakte schade of in verband met de maximale draagkracht van het gebied waarin de dieren zich bevinden, of
    - ter voorkoming of bestrijding van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren, of
    - in het kader van bestendig beheer of onderhoud in de landbouw of bosbouw, of
    - in het kader van bestendig beheer of onderhoud aan vaarwegen, watergangen, waterkeringen, waterstaatswerken, oevers, vliegvelden, wegen, spoorwegen of bermen, of in het kader van natuurbeheer, of
    - in het kader van bestendig beheer of onderhoud van de landschappelijke kwaliteiten van een bepaald gebied, of
    - in het algemeen belang, of
    - bij bestendig gebruik.

In een aantal gevallen is een ontheffing echter niet nodig, namelijk indien de handelingen worden uitgevoerd ter uitvoering van een instandhoudingsmaatregel of een passende maatregel als bedoeld in artikel 2.2 van de Wet (ten gunste van een instandhoudingsdoel in een natura 2000-gebied), welke zijn beschreven in en worden verricht overeenkomstig een Natura 2000-beheerplan. Echter, ook in deze gevallen dient aan een aantal voorwaarden te worden voldaan.

De provincies hebben in haar verordeningen uit de lijst van 'andere soorten' diersoorten aangewezen waarvoor een vrijstelling geldt en dus geen ontheffing van verbodsbepalingen voor hoeft te worden aangevraagd. Deze lijst met vrijgestelde soorten is per provincie anders is te vinden op de website van de betreffende provincie. De zorgplicht is wel van toepassing. De vigerende lijst is leidend en betreft de lijst van soorten waarop de gedragscode van toepassing is, ook als provincies deze lijsten tussentijds aanpassen.

Indeling beschermde soorten in beschermingscategorieën

De voorheen, onder de Flora- en faunawet, gehanteerde indeling van soorten in tabellen (1, 2 en 3) is met de inwerkingtreding van de Wnb komen te vervallen. Naast beschermde soorten ingevolge de VRL, HRL, Bern Conventie (bijlagen I en II) en Bonn Conventie (bijlage I), voorziet de wet in een categorie 'andere soorten' waarop een minder streng beschermingsregime van toepassing is. In het geval van door de VRL beschermde vogelsoorten kan enkel een beroep worden gedaan op vrijstellingen met gebruikmaking van de gedragscode in de zin van de Wnb indien één van de limitatief in art. 9 VRL opgesomde gronden kan worden aangevoerd.

> Artikel 9 lid 1 sub a tot en met c VRL 1. De Lid-Staten mogen, indien er geen andere bevredigende oplossing bestaat, om onderstaande redenen afwijken van de artikelen 5, 6, 7 en 8: a. - in het belang van de volksgezondheid en openbare veiligheid, - in het belang van de veiligheid van het luchtverkeer, - ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij en wateren, - ter bescherming van flora en fauna, b. voor doeleinden in verband met onderzoek en onderwijs, het uitzetten en herinvoeren van soorten en voor de met deze doeleinden samenhangende teelt; c. ten einde het vangen, het houden of elke andere wijze van verstandig gebruik van bepaalde vogels in kleine hoeveelheden selectief en onder strikt gecontroleerde omstandigheden toe te staan.

In het geval van door de HRL beschermde soorten kan enkel een beroep worden gedaan op vrijstellingen met gebruikmaking van de gedragscode in de zin van de Wnb indien één van de limitatief in art. 16 HRL opgesomde gronden kan worden aangevoerd.

> Artikel 16 lid 1 HRL 1. Wanneer er geen andere bevredigende oplossing bestaat en op voorwaarde dat de afwijking geen afbreuk doet aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan, mogen de Lid-Staten afwijken van het bepaalde in de artikelen 12, 13, 14 en 15, letters a) en b): a. in het belang van de bescherming van de wilde flora en fauna en van de instandhouding van de natuurlijke habitats; b. ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden en wateren en andere vormen van eigendom; c. in het belang van de volksgezondheid en de openbare veiligheid of om andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, en voor het milieu wezenlijke gunstige effecten; d. ten behoeve van onderzoek en onderwijs, repopulatie en herintroductie van deze soorten, alsmede voor de daartoe benodigde kweek, met inbegrip van de kunstmatige vermeerdering van planten; e. ten einde het onder strikt gecontroleerde omstandig - heden mogelijk te maken op selectieve wijze en binnen bepaalde grenzen een beperkt, door de bevoegde nationale instanties vastgesteld aantal van bepaalde specimens van de in bijlage IV genoemde soorten te vangen, te plukken of in bezit te hebben.

Voor 'andere' beschermde soorten kan enkel een beroep worden gedaan op vrijstellingen met gebruikmaking van de gedragscode in de zin van de Wnb indien één van de limitatief in art. 3.10 Wnb opgesomde gronden kan worden aangevoerd. Ingevolge art. 3.10 Wnb (zie hiervoor) kunnen bij deze soorten, in aanvulling op de (limitatief opgesomde) gronden in artikel 9 VRL, respectievelijk artikel 16 HRL, ook andere (nationale) rechtvaardigingsgronden gronden worden aangevoerd.

Bijlage 2 – Soorten waarvoor deze gedragscode geldt

In dit overzicht is opgenomen op welke soorten in het kader van de Wet natuurbescherming deze gedragscode van toepassing is.

Vogelrichtlijnsoorten (Jaarrond beschermde vogelnesten zijn achteraan in deze bijlage opgenomen)

Vogels	B&O	RO
Alle in Nederland van nature voorkomende vogelsoorten	x	voorkomen

Habitatrichtlijnsoorten

Bosvleermuis	x	voorkomen
Brandts vleermuis	x	voorkomen
Franjestaart	x	voorkomen
Gewone baardvleermuis	x	voorkomen
Gewone dwergvleermuis	x	beperken
Gewone grootoorvleermuis	x	voorkomen
Grijze grootoorvleermuis	x	voorkomen
Ingekorven vleermuis	x	voorkomen
Kleine dwergvleermuis	x	voorkomen
Laatvlieger	x	voorkomen
Meervleermuis	x	voorkomen
Rosse vleermuis	x	voorkomen
Ruige dwergvleermuis	x	beperken
Tweekleurige vleermuis	x	voorkomen
Watervleermuis	x	voorkomen

Grondgebonden zoogdieren	B&O	RO
Bever	x	voorkomen
Noordse woelmuis	x	
Otter	x	voorkomen

Vissen	B&O	RO
Houting	x	
Steur	x	

Amfibieën	B&O	RO
Boomkikker	x	voorkomen
Heikikker	x	voorkomen
Kamsalamander	x	voorkomen

Poelkikker	x	voorkomen
Rugstreeppad	x	beperken
Vroedmeesterpad	x	voorkomen

Reptielen	B&O	RO
Gladde slang	x	
Muurhagedis	x	voorkomen
Zandhagedis	x	voorkomen

Planten	B&O	RO
Drijvende waterweegbree	x	

Weekdieren	B&O	RO
Platte schijfhoren	x	

Insecten	B&O	RO
Apollovlinder	x	
Boszandoog	x	
Brede geelrandwaterroofkever	x	
Bronslibel	x	
Donker pimpernelblauwtje	x	
Gaffellibel	x	
Gestreepte waterroofkever	x	
Gevlekte witsnuitlibel	x	
Groene glazenmaker	x	
Grote vuurvlinder	x	
Mercuurwaterjuffer	x	
Noordse winterjuffer	x	
Pimpernelblauwtje	x	
Rivierrombout	x	
Sierlijke witsnuitlibel	x	
Teunisbloempijlstaart	x	
Tijmblauwtje	x	
Zilverstreephooibeestje	x	

Andere soorten

In onderstaande overzichten zijn alle bij wet beschermde Andere soorten opgenomen. Voor een aantal soorten geldt echter dat deze in één of meer provincies zijn vrijgesteld van de bepalingen uit de Wet natuurbescherming. Deze soorten zijn in de tabel met een * gemarkeerd. Voor het overzicht van deze soorten wordt verwezen naar de verordeningen van de betreffende provincies waar deze vrijstellingen zijn opgenomen.

Zoogdieren	B&O	RO
Aardmuis*	x	x
Boommarter	x	voorkomen
Bosmuis*	x	x
Bunzing*	x	voorkomen
Das	x	voorkomen
Dwergmuis*	x	x
Dwergspitsmuis*	x	x
Eekhoorn	x	voorkomen
Egel*	x	x
Gewone bosspitsmuis*	x	x
Haas*	x	x
Hermelijn*	x	voorkomen
Huisspitsmuis*	x	x
Konijn*	x	x
Molmuis	x	voorkomen
Ondergrondse woelmuis*	x	voorkomen
Ree*	x	x
Rosse woelmuis*	x	x
Steenmarter	x	beperken
Tweekleurige bosspitsmuis*	x	x
Veldmuis*	x	x
Veldspitsmuis	x	voorkomen
Vos*	x	x
Waterspitsmuis	x	voorkomen
Wezel*	x	x
Woelrat*	x	x

Vissen	B&O	RO
Beekdonderpad	x	
Beekprik	x	
Elrits	x	
Gestippelde alver	x	
Grote modderkruiper	x	
Kwabaal	x	

Amfibieën	B&O	RO
Alpenwatersalamander	x	beperken
Bruine kikker*	x	x
Gewone pad*	x	x
Kleine watersalamander*	x	x

Meerkikker*	x	x
Middelste groene kikker*	x	x
Vinpootsalamander	x	voorkomen

Reptielen	B&O	RO
Adder	x	
Hazelworm	x	voorkomen
Levendbarende hagedis	x	voorkomen
Ringslang	x	beperken

Ongewervelden	B&O	RO
(Europese) Rivierkreeft	x	
Aardbeivlinder	x	
Beekrombout	x	
Bosbeekjuffer	x	
Bosparelmoervlinder	x	
Bruin dikkopje	x	
Bruine eikenpage	x	
Donkere waterjuffer	x	
Duinparelmoervlinder	x	
Gentiaanblauwtje	x	
Gevlekte glanslibel	x	
Gewone bronlibel	x	
Grote parelmoervlinder	x	
Grote vos	x	
Iepenpage	x	
Kempense heidelibel	x	
Kleine heivlinder	x	
Kommavlinder	x	
Sleedoornpage	x	
Spiegeldikkopje	x	
Veldparelmoervlinder	x	
Vliegend hert	x	
Zilveren maan	x	

Planten	B&O	RO
Akkerdoornzaad	x	
Beklierde ogentroost	x	
Bergnachtorchis	x	
Blaasvaren	x	voorkomen
Bosboterbloem	x	

Planten	B&O	RO
Bosdravik	x	
Brave hendrik	x	
Brede wolfsmelk	x	
Bruinrode wespenorchis	x	
Dreps	x	
Echte gamander	x	
Glad biggenkruid	x	
Groensteel	x	voorkomen
Groot spiegelklokje	x	
Grote leeuwenklauw	x	
Kalketrip	x	
Karthuizer anjer	x	
Kleine schorseneer	x	
Kleine wolfsmelk	x	
Kluwenklokje	x	
Knollathyrus	x	
Knolspirea	x	
Korensla	x	
Naakte lathyrus	x	
Naaldenkervel	x	
Ruw parelzaad	x	
Schubvaren	x	voorkomen
Smalle raai	x	
Spits havikskruid	x	
Stijve wolfsmelk	x	
Tengere veldmuur	x	
Vroege ereprijs	x	
Wilde averuit	x	
Wolfskers	x	
Zandwolfsmelk	x	

Jaarrond beschermde vogelnesten

Op de volgende categorieën nesten zijn de verbodsbepalingen van artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming ook buiten het broedseizoen van toepassing:

1. nesten die, behalve gedurende het broedseizoen als nest, buiten het broedseizoen in gebruik zijn als vaste rust- en verblijfplaats (voorbeeld: de steenuil);
2. nesten van koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (voorbeelden: roek, gierzwaluw en huismus);
3. nesten van vogels, zijnde geen koloniebroeders, die elk seizoen op dezelfde plaats broeden en daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (voorbeelden: ooievaar, kerkuil en slechtvalk);

4. nesten van vogels die jaar in jaar uit gebruik maken van hetzelfde nest en die zelf niet of nauwelijks in staat zijn (zelf) een nest te bouwen (voorbeelden: boomvalk, buizerd en ransuil).

Nesten van vogels die weliswaar vaak terugkeren naar de plaats waar zij het jaar daarvoor hebben gebroed of de directe omgeving daarvan, maar die wel over voldoende flexibiliteit beschikken om zich elders te vestigen als de broedplaats verloren is gegaan (voorbeelden: oeverzwaluw, kokmeeuw) zijn buiten het broedseizoen niet beschermd. Deze groep wordt aangeduid als 'categorie 5'.

De bescherming betreft niet alleen de nestplaatsen zelf, maar ook de functionaliteit ervan. Leefgebied en foerageergebied dat noodzakelijk is voor de functionaliteit van de nestplaats is daardoor ook beschermd. De bescherming geldt niet als kan worden aangetoond dat het nest al gedurende een aantal jaren niet meer in gebruik is.

De hiernavolgende lijst is bedoeld als een indicatieve lijst. Deze lijst wordt door de meeste provincies gehanteerd. Afzonderlijke provincies kunnen een afwijkende lijst hebben opgesteld. Ten tijde van het opstellen van voorliggende gedragscode hebben de provincies Limburg en Overijssel andere lijsten opgesteld. Voor de inhoud van deze soortenlijsten wordt verwezen naar de betreffende lijsten van deze provincies.

De soortenlijsten kunnen worden gebruikt als hulpmiddel bij het bepalen of een ontheffing nodig is of dat maatregelen genomen kunnen worden om de functionaliteit van de voortplantings- en vaste rust- en verblijfplaatsen van vogels te behouden. De functionaliteit kan bijvoorbeeld worden gewaarborgd door het nemen van mitigerende maatregelen. Als een jaarrond beschermd nest is aangetroffen en deze door een ingreep zal verdwijnen is minimaal een ecologisch onderzoek nodig. Dit houdt in dat door een ecologisch deskundige moet worden vastgesteld of er voldoende gelegenheid voor de betreffende soort is om zelfstandig in de omgeving een vervangend nest te vinden of te bouwen. Indien dit niet voorhanden is, dan dient alternatieve nestgelegenheid te worden aangeboden. Indien dat niet mogelijk is, dient ontheffing te worden aangevraagd. Het is de verantwoordelijkheid van de gebruiker van de gedragscode om gemotiveerd en gedocumenteerd te bepalen onder welke categorieën een voorkomende vogelsoort valt. De soorten die over voldoende flexibiliteit beschikken om zich elders te vestigen, vallen in de lijst met jaarrond beschermde vogels onder categorie 5.

soort	Categorie	B&O	RO
Steenuil	1	x	
Huismus	2	x	voorkomen
Roek	2	x	voorkomen
Gierzwaluw	2	x	voorkomen
Grote gele kwikstaart	3	x	voorkomen
Kerkuil	3	x	voorkomen
Oehoe	3	x	
Ooievaar	3	x	
Slechtvalk	3	x	voorkomen
Buizerd	4	x	voorkomen
Havik	4	x	voorkomen
Ransuil	4	x	Voorkomen
Sperwer	4	x	voorkomen
Wespendief	4	x	voorkomen
Zwarte wouw	4	x	voorkomen
Blauwe reiger	5	x	voorkomen
Boerenzwaluw	5	x	voorkomen
Bonte vliegenvanger	5	x	voorkomen
Boomklever	5	x	voorkomen

soort	Categorie	B&O	RO
Boomkruiper	5	x	voorkomen
Bosuil	5	x	voorkomen
Brilduiker	5	x	
Draaihals	5	x	
Eidereend	5	x	
Ekster	5	x	voorkomen
Gekraagde roodstaart	5	x	voorkomen
Glanskop	5	x	voorkomen
Grauwe vliegenvanger	5	x	voorkomen
Groene specht	5	x	voorkomen
Grote bonte specht	5	x	voorkomen
Hop	5	x	
Huiszwaluw	5	x	voorkomen
IJsvogel	5	x	voorkomen
Kleine bonte specht	5	x	voorkomen
Kleine vliegenvanger	5	x	voorkomen
Koolmees	5	x	voorkomen
Kortsnavelboomkruiper	5	x	voorkomen
Oeverzwaluw	5	x	voorkomen
Pimpelmees	5	x	voorkomen
Raaf	5	x	voorkomen
Ruigpootuil	5	x	voorkomen
Spreeuw	5	x	voorkomen
Tapuit	5	x	
Torenvalk	5	x	voorkomen
Zeearend	5	x	
Zwarte kraai	5	x	voorkomen
Zwarte mees	5	x	voorkomen
Zwarte roodstaart	5	x	voorkomen
Zwarte specht	5	x	voorkomen

Bijlage 3 – Begrippen en definitielijst

In de Wnb is een aantal begrippen gebruikt waarvan uitleg essentieel is/kan zijn voor een duidelijke en praktisch goed toepasbare gedragscode. In de gedragscode worden ook termen gebruikt, waarbij een afbakening gewenst is. In deze bijlage worden de voor deze gedragscode relevante begrippen besproken en toegelicht.

Achterstallig beheer

Situatie waarin de beheermaatregelen niet of niet voldoende zijn uitgevoerd volgens de gebruikelijke en vooraf bepaalde frequentie. Achterstallig beheer en onderhoud wordt gezien als een kleinschalige ruimtelijke ingreep.

Actieradius

De gebruikelijke afstand die een dier zich dagelijks verplaatst haar zijn nest- of rustplaats naar haar foerageergebied. Er wordt ook de maximale afstand onder verstaan die de grote meerderheid van individuen van een diersoort kan afleggen op zoek naar een nieuw leefgebied (migratieafstand).

Andere soorten

De soorten die genoemd zijn in bijlage A van de Wet natuurbescherming. Deze soorten zijn op grond van nationale bepalingen in Nederland beschermd. Aandachtspunt hierbij is dat provincies elk eigen lijsten en/of vrijstellingen hanteren.

Bevoegd gezag

Met het inwerking treden van de Wet natuurbescherming zijn de provincies bevoegd gezag voor de naleving van de Wet natuurbescherming. De wijze waarop dit is vorm gegeven is per provincie geregeld. De bevoegdheid kan liggen bij de afdeling handhaving/toezicht van de desbetreffende provincie of kan zijn ondergebracht bij een uitvoerende organisatie als een omgevingsdienst.

Bebakeningsstrook

Strook van 1 à 1,5 meter direct grenzend aan de verharding welke intensiever wordt onderhouden ten einde te zorgen voor een goede afvoer van water van het wegdek en een goed zicht op bebordingen en bewegwijzering in het kader van de verkeersveiligheid.

Beschermingszone

Zone die wordt aangegeven middels een markering waarbinnen geen werkzaamheden mogen plaatsvinden om verstoring van flora en/of fauna te voorkomen.

Biotoop of functioneel leefgebied

Natuurlijke omgeving waarin de betreffende soort duurzaam kan vestigen, leven en/of voortplanten. Het terrein waarvan een beschermde diersoort gebruik maakt bestaande uit onder meer nest- of broedplaatsen, foerageergebieden met voldoende voedsel, rust- en schuilplaatsen.

Broedactiviteiten

Activiteiten van broedvogels die een broedgeval indiceren. Het gaat hierbij niet alleen om het broeden zelf, maar ook het bouwen van een nest en het grootbrengen van de jongen. Daarnaast betreft het gedrag of andere aanwijzingen op basis waarvan moet worden aangenomen dat er in een in gebruik zijnde nestplaats aanwezig is.

Broedgeval

Locatie waar een in gebruik zijnde nestplaats van een vogel aanwezig is, of locatie waarvan op basis van het gedrag of andere aanwijzingen of geschiktheid moet worden aangenomen dat er in een in gebruik zijnde nestplaats aanwezig is. Ook wanneer vogels zijn begonnen met de aanbouw van een nest wordt dit gezien als broedgeval of broedactiviteit.

Ecologisch deskundige (bron: RVO.nl)

Onder een ecologisch deskundige verstaat het RVO iemand die ecologisch advies geeft of werkzaamheden begeleidt op het gebied van habitats en soorten. Deze persoon heeft schriftelijk aantoonbare ervaring en specifieke ecologische kennis.

Ecologisch werkprotocol

Document waarin projectspecifiek is beschreven welke (voorzorgs- en/of mitigerende) maatregelen getroffen worden om effecten op beschermde soorten te voorkomen en op welke wijze invulling wordt gegeven aan de zorgplicht. De maatregelen genoemd in de werkprotocollen van deze gedragscode worden op maat gemaakt voor de projectlocatie en het type werk. Bij afwijking van de werkprotocollen in deze gedragscode dient overtuigend te worden gemotiveerd dat de gekozen alternatieve werkwijze voor de betreffende soort minimaal hetzelfde effect heeft als de in de gedragscode beschreven gedragsregel, dan wel een gunstiger effect heeft.

Gunstige staat van instandhouding

Om te bepalen of soorten in een 'gunstige staat van instandhouding' zijn, wordt beoordeeld op een aantal criteria: 1. dat de populatie een levensvatbare component van de habitat (leefgebied) is en blijft, 2. dat het natuurlijke verspreidingsgebied van de soort niet wezenlijk wordt verkleind en 3. dat er een voldoende groot habitat blijft bestaan waarin de populaties van de soort zich op de lange termijn in stand kunnen houden.

HRL en VRL

Afkorting voor respectievelijk Habitatrichtlijnsoort en Vogelrichtlijnsoort.

Invasieve exoten

Invasieve exoten zijn dieren of planten die door menselijk handelen in een nieuw gebied terechtkomen en die door vestiging en verspreiding schade kunnen veroorzaken aan in het wild levende planten en dieren, maar ook aan constructies.

Jaarrond beschermde nesten

Nesten van vogels, zoals genoemd in de circulaire 'Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten ontheffing Flora- en faunawet ruimtelijke ingreep' van de Dienst Regelingen van het Ministerie van EZ. Het betreft ongeveer 80 soorten. De nesten zijn het hele jaar door beschermd, echter niet in gelijke mate. Aandachtspunt is dat de provincies Limburg en Overijssel een afwijkende lijst hanteren ten opzichte van de overige provincies. Het ministerie van LNV verstaat onder nesten die jaarrond beschermd zijn: a) Nesten die, behalve gedurende het broedseizoen als nest, buiten het broedseizoen in gebruik zijn als nest en rustplaats (bijv. steenuil), b) Nesten van koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop; de (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (bijv. roek, gierzwaluw, huismus), c) Nesten van vogels, zijnde geen koloniebroeders, die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing; de (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (bijv. ooievaar, kerkuil, slechtvalk) en d) Vogels die jaar in jaar uit gebruikmaken van hetzelfde nest en die zelf niet of nauwelijks in staat zijn een nest te bouwen (bijv. boomvalk, buizerd, ransuil).

Ministerie van LNV

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Mitigerende maatregel

Maatregel gericht op het verzachten van optredende negatieve effecten van een activiteit op de soort of haar leefgebied binnen het plangebied of binnen de invloedsfeer van de werkzaamheden; (tijdelijke) negatieve effecten treden nog steeds op, maar worden zodanig verzacht dat zij aanvaardbaar zijn.

Ontheffing

Een ontheffing is een door het bevoegd gezag afgegeven besluit waarbij voor een individueel concreet plan éénmalig een uitzondering wordt gemaakt ten aanzien van overtreding van een wettelijk verbod. Hieraan zijn in de regel voorwaarden van toepassing.

RVO

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Vaste rust- en verblijfplaats

Tot de vaste rust- en verblijfplaatsen worden locaties gerekend waar kraamkolonies, paarverblijven, overwinteringsplaatsen, burchten en jaarrond beschermde vogelnesten en hun functionele leefomgeving toe behoren.

Verantwoordelijke

Degene die de handeling heeft verricht moet dan wel de mogelijkheid van de bewuste schadelijke gevolgen hebben aanvaard.

Voorzorgsmaatregel

Maatregel gericht op het voorkomen van optredende negatieve effecten van een activiteit op de soort of haar leefgebied binnen het plangebied of binnen de invloedsfeer van de werkzaamheden; negatieve effecten treden door het nemen van de voorzorgsmaatregel niet (meer) op.

Vrijstelling

Een vrijstelling is een algemeen geldende uitzondering op een wettelijk verbod voor een (bepaalde) categorie van gevallen (of werkzaamheden). De vrijstelling geldt voor iedereen die aan de voorwaarden van de vrijstelling voldoen.

Wezenlijke invloed (bron: LNV, 2005)

Met de term van wezenlijke invloed wordt gedoeld op een wezenlijk negatieve invloed op een soort of populatie die substantieel (negatief) en (meestal) blijvend is. Om te bepalen of er sprake is van een wezenlijke (negatieve) invloed moeten de effecten van de activiteiten of werkzaamheden op de populatie worden onderzocht. Of hiervan sprake is, hangt af van de lokale, regionale, landelijke en Europese stand van de soort. Op welk van deze niveaus de effecten op een soort moeten worden onderzocht, hangt af van de soort. Er is geen sprake van een wezenlijke invloed wanneer de populatie de mogelijke negatieve effecten van de activiteiten of werkzaamheden zélf op een zodanige wijze teniet kan doen dat er geen invloed is op de gunstige staat van instandhouding van de betrokken populatie(bijvoorbeeld doordat er voldoende uitwijkmogelijkheden zijn naar een volwaardig leefgebied elders). In alle gevallen geldt proportionaliteit. Effecten op een zeer zeldzame soort moeten op een lokaler niveau worden bezien dan een meer algemene soort. Bij soorten die zich niet over grote afstanden kunnen verplaatsen, zoals amfibieën, reptielen, planten en veel soorten insecten, is eerder sprake van een wezenlijk negatieve invloed dan bij soorten die zich over grotere afstanden kunnen verplaatsen. Verder is van belang of het effect van tijdelijke of permanente aard is. Een populatie van een soort herstelt zich over het algemeen gemakkelijker van tijdelijke effecten dan wanneer het om een aanhoudend negatief effect gaat. Op grond van de gegevens verkregen uit stap 3e tot en met j van het werkproces (hoofdstuk 3) beoordeelt een ecologisch deskundige of er sprake is van wezenlijke negatieve invloed.

Bijlage 4 – Overzicht van wijzigingen

Overzicht van waar de verschillende onderwerpen in de gedragscode terug te vinden zijn. In de eerste kolom is het onderwerp benoemd, in de tweede kolom is aangegeven waar dit onderwerp in de oude gedragscode uit 2013 beschreven was, en in de laatste kolom is aangegeven, of en zo ja waar, het onderwerp in de Gedragscode Provinciale Infrastructuur 2021 te vinden is.

Onderwerp	Gedragscode 2013	Gedragscode 2021
Achtergrond wetgeving	Paragraaf 1.1 (gebaseerd op de Flora- en faunawet)	Het wettelijke kader van de Wnb is opgenomen in bijlage 1
Gebruik(smogelijkheid) van vrijstelling	Paragraaf 1.1	Paragraaf 2.3
Doel van de gedragscode	Paragraaf 1.2	Paragraaf 1.2
Wettelijke belangen van de werkzaamheden	Paragraaf 1.3	Paragraaf 2.4
Positie van de gedragscode in de provinciale organisatie	Paragraaf 1.4	Paragraaf 3.1.3
Reikwijdte van de gedragscode in relatie tot de werkzaamheden	Paragraaf 2.1	Paragraaf 2.1
Beschrijving en afbakening van bestending beheer en onderhoud	Paragraaf 2.1.1	Paragraaf 2.1.3
Beschrijving en afbakening van ruimtelijk ontwikkeling en inrichting	Paragraaf 2.1.2	Paragraaf 2.1.4
Reikwijdte gedragscode in relatie tot verbodsbepalingen	Paragraaf 2.2	Paragraaf 2.2
Geldigheidsduur van de gedragscode	Paragraaf 2.3	Paragraaf 1.3
Tussentijdse wijzingen in wet- en regelgeving	Paragraaf 2.4	Paragraaf 2.9
Afwijken van gedragscode	Paragraaf 2.5	Paragraaf 2.6
Taken en verantwoordelijkheden	Paragraaf 3.1	Hoofdstuk 3
Contractvormen	Paragraaf 3.1	Paragraaf 3.2
Planvorming	Paragraaf 3.2	Paragraaf 3.3
Werkvoorbereiding	Paragraaf 3.3	Paragraaf 3.3
Uitvoering	Paragraaf 3.4	Paragraaf 3.3
Verzamelen, beheren en gebruiken van gegevens	Paragraaf 3.5	Paragraaf 3.3.1 en 3.3.2 Paragraaf 3.3.5
Calamiteiten	Paragraaf 3.6	Paragraaf 2.8
Werkprotocollen	Inleiding hoofdstuk 4	Hoofdstuk 4 en paragraaf 4.1 en 4.2
Zorgplicht	Inleiding hoofdstuk 4	Paragraaf 2.5 en 4.1
Ontheffingsaanvraag	Inleiding hoofdstuk 4	Vervallen
Werkzaamheden buiten de protocollen	Inleiding hoofdstuk 4	Vervallen
Interpretatie risicovolle perioden	Inleiding hoofdstuk 4	Paragraaf 4.2.2
WP Snoeien en dunnen van bomen en beplantingen	Paragraaf 4.1.1	Paragraaf 4.3.2
WP Maaien (en klepelen) van bermen	Paragraaf 4.1.2	Paragraaf 4.3.3
WP Maatregelen in de bebakeningsstrook anders dan maaien (en klepelen)	Paragraaf 4.1.3	Paragraaf 4.3.4

WP Schonen van vaarwegen, watergangen en -partijen	Paragraaf 4.1.4	Paragraaf 4.3.6
Maaien van rietland	Paragraaf 4.1.4	Paragraaf 4.3.5
WP Baggeren van waterbodems	Paragraaf 4.1.5	Paragraaf 4.3.7
WP Onderhoud wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair	Paragraaf 4.1.6	Paragraaf 4.3.8
WP Vellen en rooien van bomen en beplantingen	Paragraaf 4.2.1	Paragraaf 4.4.2
WP Graafwerkzaamheden	Paragraaf 4.2.2	Paragraaf 4.4.3
WP Afdammen, dempen en graven aan wateren	Paragraaf 4.2.3	Paragraaf 4.4.4
WP Sloop en renovatie van bouw- en kunstwerken	Paragraaf 4.2.4	Paragraaf 4.4.5
WP Bouwwerkzaamheden en aanleggen wegen en verhardingen	Paragraaf 4.2.5	Paragraaf 4.4.6
WP Bestrijding bij ziekten, plagen en invasieve soorten	Paragraaf 4.3	Paragraaf 4.5

Bijlage 5 – Model waarnemingenformulier

De provincie heeft als opdrachtgever de verantwoordelijkheid om verspreidingsgegevens beschikbaar te stellen aan de opdrachtnemer. Op basis hiervan stelt de opdrachtnemer samen met de ecologisch deskundige een ecologisch werkprotocol op (zie § 3.3.3). In de week voor aanvang van de werkzaamheden, in de fase van uitvoering (zie § 3.3.4), vindt door de opdrachtnemer een inspectie van de projectlocatie plaats. Bij het waarnemen van beschermde soorten worden deze geregistreerd aan de hand van het waarnemingenformulier.

Waarnemingenformulier op maat

De provincie is verantwoordelijk voor het aanleveren van het waarnemingenformulier aan de opdrachtnemer. Het verdient de aanbeveling dat de provincie hierbij een op maat gemaakt waarnemingenformulier beschikbaar stelt. Bij het opstellen van dit op maat gemaakt waarnemingenformulier wordt minimaal gebruik gemaakt van het modelformulier dat is opgenomen in deze bijlage en de beschikbare verspreidingsgegevens per provincie.

Wanneer voor het werk door de provincie geen op maat gemaakt waarnemingenformulier beschikbaar wordt gesteld, wordt het modelformulier dat is opgenomen in deze bijlage door de opdrachtnemer gebruikt om inspecties uit te voeren.

Invullen van het formulier

Indien soorten worden waargenomen die niet al uit de aangeleverde verspreidingsgegevens van de opdrachtgever of het ecologisch onderzoek naar voren zijn gekomen (en daarom niet in het ecologisch werkprotocol zijn opgenomen), dan worden hier aanvullende afspraken over gemaakt. Deze afspraken worden vastgelegd op het waarnemingenformulier onder het kopje ‘gemaakte afspraken naar aanleiding van nieuw aangetroffen soorten’. Dit waarnemingenformulier wordt als bijlage bij het ecologisch werkprotocol gevoegd.

Tenslotte wordt het waarnemingenformulier ook gebruikt bij het onverwacht aantreffen van beschermde soorten tijdens de uitvoering van een werk. Op de achterzijde van het waarnemingenformulier kunnen deze ‘onvoorziene omstandigheden’ worden ingevuld. De gewenste werkwijze bij onvoorziene omstandigheden staat beschreven in paragraaf 2.8.

Tabel: Toelichting op de kolommen die zijn opgenomen in het waarnemingenformulier:

Kolommen in waarnemingenformulier	Betekenis / inhoud
Soort	plant- of diersoort
Bescherming	beschermingsstatus soorten zoals opgenomen in bijlage 2 van deze gedragscode
Kenmerken	hier worden zaken als symbiosesoorten, waardplanten of belangrijke en typische biotopen genoemd.
Plaatsaanduiding	de vindplaats van de desbetreffende soort wordt aangeven door middel van de vermelding van de hectometrering (provinciale wegen) of kilometrering (vaarwegen) of door een notitie op een kaart die bij dit waarnemingenformulier wordt gevoegd.
Soort markering	wanneer in het veld nesten van broedvogels, groeiplaatsen of vaste rust- en verblijfplaatsen van beschermde soorten zijn aangetroffen moeten deze worden gemarkeerd. Dit kan bijvoorbeeld door middel van het plaatsen van een opvallend piket of het bevestigen van een lint aan een boom. Ook de wijze van markering moet in de tabel worden aangegeven. Na afloop van de werkzaamheden moeten deze markeringen ook weer worden verwijderd.

Waarnemingenformulier

Uit te voeren werkzaamheden:

_____

_____

Start: _____ Verwachte einddatum: _____

soortengroep	soort	bescherming	kenmerken	plaatsaandui-ding (hectome-trering en weg-zijde)	soort markering
planten					
vissen					
reptielen					
amfibieën					
vlinders					
libellen					
kevers					
kreefachti-					
zoogdieren					
vogels					

Gemaakte afspraken naar aanleiding van nieuw aangetroffen soorten (§ 3.4):

Registratie onvoorziene omstandigheden (§ 2.8):

Datum:

Project en projectnummer:

Projectverantwoordelijke:

Namens opdrachtgever:

Namens opdrachtnemer:

tel opdrachtgever (projectleider): xxxxxxxxxxxxx

tel Bevoegd Gezag: xxxxxxxxxx

Bijlage 6 – Goedkeuringsbesluit

Over CROW

CROW bedenkt slimme en praktische oplossingen voor vraagstukken over infrastructuur, openbare ruimte, verkeer en vervoer in Nederland. Dat doen we samen met externe professionals die kennis met elkaar delen en toepasbaar maken voor de praktijk.

CROW is een onafhankelijke kennisorganisatie zonder winstoogmerk die investeert in kennis voor nu en in de toekomst. Wij streven naar de beste oplossingen voor vraagstukken van beleid tot en met beheer in infrastructuur, openbare ruimte, verkeer en vervoer en werk en veiligheid. Bovendien zijn wij experts op het gebied van aanbesteden en contracteren.

Over *i*dverde Advies B.V

*i*dverde Advies is een advies- en ingenieursbureau en dé expert op gebied van de groene buitenruimte. We zijn een landelijk opererende organisatie, onderdeel van het internationale *i*dverde. We werken vanuit vier Advies-vestigingen, waarin de expertises van verschillende groene vakgebieden samen komen in diverse projecten. Van architecten en adviseurs tot ecologen en techneuten. Onze adviseurs en ingenieurs maken het voor onze opdrachtgevers mogelijk om mensen te verbinden in het groen en zo een bijdrage te leveren aan maatschappelijke vraagstukken, zoals: klimaatadaptatie, sociale opgaves, gezondheid, waterbeheersing en biodiversiteit. Zo bewijzen wij dagelijks de meerwaarde van groen.

idverde Advies

kennisplatform CROW